

Studier och debatt

Föredrag och
diskussioner
vid SNS skatte-
konferens i
Saltsjöbaden
oktober 1954

Företags- beskattning och konjunkturer

NUMMER 4 • 1954
ANDRA ARGÅNGEN

STUDIEFÖRBUNDET NÄRINGS LIV OCH SAMHÄLLE

STUDIER OCH DEBATT

- 1953:1 Andra och trivsel i företaget
av Torgny T. Segerstedt kr. 4:-
- 1953:2 Konjunkturpolitik under debatt
av Ulrich Herz kr. 6:-
- 1953:3 Kvinnor i industriarbete
av Andreas Lund kr. 4:-
- 1953:4 Företaget och pressen
av Arne Lundmark kr. 4:-
- 1954:1 Ändrad företagsbeskattning
Sammanfattning av Företags-
beskattningskommitténs
betänkande kr. 4:-
- 1954:2 Automation — Del I
De tekniska framtidsutsikterna kr. 5:-
- 1954:3 Automation — Del II
De ekonomiska och sociala
framtidsutsikterna kr. 5:-
- 1954:4 Företagsbeskattning och konjunkturer
Konferensreferat kr. 4:-

Studier och debatt kan beställas från SNS kansli, Sköldungagatan 2, Stockholm Ö. Tel. 23 25 20. Postgiro 35 62 60.

Årsprenumeration, omfattande fyra nummer, kr. 15:-
(för studerande kr. 8:-).

Vid lösnummerköp av minst 5 ex. av samma skrift beviljas rabatt.

STUDIEFÖRBUNDET
NÄRINGSLIV och SAMHÄLLE

Företagsbeskattning och konjunkturer

Föredrag och diskussioner vid SNS skatte-
konferens i Saltsjöbaden 7-9 oktober 1954

STUDIEFÖRBUNDET NÄRINGSLIV OCH SAMHÄLLE

Studier och debatt

utges av

Studieförbundet Näringsliv och Samhälle,

Sköldungagatan 2, Stockholm Ö.

Tel. 23 25 20. Postgiro 35 62 60.

Redaktionsråd:

Tore Ericsson

Erik Huss

Axel Iveroth

Carl J. Kjellberg

Arne Lundmark

Måns Nerman

Börje Wickman

Redaktör: Stina Thyberg

Ansvarig utgivare: Hans B. Thorelli

Förord

SNS anordnade den 7—9 oktober i år en konferens om aktuella företagsbeskattningsproblem. Syftet med denna konferens var att informera näringslivets representanter om det betänkande som i augusti avlämnades av 1952 års företagsbeskattningskommitté (tidigare sammanfattat i Studier och debatt 1954: 1) och att ge tillfälle till diskussion av däri föreslagna ändringar av beskattningsreglerna.

Företagsbeskattningsproblemen har länge varit föremål för SNS intresse. De har sålunda bearbetats i åtskilliga lokala arbetsgrupper under de senaste två åren. Framförallt har dessa grupper arbetat med samma problemställningar som den statliga företagsbeskattningskommittén haft att utreda, dvs. man har främst diskuterat samband och samspel mellan företagsekonomi och samhällsekonomi. Arbetsgruppernas verksamhet var slutförd och i flera fall redovisad i sammanfattande åsiktsuttalanden redan innan den statliga kommittén lade fram sitt betänkande. Gruppernas arbetsresultat kunde därför införas som ett värdefullt stoff i debatten vid den nyligen hållna konferensen.

Enligt uttalade önskemål från flera håll publicerar SNS här konferensens samtliga föredrag och diskussioner. — Då Studier och debatt är avsedd att innehålla bl. a. just de konferensreferat vi önskar publicera, är det naturligt att även detta referat ingår i serien. Eftersom vi funnit det önskvärt med en viss omväxling i de ämnen som behandlas i dessa småskrifter, och eftersom företagsbeskattning redan upptar ett tidigare nummer i denna årgång, kommer vi emellertid att ge ut ytterligare ett femte häfte inom innevarande årgång.

Genom tillmötesgående från AB Svenska Handelsbanken har detta referat sammanställts av civilekonom Rudolf Jalakas. SNS vill härmed uttrycka ett stort tack för hans värdefulla arbete.

Innehåll

<i>Konferensprogram och föreläsare</i>	6
<i>Deltagare</i>	7
<i>Konjunkturpolitik och företagsbeskattning</i> av <i>bankdirektör Lars-Erik Thunholm</i>	9
Den konjunkturpolitiska frågeställningen	9
Tillfällig eller permanent åtstramning av skattereglerna? ..	11
Konjunkturpolitiken och självfinansieringen	13
Speciella synpunkter på de olika förslagen	16
Högkonjunktur eller lågkonjunktur?	17
Konklusioner	19
Diskussion	20
<i>Avskrivningar på inventarier och avsättning till investeringsfonder</i> av <i>direktör Nils Wadstein</i>	28
Synpunkter för och emot fri avskrivning	28
Avskrivningarnas innebörd	29
Den fria avskrivningsrätten i praktiken	30
Är rätten till fri avskrivning någonting att värna om? ..	31
Investeringsfonder	32
<i>Lagervärdering och avsättning till investeringsfonder</i> av <i>direktör Stig Svensson</i>	33
Innebörden av nu gällande regler	33
Problemet storleksordning	34
Varför denna försiktiga varulagervärdering?	35
Vinstutjämningsmöjligheterna	36
Ytterligare några synpunkter på varulagervärderingen ..	37
Verknningar under övergångsperioden	38
Investeringsfonderna	39
Diskussion	40
<i>Avsättning till pensions- och andra personalstiftelser</i> av <i>direktör Sven Hydén</i>	52
Olämplig tidpunkt för förändringar	52
Gynnsammare regler i Sverige än i utlandet	52

Företag i icke-aktiebolagsform diskrimineras	54
Motiv för diskriminering	55
Investeringsskattetaket föreslås bli permanent	55
Från sedvänja till utfästelse	57
Diskussion	58
<i>Resultatutjämnin</i>	
<i>av direktör Bengt Cederquist</i>	63
Fysiska personer och enskilda företag uteslutes	63
Ingen skatterestitution	64
Förlustutjämnin gäller ej kommunalskatten	65
Förlusten bör taxeringsmässigt fastställas	65
Reservanternas kritik och alternativ	66
Diskussion	67
<i>Skatterna och produktiviteten</i>	
<i>av disponent Axel Hemmar</i>	70
Beskattningens uppgifter	70
Det svenska skattesystemet ur näringslivets synpunkt	71
Fri avskrivning på anskaffningsvärdet otillräcklig	73
Lagervärderingsproblemet	74
Diskussion	76

Konferensprogram och föreläsare

Konferensordförande:

Direktör BENGT PETRI, Svenska Bankföreningen, Stockholm

Direktör RAGNAR SUNDÉN, Jernkontoret, Stockholm

Torsdagen den 7 oktober

Konjunkturer och skattepolitik.

Inledningsföredrag av *bankdirektör Lars-Erik Thunholm*,
AB Svenska Handelsbanken, Stockholm.

Gruppdiskussioner och plenarsammanträde

*Avskrivning på maskiner och andra inventarier samt avsättning till
investeringsfonder.*

Inledningsanförande av *direktör Nils Wadstein*,
Uddeholms AB, Uddeholm.

Lagervärdering och avsättning till investeringsfonder.

Inledningsanförande av *direktör Stig Svensson*,
AB Hakon Swenson, Västerås.

Gruppdiskussioner och plenarsammanträde

Fredagen den 8 oktober

Avsättning till pensionsstiftelser och andra personalstiftelser.

Inledningsanförande av *direktör Sven Hydén*,
Svenska Arbetsgivareföreningen.

Utjämnning mellan olika inkomstår.

Inledningsanförande av *direktör Bengt Cederquist*, Stockholm.

Diskussion

Svenska Ekonomföreningens skattediskussion med Företagsbeskatt-
ningskommittén

Lördagen den 9 oktober

Skatterna och produktiviteten.

Inledningsföredrag av *disponent Axel Hemmar*,
Fiskeby Fabriks AB, Norrköping.

Allmän diskussion

Deltagare

Ombudsman Jan-Olov Bergenfeldt, AB Skånska Cementgjuteriet, Sthlm
Ekonomichef Carl Wilhelm Berglund, AB Ferrolegeringar, Stockholm
Notarie Sven Bläckberg, Sveriges Kreditbank, Stockholm
Direktör Ernst Bratt, AB Nyköpings Automobilfabrik, Nyköping
Direktör Bo Brundin, Bultfabriks AB, Hallstahammar
Kamrer Knut Claesson, Husqvarna Vapenfabriks AB, Huskvarna
Direktör Ossian Dunér, AB Stockholms Bryggerier, Stockholm
Direktör Eivind Eidering, AB B. A. Hjorth & Co., Stockholm
Kamrer Sven Ek, Norrahammars Bruk, Norrahammar
Kamrer Harry Fransson, AB Schwartzman & Nordström, Uddevalla
Ombudsman Lars Fredholm, Kockums Mekaniska Verkstads AB, Malmö
Aukt. revisor Hans Gentele, AB Industribyrån, Stockholm
Direktör Anders Goliath, Grycksbo Pappersbruk, Grycksbo
Civilekonom Gert Grensman, AB Förenade Livsmedel, Stockholm
Kamrer Bengt Hellman, Svenska Yllekoncernen AB, Borås
Kamrer Bert Henning, AB Bofors, Bofors
Ombudsman Bengt Holmgren, Svenska Cellulosa AB, Sundsvall
Kamrer Martin Jacobsson, Kockums Jernverksaktiebolag, Kallinge
Kamrer Edvin Jarnulf, Hellefors Bruks AB, Hällefors
Kamrer Sven Jepsson, Lampaktiebolaget, Stockholm
Direktör Paul Johansson, Ji-Te Aktiebolag, Åstorp
Ombudsman Sven Johansson, Dynäs AB, Väja
Kamrer Bengt Krantz, AB Scania-Vabis, Södertälje
Direktör Arnold Landin, ASEA, Västerås
Bankjurist Bengt Lilienberg, Sveriges Kreditbank, Stockholm
Sekreterare Anders Lindvall, Svenska Arbetsgivareföreningen, Stockholm
Ingenjör Bengt Lövgren, Bolidens Gruv AB, Skelleftehamn
Kamrer Erik Mandorf, Wargöns AB, Vargön
Civilekonom Måns Nerman, Nermans Trycksaker, Karlstad
Fil. dr Harald Nordenson, Stockholm
Kassör Gunnar Norén, Svenska Yllekoncernen AB, Borås
Direktör John Nygren, Fagersta Bruks AB, Fagersta
Kamrer A. Parnerud, Osbypannan AB Vattenvärmare-Kompaniet, Osby
Direktör Erik Paulsson, Reymersholms Gamla Industri AB, Hälsingborg
Direktör Gustaf Sahlin, AB Elektrolux, Stockholm

Ekonomichef Bengt Schéle, Svenska Cellulosa AB, Sundsvall
Disponent Alf Schullström, Schullström & Sjöströms Fabr. AB, Högsjö
Kamrer John Sjögren, Ahlén & Holm, Stockholm
Direktör Sten Theorin, AB Sveriges Förenade Triåfabriker, Borås
Direktör Robert Tolf, AB Svenska Metallverken, Västerås
Ingenjör Karl-Erik Tunåker, Ekonomisk Företagsledning AB, Stockholm
Civilingenjör Gunnar Westerberg, Nordiska Maskinfilt AB, Halmstad
Kamrer Bertil Vinberg, Bolidens Gruv AB, Stockholm
Kamrer Markus Ålander, Stockholms Superfosfat Fabriks AB, Sthlm

I debatten lördagen den 9 oktober deltog dessutom:

Byråchef Gustav Cederwall, Kungl. Finansdepartementet, Stockholm
Assessor Åke Gärden, Kungl. Finansdepartementet, Stockholm

Från SNS styrelse:

Docent Erik Dahmén, Stockholms Enskilda Bank AB, Stockholm
Direktör Uno Murray, Näringslivets Fond, Stockholm
Direktör Bengt Petri, Svenska Bankföreningen, Stockholm
Direktör Ragnar Sundén, Jernkontoret, Stockholm
Bankdirektör Lars-Erik Thunholm, AB Svenska Handelsbanken, Sthlm
Konsul Curt Wennberg, AB C. J. Wennbergs Mek. Verkstad, Karlstad

Konjunkturpolitik och företagsbeskattning

av bankdirektör Lars-Erik Thunholm

Företagsbeskattningskommitténs förslag till vissa ändrade skatteregler måste i första hand bedömas från konjunkturpolitiska utgångspunkter. Visserligen ingår även överväganden av annat slag — t. ex. företags-ekonomiska, skattetekniska eller rent fiskala synpunkter — i kretsen av de motiv som ligger bakom förslaget, men enligt direktiven har kommitténs centrala uppgift dock varit att undersöka möjligheterna att utforma skattereglerna på förevarande område på sådant sätt, att dessa regler från konjunkturpolitiska synpunkter blir mera godtagbara än man hittills ansett dem vara. Den exemplifiering som ges i direktiven ger också mycket tydliga anvisningar om arbetets inriktning på konjunkturpolitiska frågeställningar. Endast i ett avseende, nämligen ifråga om reglerna för avsättningar till pensions- och andra personalstiftelser, har kommittén fått i uppdrag att göra en mera allmän översyn över gällande bestämmelser — alltså ett uppdrag som går utöver det konjunkturpolitiska.

Mot denna bakgrund kan man därför utan överdrift säga, att vilka förtjänster kommitténs förslag än kan anses ha från andra utgångspunkter — t. ex. med hänsyn till skattetekniska eller fiskala synpunkter — detta förslag dock i första hand står och faller med frågan, om det verkligen kommer att bidra till att skänka konjunkturpolitiken större effektivitet, och om de konjunkturpolitiska fördelar som kan nås är så stora att de verkligen uppväger de olägenheter som från andra synpunkter — samhällsekonomiska, företagsekonomiska, taxeringstekniska osv. — kan uppstå om förslaget genomföres. Det är väsentligen kring denna fråga som jag i detta inledande föredrag skall göra en del reflexioner.

Den konjunkturpolitiska frågeställningen

Frågan om sambandet mellan företagsbeskattningen och konjunkturpolitiken har ju under de senaste åren i vårt land varit föremål för livlig uppmärksamhet, vilket inte minst omvittnas av den långa raden tillfälliga, konjunkturpolitiskt motiverade lagstiftningsåtgärder på detta område. Frågeställningen om företagsbeskattningens konjunkturpolitiska verkningar är visserligen i och för sig ingalunda ny. Den har tvärtom under flera decennier diskuterats såsom en viktig del av det större

ämnet om finanspolitikens ekonomisk-politiska uppgifter. I viss mening har emellertid intresset under de senaste åren varit inriktat på en ny sida av saken. Medan man väl tidigare tänkte sig, att det vid sidan om statens utgiftspolitik framför allt skulle vara variationer i den direkta och indirekta beskattningens höjd som skulle kunna användas som ett medel i konjunkturpolitiken, har uppmärksamheten numera kommit att koncentreras på vissa mera specifika bestämmelser på företagsbeskattningens område. I första hand gäller detta de olika avskrivnings- och värderingsbestämmelser som är av betydelse för fastställande av företagets beskattningsbara vinst. Det är genom att ändra sådana bestämmelser som man velat åstadkomma en konjunkturpolitisk effekt.

Innebörden av denna uppfattning — som för första gången klart formulerades 1952 i propositionen om tillfällig inskränkning i den fria avskrivningsrätten — är att den relativt vittgående frihet till vinstreglerande dispositioner som står företagen till buds i form av avskrivningar på maskiner och inventarier, nedskrivningar på varulager, avsättningar till pensions- och andra personalstiftelser samt avsättningar till investeringsfonder genom den därav följande investeringsstimulerande effekten kan komma att verka tillspetsande på en högkonjunktur. Denna verkan kan, menar man, uppstå på två olika vägar.

För det första kan man räkna med en direkt investeringsstimulerande och därigenom inflationsdrivande effekt i ett högkonjunkturläge i form av vad som brukar kallas "jakt på avskrivningsobjekt". Företag som redan utnyttjat den fria avskrivningens och den fria lagervärderingens möjligheter kan i ett läge då de har stora vinster lockas att köpa maskiner och annan utrustning främst i syfte att få någonting att skriva av på och därigenom minska sin beskattningsbara vinst. I samma syfte kan det vara lockande för företagen att hålla större lager av varor än som är motiverat av företagsekonomiska skäl. Resultatet blir en ökad efterfrågan på maskiner, råvaror etc. i ett läge som redan kännetecknas av varuknapphet och stigande pristendens.

För det andra menar man att den vidsträckta friheten till vinstreglerande dispositioner kan ha en indirekt investeringsstimulerande effekt. Företagen har möjlighet att genom stora avskrivningar och andra sådana vinstreglerande åtgärder undandra en betydande del av högkonjunkturvinsterna från beskattning. Dessa vinstmedel kan i stället kvarhållas som likvida medel till företagets egen disposition. Deras likviditet blir bättre än den skulle vara vid en snävare utformning av skattereglerna, men med bättre likviditet följer också en större frihet att göra investeringar och andra utgifter på grundval av dessa likvida medel. Genom sådan självfinansiering blir företagen mera oberoende av en restriktiv kreditpolitik. Denna omständighet begränsar utrymmet för en konjunkturåstramande politik.

Tillfällig eller permanent åtstramning av skattereglerna?

Det är mot bakgrunden av denna syn på konjunkturpolitikens problem som kommittén fått i uppdrag att företa en översyn av vissa regler på företagsbeskattningens område för att därigenom ge konjunkturpolitiken större effektivitet.

I direktiven för kommittén angavs tvenne olika vägar till en tänkbar anpassning av skattelagstiftningen i detta syfte. Den första var en övergång från nu gällande nettovinstbeskattning till någon form av bruttobeskattning. Den saken hade ju varit föremål för diskussion redan tidigare bl. a. i samband med frågans omnämnande i den s. k. långtidsutredningen. Det är klart att en reform i den riktningen — vare sig den innebure en beskattning av företagens bruttointäkter eller av deras bruttoutgifter — i och för sig skulle kunna ge en lösning av de här aktuella problemen, eftersom man då överhuvudtaget skulle komma bort från de former av vinstreglerande dispositioner som med vårt nuvarande skattesystem är oundvikligt.

Den andra väg som direktiven för kommittén pekade på var en vidare utveckling av det system med tillfälliga skatteregler som tillämpats under de senaste åren. Utvecklat till ett mera permanent system skulle detta innebära, att man under normala tider hade kvar nuvarande liberala regler i avskrivnings- och värderingshänseende men att man i ett mera extremt högkonjunkturläge på grundval av en beredskapslagstiftning tillfälligt skulle sätta dessa regler ur kraft och införa olika temporära inskränkningar i möjligheterna till vinstreglerande dispositioner. I denna riktning pekade mycket bestämt den exemplifiering som gavs i direktiven. Ifråga om avskrivningsreglerna väcktes sålunda tanken på att införa variabla procentsatser för avskrivningen som just under en högkonjunktur kunde användas till att begränsa friheten i avskrivningshänseende. Ifråga om lagervärderingen pekades på möjligheten att arbeta med en beredskapslagstiftning, som för viss tidsperiod kunde användas för att förhindra nedskrivning av lagerökningar.

I det förslag som kommitténs majoritet lagt fram har man inte gått fram på någon av de båda i direktiven anvisade vägarna. Sålunda avvisar kommittén tanken på en övergång till bruttobeskattning. Denna fråga diskuteras ingående i betänkandet, och den diskussionen är i och för sig av mycket stort intresse, eftersom det är första gången bruttobeskattningen underkastats en mera utförlig analys i ett offentligt betänkande. När kommittén avvisar denna tanke är motiveringen, dels att man därigenom inte skulle nå några större fördelar från konjunkturpolitisk synpunkt, dels att en sådan omläggning av vårt skattesystem skulle innebära mycket betydande taxeringstekniska svårigheter. Inte heller har kommittén velat gå den andra anvisade vägen. Motivet härför

är att kommittén inte anser att tillfälliga åtgärder av det slag som tillämpats under de senaste åren kan göras tillräckligt effektiva från konjunkturpolitisk synpunkt. Man menar att erfarenheten visar, att det är nästan ogörligt att med tillräcklig säkerhet avgöra när läget är sådant att tillfälliga åtgärder av detta slag bör tillgripas. Sådana åtgärder kan därför inte sättas in annat än med väsentlig tidsutdräkt, som sammanhänger inte bara med svårigheten att bedöma konjunkturutvecklingen utan också med hela den apparat som innebär att riksdagen måste pröva förslag i denna riktning från Kungl. Maj:ts sida. Även sedan sådana tillfälliga åtgärder satts in, tar det — menar man — lång tid innan de hinner bli effektiva, därför att de alltid måste förses med sådana övergångsbestämmelser att man förhindrar att de får retroaktiv verkan. Majoriteten har därför i stället valt att lägga fram ett förslag om permanenta regler på företagsbeskattningens område som är så pass snäva, att man starkt begränsar behovet av temporära ingripanden. Helt avvisar man inte tanken på sådana temporära åtgärder, men de förvisas till en sekundär plats. Kommittén har till och med avstått från att utforma några detaljerade förslag i detta hänseende.

Den närmare innebörden av kommitténs förslag till åtstramning av de permanenta skattereglerna behöver jag knappast gå in på här. Jag vill bara erinra om att de två mest vittsyftande förslagen gäller avskrivningsreglerna samt bestämmelserna beträffande lagervärderingen. I det förra hänseendet föreslår kommittén, att den fria avskrivningsrätten skall upphävas och ersättas med en avskrivning med högst 30 procent på inventariernas bokförda värde. Därtill har dock fogats en kompletteringsregel, som medger en fullständig avskrivning på fem år. Ifråga om lagervärderingen föreslås som huvudregel en begränsning av rätten till nedskrivning på varulager till 50 procent av anskaffnings- eller återanskaffningskostnaden, vilken huvudregel sedan är förenad med vissa kompletterande, uppmjukande specialregler. De av kommitténs förslag i övrigt som har betydelse ur konjunktursynpunkt är framför allt en viss omarbetning av bestämmelserna rörande avsättningar till investeringsfonder, varigenom rätten till avsättningar till sådana fonder förknippas med en skyldighet att på spärrat konto i Riksbanken sätta in 40 procent av det avsatta beloppet.

Innan vi går in på att försöka bedöma i vad mån dessa föreslagna skärpningar i skattereglerna kan bidra till att skänka konjunkturpolitiken större effektivitet i ett högkonjunkturläge, skall här först några ord sägas om valet av väg att tillgodose de konjunkturpolitiska kraven. Det måste anses beklagligt, att kommitténs majoritet avvisat de tillfälliga skattereglernas väg och i stället valt att föreslå en permanent åtstramning av avskrivnings- och värderingsfriheten. Kommittén har inte kunnat visa att den senare vägen blir så mycket effektivare än den

första, men det är uppenbart att den måste vara förenad med väsentligt större olägenheter för näringslivet. Inte heller kan man säga, att valet vittnar om någon mera utpräglad känsla för logik. Vad man är ute för att förhindra är överdrifter i investeringshänseende under extrema högkonjunkturer, men det medel man föreslår är en kraftig inskränkning i avskrivnings- och värderingsfriheten som skall gälla i alla konjunkturlägen, fastän man samtidigt betygar att denna frihet från konjunkturpolitisk synpunkt inte innebär några olägenheter i andra lägen än just högkonjunkturer.

Då måste reservanternas linje anses vara mera logisk. De menar, att det är orimligt att underordna lagstiftningen för normala tider under de speciella krav som kan resas i ett extremt högkonjunkturläge. Det enda rimliga är att de permanenta reglerna i skattelagstiftningen utformas med tanke på förhållandena under normala tider och att, om det skulle visa sig att dessa bestämmelser inte passar för ett speciellt läge, man skapar särbestämmelser just för detta speciella läge.

Konjunkturpolitiken och självfinansieringen

Nästa fråga som det gäller att söka bedöma är i vad mån den föreslagna skärpningen i skattebestämmelserna på åsyftat sätt kan väntas bidra till att skänka konjunkturpolitiken större effektivitet i ett högkonjunkturläge. Man kan se den frågan både från den allmänna synpunkten hur förslaget i dess helhet kommer att verka och från den mera speciella utgångspunkten hur de föreslagna reglerna på olika punkter kommer att verka. I det förra hänseendet är frågan om självfinansieringens betydelse från konjunkturpolitisk synpunkt naturligtvis av avgörande betydelse. Det väsentligaste i de tankegångar som ligger bakom företagsbeskattningskommitténs förslag och som redan kom till uttryck i direktiven för kommitténs arbete är, att de möjligheter som står de svenska företagen till buds begränsar konjunkturpolitikens möjligheter, därför att företagen därigenom blir mindre beroende av kreditmarknaden. Det blir alltså svårare att på kreditpolitisk väg influera på deras utgiftsdispositioner.

Att det i och för sig ligger något i denna tankegång låter sig väl inte bestridas. Självfinansieringen har nått en betydande omfattning i det svenska näringslivet, och i och för sig är det väl riktigt, att de självfinansierande företagen inte reagerar för en penningpolitisk åtstramning i lika hög grad som de företag som är mera direkt beroende av kreditmarknaden. Man hade dock velat önska, att kommittén i sitt betänkande hade underkastat hela denna tankegång en principiell diskussion. Det är nämligen uppenbart, att självfinansieringsgraden i näringslivet ingalunda är helt oberoende av den penningpolitik som förs, och man kan även påvisa många olika omständigheter som tyder på att

även självfinansierande företag i och för sig reagerar för förändringar i det allmänna likviditetsläget. Få företag är för övrigt helt självfinansierande. Det är väl snarast fråga om en gradskillnad än om en artskillnad. Även ett företag som idag har god likviditet och inte behöver låna från bankerna kan exempelvis vid ett konjunkturomslag mycket snabbt få sin likviditet försämrad. Hade man kostat på sig en mera ingående analys av dessa frågor, är det troligt att man hade kommit fram till en betydligt mera nyanserad uppfattning angående självfinansieringens betydelse i penningpolitiskt hänseende.

Även om man emellertid accepterar tankegången att här föreligger en begränsning i penningpolitikens effektivitet, gäller det för oss att försöka bedöma om denna utveckling mot ökad självfinansiering inom näringslivet är en så allvarlig olägenhet för konjunkturpolitiken, att motåtgärder på skattepolitikens område måste anses ofrånkomliga.

När det gäller att söka ett svar på denna fråga är det först och främst av intresse att försöka konstatera, hur stort det konjunkturpolitiska verkningsområdet är för åtgärder på företagsbeskattningens område. Enligt i betänkandet (sid. 37, tab. 1) citerade uppgifter uppgick år 1953 de privata bruttoinvesteringarna till ett belopp av 7 260 miljoner kronor av en total utgiftssumma i samhällsekonomin av 43 370 miljoner kronor. Av dessa privata bruttoinvesteringar är det dock endast en del som kan tänkas påverkas av reglerna på företagsbeskattningens område. En väsentlig del av dessa investeringar utgjordes nämligen av investeringar i bostäder, jordbruk och en hel del annat som måste sorteras bort. Härefter kvarstår en utgiftssumma av 4 à 5 miljarder kronor. Inte heller detta kvarstående belopp kan emellertid i sin helhet anses utgöra verkningsfältet för de skatteregler som här är aktuella. En väsentlig del av dessa investeringar utgjordes nämligen av underhållsutgifter, som i avskrivningshänseende är fria. Ytterligare en del utgör naturligtvis investeringar i treårsinventarier, men det kan vi här bortse från. Sorterar man bort endast underhållsutgifterna, kvarstår ett belopp på knappt 3 miljarder kronor, som utgör sådana egentliga investeringar inom den privata sektorn vilkas omfattning kan tänkas bli påverkade av hur reglerna för företagsbeskattningen är utformade. Detta belopp på 3 miljarder kronor bör jämföras med den nämnda siffran för den totala utgiftssumman i samhällsekonomin, nämligen 43 370 miljoner kronor.

Om man sålunda kommer fram till att cirka 7 procent av de totala utgifterna i samhällsekonomin kan komma att påverkas av ändrade regler för företagsbeskattningen, kan ju detta förefalla skäligen blygsamt. Betydelselösa behöver naturligtvis fördenskull sådana åtgärder ingalunda vara, eftersom de under alla förhållanden, som kommittén understriker, måste ingå endast som ett inslag i en serie av konjunkturpolitiska åtgärder som verkar över ett vidare fält. Men för en bedömning

av just dessa åtgärders effektivitet och därmed för det verkliga behovet av att företa en sådan skärpning av skattereglerna som det här är fråga om, är det naturligtvis av vikt att man har frågans storleksordning fullt klar för sig.

Det konjunkturpolitiskt betingade behovet av en sådan skärpning av skattereglerna som det här är fråga om måste emellertid också bedömas mot bakgrunden av vilka andra konjunkturpolitiska medel man har för att påverka företagens investeringsutgifter. Detta blir framför allt en fråga om penningpolitikens effektivitet. Är det riktigt, som kommittén vill göra gällande, att den höga självfinansieringsgraden i näringslivet i stor utsträckning gjort penningpolitiska åtgärder i detta syfte ineffektiva och att det därför måste anses nödvändigt att komplettera penningpolitiken med skärpta skatteregler som minskar utrymmet för självfinansiering?

Den bakgrund kommittén har haft för sin inställning på denna punkt är den konjunktursituation som förelegat under efterkrigstiden. Kommittén säger beträffande denna: "Överhuvud har det varit utmärkande för efterkrigskonjunkturen att företagets mycket stora expansion i stor utsträckning finansierats med inom företagen uppsamlade medel." Denna karakteristik av efterkrigstidens konjunkturutveckling är i hög grad missvisande. Det som framför allt varit utmärkande för efterkrigstiden — exempelvis i jämförelse med förhållandena under 1930-talets högkonjunktur — har varit det rakt motsatta, nämligen att företagets expansion i så stor utsträckning har måst ske på grundval av lånade medel. Under ingen tidigare period av intensiv investeringsverksamhet torde kreditexpansionen på den svenska kreditmarknaden ha nått de proportioner som den gjort under dessa år. En intressant belysning av dessa förhållanden ger för övrigt tabell 6 på sidan 45 i betänkandet, som just visar de industriella investeringarnas beroende av ökade kreditinsatser under de avgörande inflationsskedena under efterkrigstiden.

Den ekonomisk-politiska situation som förelegat under efterkrigstiden synes därför ge ett mycket ringa stöd för kravet på en komplettering av penningpolitiken med skärpta regler i företagsbeskattningen. Om man nu velat se expansionen i företagets investeringar som en väsentlig orsak till inflationsutvecklingen under efterkrigstiden, har det inte anförts några övertygande skäl varför man inte skulle ha kunnat stoppa en sådan expansion med huvudsakligen penningpolitiska medel. Utrymmet för ett sådant ingripande har — som kommittén själv konstaterar i sina kommentarer till nämnda tabell — varit betydande. Att något mera verksamt ingripande av detta slag nu inte kom till stånd förrän under 1952, dvs. när det redan var för sent, kan inte tas till intäkt för ett påstående att penningpolitiken är ineffektiv och därför måste kompletteras med andra medel.

Speciella synpunkter på de olika förslagen

Från allmän utgångspunkt måste man sålunda ställa sig ganska skeptisk till möjligheterna att genom de föreslagna ändringarna i skattereglerna ge konjunkturpolitiken en väsentligt större effektivitet i ett högkonjunkturläge än man kan uppnå med eljest tillgängliga ekonomisk-politiska medel. Till detta allmänna konstaterande kan det dock vara skäl att foga några speciella synpunkter på de olika reformer som kommittén vill genomföra i vår skattelagstiftning.

Vad då först gäller *avskrivningsreglerna* måste man väl säga sig, att den skärpning som kommittén förordar i och för sig inte utgör någon mera drastisk åtgärd. Om man slopar den fria avskrivningen, kan man väl knappast tänka sig något mera liberalt alternativ än denna femårsavskrivning med möjlighet till avskrivning av hälften under de två första åren. Att konstatera detta är emellertid å andra sidan detsamma som att konstatera att också de konjunkturpolitiska fördelarna är mycket begränsade. Professor Västhagens utredningar visar ju också, att den utgiftsbegränsande verkan man kan vinna genom denna skärpning är högst obetydlig. Då väger faktiskt de taxeringstekniska olägenheterna av att gå ifrån den fria avskrivningen betydligt tyngre.

Ifråga om *lagervärderingen* innebär kommitténs förslag en väsentligt mera drastisk skärpning. Det är också både principiellt sett och i praktiken en mycket betänklig skärpning, därför att företagen härigenom kan komma att i mycket betydande utsträckning redovisa rena uppskrivningsvinster på sina lager med därav följande beskattning och eventuellt också krav på ökade utdelningar. Många företag kan härigenom få en ganska hård press på sin likviditet. Detta är emellertid knappast en sak som kan väntas främja det speciella syfte som kommittén vill tillgodose. Lageruppskrivningen kommer ju framför allt att ske under de närmaste åren och väsentligen innebära en engångsanpassning till den penningvärdeförsämring vi har haft under krigsåren och efterkrigstiden. Vi vet ingenting om huruvida dessa år kommer att karakteriseras av en sådan högkonjunktursituation som kommittén planerar för.

Man kan också se saken ur en annan synvinkel. Det har ofta sagts att företagen i ett högkonjunkturläge för att kunna bibehålla sin dolda reserv tvingas köpa på sig ett större lager än de strängt taget behöver. Detta skulle då verka skärpande på en inflationskonjunktur. Är detta riktigt, måste naturligtvis en skärpning av lagervärderingsreglerna ha en något dubiös verkan. Det kan ju då rentav förhålla sig så, att företag för att kunna bibehålla sina dolda reserver i lagret tvingas att köpa på sig *ännu* mera varor.

Vad slutligen gäller *investeringsfonderna* är det alldeles riktigt, att de föreslagna nya reglerna måste anses ha betydande fördelar ur kon-

konjunktursynpunkt. De måste verka mera konjunkturdämpande än de gamla reglerna, eftersom man binder likviditeten under högkonjunkturen och släpper loss den under lågkonjunkturen. Man har endast anledning att uttrycka vissa dubier beträffande frågan, om avsättningarna verkligen kommer att bli så stora att de föreslagna ändringarna får några mera omfattande verkningar. Blir intresset för investeringsfonderna väsentligt större än hittills, kommer detta i så fall enbart att vara glädjande.

De övriga förslagen har knappast något större intresse ur konjunktursynpunkt. Visserligen kan man säga, att även begränsningen av avsättningsrätten när det gäller pensions- och andra personalstiftelser kan ha sin konjunkturpolitiska betydelse. Men det är ju väsentligen andra omständigheter som har motiverat detta ändringsförslag. Detsamma kan även sägas om den föreslagna rätten till förlustutjämnung, som dessutom inte kan beräknas få någon nämnvärd betydelse, eftersom den i praktiken inte betyder något för nystartade företag, som ju vanligen bedrivs i form av enskild firma.

Högkonjunktur eller lågkonjunktur?

Man kan sålunda ha anledning ställa sig något tvivlande till de konjunkturpolitiska fördelar som i ett högkonjunkturläge skulle stå att vinna med de föreslagna ändringarna och måste i varje fall varna för överdrivna föreställningar om storleksordningen av dessa fördelar. Det är emellertid inte nog härmed. Därtill måste understrykas, att dessa fördelar endast avser förhållandena under en extrem högkonjunktur, alltså i ett utpräglat specialfall. En annan viktig sida av saken återstår att ta hänsyn till, nämligen hur de föreslagna nya skattereglerna kommer att verka i andra konjunkturlägen. Konjunkturpolitikens medel bör ju inte utformas enbart med tanke på deras effekt när det gäller att bromsa en inflationistisk högkonjunktur utan också, och kanske inte minst, med hänsyn till deras effekt när det gäller att förhindra och bekämpa lågkonjunkturer.

Inför den konjunkturpolitiskt grundade kritik som framförts mot de nuvarande skattereglerna kan det vara skäl att understryka, att den relativt långtgående frihet i avskrivnings- och värderingshänseende som de svenska skattelagarna hittills öppnat för företagen i själva verket i stor utsträckning motiverats av konjunktursynpunkter. Det har gång på gång framhållits hur värdefull denna frihet har varit genom att den möjliggjort för företagen att konsolidera sin finansiella ställning och därigenom stärka sin beredskap mot de olika påfrestningar som sammanhänger med konjunkturväxlingarna.

Detta betraktelsesätt har varit uppenbart när det gäller lagervärderingen. När de nuvarande bestämmelserna beträffande lagervärdere-

ringen 1928 infördes i kommunalskattelagen, hade man i vårt land bakom sig erfarenheterna av den starka deflationskrisen i början av 1920-talet. Utvecklingen under denna kris visade med all önskvärd tydlighet vart det kunde bära hän, om man hade alltför restriktiva bestämmelser ifråga om värderingen av varulager. Många företag tvingades under inflationsåren att redovisa icke realiserade värdestegringar på lagren — dvs. rent fiktiva vinster — till beskattning, och detta bidrog till att försvaga deras likviditet och försätta dem i allvarliga svårigheter när sedan de stora prisfallen kom. Många konkurser och driftinställelser skulle säkerligen ha undgåtts, om man haft en förnuftigare syn på lagervärderingsfrågan under denna period. Det kan synas anmärkningsvärt, att erfarenheterna från denna tid, som dock i så hög grad varit bestämda för lagervärderingsreglernas utformning i vår nuvarande skattelagstiftning, överhuvudtaget inte tas upp till analys i kommitténs betänkande.

Likåsa var konjunkturpolitiska synpunkter i hög grad medbestämmande när den fria avskrivningen infördes genom 1938 års ändringar i skattelagstiftningen. Det betonades att man härigenom öppnade en möjlighet för företagen att konsolidera sin ställning och utjämna resultaten mellan olika år och att detta borde möjliggöra en önskvärd konjunkturutjämning i företagens rörelse.

Det behöver inte heller råda någon tvekan om vilken betydelse de olika konsolideringsmöjligheterna haft just ur konjunkturstabiliserande synpunkt. Att möjligheterna till resultatutjämning har lett till en stabilare vinstredovisning i företagen och därmed till en stabilare utdelningspolitik är endast en sida av saken och säkerligen den minst väsentliga. Den viktigaste är effekten i sysselsättningshänseende. Det har ofta omvittnats hur det under de senaste decennierna vuxit fram en ny syn på sysselsättningspolitiken bland de svenska företagen. Man har visat en ökad hänsyn till de anställdas intressen både genom företagens egna socialpolitiska åtgärder och genom en medveten strävan mot en mera stabil och långsiktig sysselsättningspolitik än som tidigare varit normalt. Den första reaktionen vid avsättningssvårigheter har inte varit att skära ner produktionsapparaten genom att entlediga arbetare. Man har i sådana situationer så långt möjligt försökt sysselsätta de överflödiga arbetarna genom produktion på lager, underhållsarbeten och dylikt. Denna synpunkt har bl. a. understrukits av professor Erik Lundberg i hans bok "Konjunkturer och ekonomisk politik".

Det är klart att denna tendens har haft stor betydelse för utjämningen av de ekonomiska konjunkturerna under senare år. Det är emellertid också klart, att företagets möjligheter att själva bedriva en sådan utjämnande sysselsättningspolitik i mycket hög grad beror på de finansiella reserver de har kunnat bygga upp under de goda tiderna. För att i pressade konjunkturlägen kunna ge en sådan sysselsättning av icke

direkt produktiv natur fordras det att företagen har likvida tillgångar att dra på. En sådan politik bedriver man inte gärna på grundval av lånade medel. Det är därför också uppenbart, att varje förändring i våra skattelagar som går ut på att minska utrymmet för den interna reservbildningen i företagen också går emot dessa strävanden till en jämnare sysselsättningspolitik.

Mot bakgrunden av dessa överväganden kan man vara berättigad att ställa frågan, om de fördelar som kommitténs förslag eventuellt skulle medföra i form av en bättre beredskap mot högkonjunkturerna verkligen är så stora att man bör ta risken av en betydande försämring i den allmänna beredskapen mot lågkonjunkturer. Det sistnämnda är dock en fråga som i mycket ringa grad synes ha intresserat kommitténs majoritet. Det är egendomligt att konstatera, hur fångad man varit av föreställningen att det viktigaste konjunkturpolitiska problemet i framtiden kommer att vara att behärska en konjunktursituation av den typ som förelåg i vårt land under Koreahaussen. Vad är det som säger att en sådan konjunktursituation överhuvudtaget kommer tillbaka? Den var dock betingad av en konstellation av högst speciella omständigheter.

Konklusioner

Jag har i detta föredrag uteslutande uppehållit mig vid de rent konjunkturpolitiska aspekterna av företagsbeskattningskommitténs förslag. Det har inte varit min avsikt att här gå in på en värdering från andra utgångspunkter. Den belysningen kommer ju att i rikt mått ske genom de efterföljande föredragen i denna serie och genom diskussionerna i samband med dessa. Jag vill bara avslutningsvis konstatera, att de föreslagna skärpningarna i skattereglerna naturligtvis från dessa andra utgångspunkter måste vara förenade med mycket stora olägenheter. Det är fråga om olägenheter av rent företagsekonomisk natur, som väl kommer att belysas av bl. a. föredragen om avskrivningsreglerna och lagervärderingen. Det är vidare fråga om samhällsekonomiska olägenheter, som väl kommer upp i diskussionen kring ämnet skatterna och produktivitetsfrågan. Det är också fråga om olägenheter av taxeringsteknisk natur.

De fördelar man kan vinna med hänsyn till de konjunkturpolitiska syften som föranlett kommitténs tillsättande måste naturligtvis vägas mot dessa olika olägenheter. Överhuvudtaget är det ju så, att en åtgärd i det politiska livet ofta är förenad med fördelar och olägenheter av olika slag. Det måste naturligtvis bli fråga om en kompromiss. Man tar olägenheter i vissa avseenden för att vinna någonting i andra.

Bedömer man företagsbeskattningskommitténs förslag från den utgångspunkten, är det min bestämda mening, att detta måste anses vara en dålig kompromiss. De fördelar man vinner i konjunkturpolitiskt av-

seende är så osäkra och i varje fall så pass begränsade, att de inte står i någon rimlig proportion till de olägenheter i bl. a. företagsekonomiskt hänseende som man måste befara om förslaget genomföres. Försöker man se saken ur en vidare konjunkturpolitisk aspekt än kommittén har gjort — och alltså inte bara tar hänsyn till högkonjunktorens problem — kan man t. o. m. konstatera, att även de rent konjunkturpolitiska olägenheterna är väl så stora som de konjunkturpolitiska fördelarna eller kanske rentav ännu större.

Diskussion

Deltagare: direktör E. Eidering, AB B. A. Hjorth & Co.; aukt. revisor H. Gentele, AB Industribyrån; ombudsman S. Johansson, Dynäs AB; direktör A. Landin, Asea; direktör U. Murray, Näringslivets Fond; civilekonom M. Nerman, Nermans Trycksaker; bankdirektör L. E. Thunholm, AB Svenska Handelsbanken; kamrer B. Vinberg, Bolidens Gruv AB.

Ordförande: direktör B. Petri, Svenska Bankföreningen.

Vinberg: Den argumentering som dominerar företagsbeskattningskommitténs betänkande är följande. De självfinansierande företagens benägenhet och möjlighet till investeringar under högkonjunkturår måste minskas. Deras likviditet måste därför försämrats genom högre skatter. Man måste tvinga fram stora redovisade vinster under högkonjunkturår. *Slutsats:* den fria avskrivningsrätten på inventarier och den fria lagervärderingen måste bort.

Argumenteringen är i och för sig logisk men belyser bara den ena sidan av saken. Det är uppenbart, att stora redovisade vinster som tvingas fram under högkonjunkturår i och för sig verkar konjunkturstimulerande. Företagen får svårt att stå emot krav på ökad utdelning till aktieägarna och högre löner till de anställda. Därifrån är steget kort till prisstegringar och alltför optimistisk investeringsverksamhet. Om man sedan lyckas få bort företagens möjlighet att med hjälp av dolda eller synliga reserver redovisa vinster även under reella förlustår, då har man kommit ur askan i elden. Det skulle i lågkonjunktorens botten betyda inställda utdelningar, starka krav på driftinskränkningar och permitteringar. Det krävs väl nästan övermänskligt mod hos den bolagsledning som vågar sätta igång stora investeringar samtidigt som företaget visar förlust och utdelningarna ställs in.

Det är en öppen fråga om stora möjligheter till resultatutjämning mellan verksamhetsår har övervägande positiv eller negativ effekt i

konjunkturavseende. Företagsbeskattningskommittén undviker både att ställa och att söka besvara denna fråga. Svaret anses tydligen självklart.

I Norge arbetar sedan 1947 en statlig skattekommitté med nästan exakt samma uppdrag som den svenska kommittén, bara med den skillnaden, att den norske finansministern i sina direktiv nämner *friare* avskrivningsregler bland de åtgärder som anses självklara, om man vill ha en konjunkturdämpande effekt!

Thunholm: Jag instämmer med kamrer Vinberg och vill bara ge några ytterligare synpunkter på saken. Kommittén vill skärpa bestämmelserna för vinstredovisningen i syfte att få fram högre skatt under en högkonjunktur. Vad sker nu med dessa större vinster inom företagen? De kan användas för två ändamål: antingen för betalning av högre löner, vilket ju leder till ökad konsumtion, eller för högre utdelning, vilket också i viss mån ökar konsumtionen. I stället för företagens sparande får man alltså en ökad konsumtion hos allmänheten. De som talar om konjunkturdämpning via skatterna utgår ifrån att en större del av högkonjunkturvinsterna dras in av staten och på något sätt steriliseras. Den gamla idén om kompenserande finanspolitik återspeglas här i sin renaste form. Det går lätt att underbalansera en budget under lågkonjunktur, medan det däremot tycks vara mycket svårt att överbalansera under högkonjunktur. Det föreligger alltid ett politiskt tryck på utgiftssidan i statsbudgeten, och staten har därför en benägenhet att använda alla sina inkomster. Någon minskning av de totala utgifterna i samhället blir det därför inte. En s. k. konjunkturutjämnande skattepolitik kan då resultera i att pengarna inte används inom företagen för produktiva ändamål utan i stället går till ökad konsumtion eller till icke produktiva investeringar inom den offentliga sektorn. Därmed förloras emellertid den åsyftade konjunkturreffekten, samtidigt som man hämmar produktivitetens utvecklingen.

Nerman: Om man granskar skattepolitikens möjligheter att minska konjunktursvängningarna, måste man framför allt säga, att en punktskatt i regel verkar för sent. När man talar om skatternas uppgift att friställa produktionsfaktorer, är det väl så att de produktionsfaktorer som genom en kortfristig punktskatt kan bli friställda i den privata sektorn inte utan vidare kan nyttiggöras av den offentliga sektorn. Det finns ytterst få områden där en sådan omdisposition av produktionsfaktorer kan ske på kort sikt. Det går rätt bra att flytta över t. ex. byggnadsarbetare och byggnadsmaskiner från den privata sektorn till offentlig byggnadsverksamhet, men redan när vi kommer till verkstadsindustrin blir det mycket svårare. Här blir friktionsförlusterna mycket stora. Än mer gäller detta andra branscher.

Landin: Den eftersträfvade utjämningen skall ske genom att man försämrar bolagens likviditet under goda konjunkturer. Man synes då förutsätta, att företagen under en högkonjunktur är mycket likvida. Min erfarenhet är den rakt motsatta. I en högkonjunktur med inflation i släptåg, som t. ex. 1951, blir det svårt för företagen att hålla en god likviditet. Däremot har de flesta företag gott om pengar när det är lågkonjunktur. Själva utgångspunkten för kommitténs förslag är därför felaktig. — Jag anser förslaget till regler för varulagervärderingen vara den viktigaste punkten i betänkandet och vill där särskilt ta upp värderingen av beställningsarbeten. På den punkten har kommittén inte föreslagit någon nedskrivningsmöjlighet, utan frågan blir beroende av skattemyndigheternas bedömning. Det är uppenbart, att förskott på beställningsarbeten minskar risken för den förskotterade delen av varulagret. Min personliga uppfattning är dock, att man har underskattat riskerna vid beställningsarbeten. Dessutom är det viktigt, att man får bestämda regler och inte blir helt beroende av taxeringsmyndigheternas godtycke.

Gentele: Man kan inte utesluta att staten bör ha vissa möjligheter att påverka konjunkturerna genom beskattning, men jag tror inte att rätta sättet är att göra det genom nettovinstbeskattning. Framför allt är det svårt att under en lågkonjunktur åstadkomma någon stimulans genom lättnader i företagsbeskattningen. När vinstförväntningarna är pessimistiska, sätter man inte igång en rörelse bara av den anledningen att skattesatserna sänks. Under högkonjunkturer är det väl meningen att man skall dra in mera pengar till statskassan, men jag tror inte att staten har möjlighet att behålla dessa pengar. Om pengarna ges ut för offentliga utgifter, minskas ju inte den reala efterfrågan. Det talas mycket om investeringarnas strategiska betydelse, men om nu de privata investeringarna som påverkas av företagsbeskattningen endast utgör 7 % av de totala utgifterna inom samhället kan jag inte inse att effekten här kan bli stor. Vore det inte bättre att i stället försöka inskränka konsumtionen via en omsättningskatt?

Till sist vill jag säga, att hela betänkandet grundar sig på ett mycket bristfälligt underlag, i synnerhet vad beträffar lagervärderingen, finansieringsfrågan — bl. a. företagets möjligheter att spara — osv. Man borde ha undersökt hur man skulle kunna uppnå det sparande som behövs för den investeringsvolym man vill ha. Jag tror också att varierande skattesatser bättre skulle kunna åstadkomma den eftersträfvade utjämningen när det gäller fysiska personer.

Petri: Jag skulle vilja ställa några frågor. För det första: är det riktigt att använda skatterna som ett konjunkturpolitiskt medel? För det

andra: är det någon idé att komma med förslag till komplicerade avskrivningsregler, förslag till regler som troligen endast har en mycket begränsad effekt? Och för det tredje: skulle man inte kunna få något bättre begrepp om självfinansieringens betydelse i det här sammanhanget?

Thunholm: Jag tror, att man inte bör underlåta att använda skattepolitiken som konjunkturpolitiskt instrument — åtminstone som ett komplement till penningpolitiken — men den måste verka via skattesatserna och inte genom de olika specifika reglerna i skattelagstiftningen. Jag är för min del inte främmande för tanken på en varierande inkomstskatt med låga satser under lågkonjunktur och höga under högkonjunktur. Jag tror emellertid också, att en varierande inkomstbeskattning bör kombineras med en varierande indirekt beskattning. Den privata konsumtionen utgör inte mindre än närmare 25 miljarder kronor, medan de privata investeringarna endast uppgår till 7 miljarder kronor. Effekten av en politik som är inriktad på att påverka konsumtionen blir således mycket större. Däremot anser jag inte, att man i konjunkturpolitiskt syfte bör jonglera med avskrivnings- och värderingsreglerna; de skall vara fast förankrade i det gällande rättssystemet.

Beträffande den andra frågan tror jag inte, att det är mycket vunnet med kommitténs förslag; dels är det fält av utgifter som man kan påverka begränsat, dels är det steg man tar relativt obetydligt, åtminstone när det gäller avskrivningsreglerna. Kommitténs undersökning av de praktiska verkningarna av 30-regeln, som utmynnar i att de skärpta avskrivningsreglerna under år 1950 skulle ha lett till en skatteökning på 250 miljoner kronor, är baserad på en dubiös beräkningsmetod. Material från endast 39 företag har förstörats till att gälla hela det svenska näringslivet. Dessutom avser undersökningen förhållandena under ett helt exceptionellt år. Men även om man blundar för dessa brister, så utgör ju resultatet, 250 miljoner, endast $\frac{1}{2}$ % av de totala utgifterna i samhället och ger därför en mycket ringa verkan. Förslaget är inte blott ett slag i luften — det är ett löst slag i luften.

Självfinansieringens betydelse, som berörs i Petris tredje fråga, är ett stort och invecklat ämne. Kommittén går här till offensiv och menar, att vi måste göra någonting åt de självfinansierande företagen och inte låta dem sitta och skratta åt kreditrestriktionerna. Jag håller med direktör Landin om att det inte är under det extrema högkonjunkturläget som företagen är mest likvida. De flesta företag har i regel just då stora kreditbehov. Rent principiellt spelar det heller inte någon roll, om en del av företagen är självfinansierande, så länge inte alla är det. Konjunkturpolitiken bör verka genom sin totala effekt, och det är väl ingen som bestrider, att man genom åtstramning på kreditmarknaden

totalt sett kan reglera investeringsverksamheten. Detta drabbar visserligen ojämnt, men man kan dock här konstruera ett försvar för självfinansiering. De självfinansierande företagen har ju varit de mest räntabla, mest livsdugliga, och då är det ju bara bra, om de får de bästa expansionsmöjligheterna. Dessutom kan naturligtvis även ramen för självfinansieringen påverkas genom penningpolitiken. Ingen vill väl bestrida, att penningpolitiken kan stoppa upp en vinstkonjunktur och därmed försämra företagens möjligheter till självfinansiering.

Det finns således två möjligheter: man kan stoppa en vinstkonjunktur i god tid och därmed förhindra överdrivna investeringar inom näringslivet eller man kan låta inflationen ha sin gång och vinsterna ackumuleras inom företagen för att sedan försöka dra in dessa vinster genom skärpt beskattning. Den förstnämnda vägen är utan tvekan den som ger det bästa resultatet. Medel härför saknas inte. Man kan minska likviditeten inom näringslivet genom en restriktiv penningpolitik och därigenom också minska utrymmet för självfinansiering.

Gentele: Har variationen i skattesatserna någon större inverkan på företagens dispositioner? Kan man verkligen genom en låg skattesats stimulera investeringsverksamheten under en lågkonjunktur, när många företag inte har några beskattningsbara vinster. Jag tror att nettovinstbeskattningen av företag överhuvudtaget har en mycket liten inverkan på konjunkturen.

Murray: Ordföranden riktade nyss en fråga till Thunholm, huruvida skattepolitiken överhuvudtaget är ett lämpligt medel för konjunkturpolitiken. Detta besvarades av Thunholm jakande, ehuru med den reservationen, att själva *skattelagarna* ifråga om avskrivningsregler och dylikt inte bör ändras alltför ofta. Men enligt Thunholms mening bör *skattesatserna* kunna anpassas med hänsyn till konjunkturutvecklingen. I sitt inledningsanförande framhöll Thunholm emellertid, att skattepolitiken i själva verket visat sig vara ett ganska bristfälligt instrument för konjunkturpolitiken; det försök som under de gångna årens högkonjunktur hade gjorts att överbalansera statsbudgeten, hade misslyckats. Det förefaller som om dessa två uttalanden av Thunholm inte stämmer helt överens. För mitt vidkommande delar jag den mening som kom till uttryck i inledningsanförandet. Jag tror inte på möjligheten att med skatternas hjälp bedriva en effektiv konjunkturpolitik.

Teoretiskt sett låter det säga sig att man under en lågkonjunktur skall underbalansera budgeten och vid högkonjunktur överbalansera den. Men eftersom riksdagen inte visat sig särskilt pålitlig, när det gäller att avhålla sig från nya utgifter, står vi här inför praktiska svårigheter av största betydelse. Konjunkturpolitiken fordrar, att åtgärder det ena

året står i samklang med åtgärder ett följande år, men det ena årets riksdag kan ju inte bestämma hur ett kommande års riksdag skall förfara.

Hur otidsenligt det än må synas, kan jag inte underlåta att framhålla, att våra grundlagar i själva verket sätter en viss gräns för riksdagens möjligheter att ta ut skatter av folket. Skatterna skall ju täcka den del av statsutgifterna som inte täckts av andra inkomster till staten. Det är klart, att nya förhållanden och nya idéer kan kräva ändringar i grundlagarna. Men om man skall erkänna riksdagens rätt att ta ut skatter för att åstadkomma överbalansering av budgeten i ett inflationsläge, då måste det också finnas bindande föreskrifter om hur överskottet skall disponeras för att överbalanseringen skall fylla sitt ändamål — exempelvis genom avbetalning av den hos riksbanken liggande delen av statsskulden e. d. Vi får inte släppa kravet på att grundlagen skall vara en garanti för medborgarna inte bara i förhållande till regering och domstolar utan också i förhållande till riksdagen.

Min uppfattning är således, att tyngdpunkten i konjunkturpolitiken icke bör läggas vid skatter och detaljregleringar utan i stället vid penningpolitiken, där riksbankens roll med avseende på prisutveckling, satsning och valutaläge måste träda i förgrunden. En sådan politik kan också bli en hållhake på riksdagen.

Nerman: Det har kommit fram en tendens här i diskussionen att negligera industriinvesteringarnas betydelse. Man hänvisar till att dessa investeringar — i den mån de kan påverkas av bolagsbeskattningen — endast utgör cirka 7 % av de totala utgifterna i samhället, men är det verkligen riktigt att basera bedömningen på en sådan procentberäkning i relation till de totala utgifterna? En stor del av dessa utgifter är ju tämligen fasta, och det vore kanske lämpligare att jämföra investeringarnas storlek med den mera rörliga delen av samhällets totala utgifter. I alla tidigare resonemang har ju industriinvesteringarna betraktats som mycket viktiga ur konjunktursynpunkt, och jag tror att så också är fallet i verkligheten. Ett rimligt krav är väl dock, att skattesystemet utformas så, att det förhåller sig någorlunda neutralt ur konjunktursynpunkt. Det har inte det nuvarande systemet gjort.

Johansson: Jag tror inte att man kan beta staten dess rätt att anlägga konjunkturpolitiska synpunkter på skattesatsernas höjd och beskattningsreglernas utformning. Det sägs i betänkandet, att de nuvarande reglerna innebär en stimulans under högkonjunktur. Detta är nog riktigt, även om den konjunkturstimulerande effekten många gånger överdrivits.

Man kan gå in för en skattereform med olika grader av ambition.

Det vore rimligt med en reform, varigenom företagsbeskattningen åter blir neutral ur konjunktursynpunkt, dvs. sådan som den var innan skattesatserna nådde nuvarande höjd. Företagsbeskattningskommittén har emellertid gått ett steg längre. Den har eftersträvat att företagsbeskattningen skall vara aktivt konjunkturdämpande.

Det enda i hela detta skatteförslag som kan väntas få en konjunkturdämpande effekt är emellertid den åsyftade likviditetsförsämringen inom företagen. Alla bör dock känna till vilken fara som ligger i dålig likviditet vid vikande konjunkturer.

Det är synd, att kommittén varit alltför ambitiös i sin reformsträvan. Hade den nöjt sig med att återge företagsbeskattningen en neutral roll i konjunktursammanhanget, skulle andra vägar ha stått till buds. Jag tänker närmast på investeringsfonderna, som i en mer liberal och mindre ambitiös utformning skulle ha kunnat få en avsevärd konjunkturutmattande effekt. Denna möjlighet har förfuskats, och de nu föreslagna investeringsfonderna kommer antagligen endast att spela en viss roll som komplement till avskrivningsreglerna.

Vinberg: Det har sagts, att det strider mot grundlagarna att använda företagsbeskattningen som ett konjunkturpolitiskt instrument. Det är emellertid ett enkelt faktum, att företagshandlandet påverkas av skattelagarna, och konjunkturutvecklingen påverkas i högsta grad av företagets handlande. Om detta strider mot grundlagarna — så mycket värre för grundlagarna! En positiv konjunkturdämpande effekt kan troligen nås genom investeringsfonderna, om de göres effektivare än i förslaget, och varför skulle man i så fall avsäga sig denna möjlighet? Rörliga skattesatser tror jag är bra, men inte på företagsbeskattningens område. De går nämligen där inte ihop med den resultatutjämning mellan verksamhetsår som man nödvändigt måste ha. Om man tillfälligt höjer skatten vid högkonjunktur, kommer företagen att så mycket som någonsin är möjligt reducera sina officiella vinster under dessa år, och effekten av skattehöjningen blir ingen eller negativ.

Landin: Att variera skattesatserna i konjunkturdämpande syfte är en from önskan. Det allmänna behöver mycket pengar under en lågkonjunktur bl. a. för arbetslöshetsunderstöd; därför kommer skattesatserna snarare att höjas än att sänkas under lågkonjunkturen, inte minst med hänsyn till sjunkande skatteunderlag.

Eidering: Har vi råd att experimentera med beskattningen? Är det rätt att under en högkonjunktur, då företagen har den rätta tiden att expandera, beskära företagets möjligheter härtil? Härigenom minskas ju bl. a. företagets möjligheter att förbättra sin konkurrenskraft gentemot utlandet.

Thunholm: Jag har inte velat säga, att man enbart eller främst genom varierande skattesatser för företagsbeskattningen skulle kunna nå en större konjunkturpolitisk effekt. Den största effekten kan man nå med en varierande indirekt beskattning och en likaledes varierande personlig inkomstbeskattning. Man har nog här i diskussionen underskattat möjligheterna att genom en förändring i skattesatserna påverka konjunkturutvecklingen. Jag vill bara påpeka, att man under det senaste året i Förenta Staterna genom en relativt måttlig skattesänkning har åstadkommit en kraftig konjunkturstimulerande verkan i ett läge där en depressionsutveckling låg hotande näta. Det är alldeles klart att skattepolitiken även måste kompletteras med en återhållsam utgiftspolitik från statens sida. Under en lågkonjunktur bör däremot statens stora utgifter täckas genom en underbalansering av budgeten. Alla regeringar i världen är numera ense om, att det är en farlig politik att försöka balansera budgeten under en lågkonjunktur. Jag tror att idén med den kompenserande finanspolitiken egentligen är fullt riktig, även om jag medger att det i praktiken kan visa sig svårt att överbalansera budgeten under en högkonjunktur.

Det huvudsakliga konjunkturpolitiska instrumentet bör dock i alla händelser vara penningpolitiken. Dess viktigaste uppgift är att reglera investeringsverksamheten i konjunkturförloppet. Men man får å andra sidan akta sig att alltför ensidigt lita till denna faktor. Den andra mycket viktiga vägen är att genom beskattning begränsa konsumtionen i ett högkonjunkturläge respektive genom skattelättnader stimulera den i en lågkonjunktur.

Jag håller med Eidering, när han säger, att det är farligt att experimentera och jonglera med företagets investeringar. Det är ju helt normalt att investeringarna är störst under en högkonjunktur, då räntabiliteten förbättras och avsättningsmöjligheterna vidgas. Då är ofta även rationaliseringsbehoven stora på grund av arbetskraftsbrist. Tanken att inskränka investeringarna under en högkonjunktur kan rent teoretiskt vara riktig, men den är farlig i praktiken, eftersom det är svårt att nå en motsatt effekt i lågkonjunkturer. Följden blir då lätt en minskning av investeringsverksamheten totalt sett på längre sikt, och därmed en bromsning av det ekonomiska framåtskridandet.

Avskrivningar på inventarier och avsättning till investeringsfonder

av direktör Nils Wadstein

Vid granskningen av de nu föreliggande författningsförslagen är det särskilt viktigt att hålla i minnet direktivens stipulation om att översynen inte skall medföra en skärpt företagsbeskattning utan endast ur konjunkturpolitisk synpunkt mera ändamålsenligt utformade bestämmelser. Kommittén har löst detta så, att den föreslagit å ena sidan vissa lättnader, såsom ifråga om förlustutjämning och investeringsfonder, å andra sidan sådana skärpningar som exempelvis slopande av den fria avskrivningsrätten för maskiner och inventarier.

Avskrivningarna hör alltså till de punkter i betänkandet där förslaget innebär en försämring för företagsamheten, och detta både med hänsyn till skattebelastningen och med hänsyn till det tekniska förfarandet. (Jag bortser då från de senaste årens tillfälliga inskränkningar i avskrivningsrätten.) Man frågar sig: är detta verkligen väl motiverat?

Majoritetsförslaget innebär på den här punkten som bekant avskrivning med 30 procent på anskaffningskostnaden första året och därefter 30 procent på kvarstående bokfört värde. Tillgångarna får dock helt avskrivas på fem år. Möjligheten till omedelbar avskrivning av inventarier med livslängd upp till tre år bibehålles.

Förändringen är för all del inte så stor. Men därav följer nog också, att den åsyftade konjunkturutmätande effekten starkt kan ifrågasättas. Taxeringstekniskt innebär förslaget en försämring, även om talet om en återgång till ett "olidligt krångel med individuella avskrivningsplaner" är en överdrift. Det räcker ju att hålla reda på det årliga totala anskaffningsvärdet för hela den tillgångskategori som berörs av bestämmelsen.

Synpunkter för och emot fri avskrivning

Aktiebolagens rätt till fri avskrivning har under årens lopp varit föremål för en hel del uttalanden, och röster har höjts såväl för som emot.

Vilka är då invändningarna? Det påstås, att ur företagsekonomisk synpunkt påtagligt överdrivna avskrivningar göres, enbart i syfte att vinna anstånd med betalning av skatt. Det hävdas vidare, att man genom sådan räntefri skatteskuld gör sig mera oberoende av myndig-

heternas kreditpolitik, vilket uppmuntrar till alltför lättvindiga investeringar och kan tänkas skärpa inflationstendenser i en högkonjunktur.

Vilka skäl talar för fri avskrivning? Här kan i första hand nämnas ökad förmåga till självfinansiering, varigenom teknisk rationalisering underlättas. Detta i sin tur möjliggör för företagen att bevara konkurrenskraft och fortbestånd trots stigande löner och andra kostnader. Den fria avskrivningen utgör dessutom ett — tidigare allmänt erkänt — komplement till den höga skattesatsen för bolag.

Dessa allmänna argument för de båda motsatta ståndpunkterna är välkända. Men, för att nu vara litet självkritisk, ligger det inte en viss motsägelse i att från samma håll å ena sidan tillskriva den fria avskrivningsrätten stor betydelse för industriens utbyggnad, rationalisering och konkurrenskraft, för företagens konsolidering, deras motståndskraft mot sämre konjunkturer, möjlighet att hålla kvar sina anställda osv., och att å andra sidan hävda, att den fria avskrivningsrätten inte förorsakat någon skatteflykt och att den i och för sig inte stimulerar investeringsverksamheten?

Vidare kan man finna, att samma argument användes såväl för som emot fria avskrivningar. Det kan väl inte förnekas, att det bakom de olika uppfattningar som brukar framföras ligger å ena sidan en allmänt företagsfientlig och å andra sidan en företagsvänlig inställning. Det gör att argumenteringen gärna blir politiskt färgad, och i sin iver försummar man sträng konsekvens. Men här är det väl meningen, att vi skall försöka komma fram till en oengagerad bedömning av fri kontra inskränkt avskrivningsrätt.

Avskrivningarnas innebörd

Först är det då lämpligt att i förbigående erinra om vad avskrivningar allmänt sett egentligen har för innebörd och betydelse i praktiken. Man kan då fastslå, att det vid en förutbedömning — och det är ju detta det rör sig om vid bokslutsberäkningen — helt enkelt inte finns något som kan betecknas som företagsekonomiskt sett den enda riktiga avskrivningen. Kommittén har också bemödat sig om att betona mångfalden av de synpunkter som kan anläggas på denna fråga.

De bokföringsmässiga avskrivningarna har till att börja med två faktiska funktioner att fylla, och båda berör likviditeten. Den ena uppgiften är att förebygga, att så stor del av vinsten avhänds företaget i form av utdelning, att företaget därigenom utarmas. Den andra funktionen inträder, när bokföringsmässig avskrivning är förutsättning för taxeringsmässig avskrivning; den bokföringsmässiga avskrivningen påverkar då årets skattebelastning. I båda fallen kan de bokföringsmässiga avskrivningarna sålunda verka som ett skydd för likviditeten. Avskriv-

ningarna som sådana skapar naturligtvis inget kapital; det är vinsten som gör det.

Även om avskrivningarnas finansieringsfunktion i teorin innebär, att vinstmedel kvarhålls för att finansiera återanskaffning av sådana föremål på vilka avskrivningen göres, går det ju sällan eller aldrig till så i verkligheten.

Detta var om avskrivningarnas finansieringsfunktion. Men de har ju ytterligare en funktion: att återge produktionsfaktorernas värdeminskning. Till detta vill jag knyta några reflexioner. Denna värdeminskning är av två slag: en tidsberoende del — oberoende av användningen — och en del som är beroende av slitning genom användning. Slites en maskin ut betydligt fortare än den hinner bli omodern, är hela värdeminskningen en rörlig kostnad. Blir maskinen däremot omodern, innan den är utsliten, då är värdeminskningen en fast kostnad (i betydelsen tidsberoende kostnad).

Man kan nog påstå, att industriens maskinenheter i flertalet fall är utsatta för såväl en fast som en rörlig värdeminskning. Vad skall då avskrivningen i princip täcka, den totala värdeminskningen eller endast den fasta delen? Jag anser, att det endast är den fasta delen som skall täckas av avskrivningarna, och detta därför att den rörliga delen av värdeminskningen normalt kompenseras genom det skattemässigt avdragsgilla löpande underhållet, som normalt innebär ett ständigt utbyte av slitna delar. Men härom kan råda delade meningar. Man kan åberopa såväl bokföringslagen som aktiebolagslagen, som nämner "ålder och nyttjande" i samband med avskrivningar. I verkligheten kan det endast bli tal om en principiell skillnad, eftersom det aldrig i siffror kan fastslås, hur stor del av värdeminskningen som beror på det ena och vad som beror på det andra. Men även principiellt synes mig frågan oklar.

Den fria avskrivningsrätten i praktiken

Det har säkerligen förekommit, att den fria avskrivningsrätten frestat till missbruk. Man har med dess hjälp kunnat hålla kvar och disponera avsevärda belopp, som annars omedelbart skulle ha betalats ut i skatt. Men stundom kan detta mera ha skadat företaget ifråga än gagnat det. Detta har varit fallet när man undvikit att verkställa skattebetalning då skattetrycket var lägre och senare råkat ut för en högre skatt, kanske vid ett även i övrigt mindre gynnsamt tillfälle med hänsyn till likviditetsställningen.

Vidare kan nog — trots alla motsatta försäkringar — god tillgång på pengar en och annan gång ha direkt stimulerat till utgifter, som inte blivit lika kritiskt prövade som om det varit fråga om finansiering

genom räntekrävande kapital utifrån. Men detta hör till sådant som aldrig kan utredas.

Numera har väl de flesta företagsledare dock lärt sig inse, att — då särskild konjunkturskatt inte tas ut — enbart skapandet av avskrivningsobjekt inte kan åberopas som motiv för en investering. Gäller det en för företaget onödigt investering, är det givetvis riktigare att avstå från köpet, betala skatten och få disponera hälften av köpeskillingen i kontanter.

Möjligheten till självfinansiering är en värdefull tillgång för företagen, men den är en möjlighet som sålunda också måste utnyttjas med omdöme. För självfinansiering tillgängliga medel reduceras i den mån en del av vinsten går till skatt. På längre sikt blir dessa medel dock desamma, oberoende av avskrivningstakten. Ty det är ju endast fråga om att i tiden olika fördela det alltid lika stora totala avskrivningsbeloppet.

Möjligheten att skjuta skatteutgifter på framtiden, som den fria avskrivningsrätten tillgodoser, innebär i verkligheten normalt endast *en* reell fördel, nämligen räntevinst genom uppskjuten skattebetalning. Men som redan antytts kan en sådan uppskjutning också vara förenad med nackdelar för företagen, och dessa har därför ett starkt eget intresse att inte missbruka rättigheten.

Är rätten till fri avskrivning någonting att värna om?

Man kan nu fråga sig, om den fria avdragsrätten verkligen är en så värdefull tillgång för aktiebolagen, att den är värd att energiskt värna om. Svaret är nog ändå ett obetingat ja. Jag skall motivera denna ståndpunkt litet närmare.

Det allvarliga ligger enligt min mening i den inskränkning i företagsamhetens frihet som varje statlig detaljreglering av företagens dispositioner innebär. Om den 1938 införda principen om fri avskrivning nu definitivt frångås, är — även om de nu föreslagna inskränkningarna kanske inte behöver medföra någon större skada — steget taget från frihet till reglering på ett viktigt område. Har man inte för avsikt att senare anlägga ett hårdare grepp på företagen i detta avseende, är det svårt att förstå, vad vinsten med ändringen skall vara. Slutsatsen blir: bibehåll den fria avskrivningsrätten, som ger företagen möjlighet till en smidig anpassning efter eget bedömande i varje särskilt fall, och låt företagsamheten ha kvar den rörelsefrihet som den behöver och som hittills i stort sett säkert inte missbrukats.

Får företagen behålla den fria avskrivningsrätten i tidigare form, torde det inte finnas anledning att ifrågasätta avskrivning på återanskaffningsvärden. Vid eventuellt val mellan fri avskrivning på anskaff-

ningsvärden och inskränkt avskrivning på återanskaffningsvärden är det förra att föredra, framför allt av praktiska skäl.

Vilken uppfattning man än har om alternativet återanskaffningsvärde, är en sak obestridlig. Återanskaffningsprincipen är förenad med just sådana komplikationer i tillämpningen, som man med all rätt avser att undanröja. Det är inte påkallat att här fördjupa sig i dessa komplikationer, eftersom alternativet väl helt saknar aktualitet.

Investeringsfonder

Till slut vill jag också säga några ord om avsättning till investeringsfonder, eftersom det ingår i rubriken till denna diskussionspunkt. Den föreslagna spärrningen av 40 procent av till investeringsfond avsatt belopp måste man i och för sig ha full förståelse för. Utan spärrning är ju konstruktionen meningslös ur den konjunkturpolitiska synpunkten, som ligger till grund för hela arrangemanget. Men för att inte denna spärrningsskyldighet skall göra investeringsfonderna ännu mindre attraktiva än hittills, har man samtidigt föreslagit vissa uppmjukningar, framför allt i form av fri dispositionsrätt beträffande 30 procent av de avsatta medlen efter fem år.

I den nuvarande formen utan spärrningsskyldighet torde investeringsfonderna ha förfelat sitt syfte. När de genom den skattefria avsättningen kvarhållna medlen omedelbart kan investeras eller användas i rörelsen, innebär förefintligheten av en investeringsfond i balansräkningen på intet sätt, att företaget är bättre rustat att hålla verksamheten i gång över en lågkonjunkturperiod, lika litet som blotta förekomsten av dolda reserver kan göra det, även om många ännu tycks leva i den föreställningen.

Den grupp- och plenardiskussion som följde på detta föredrag refereras i samband med diskussionen efter här närmast följande föredrag — se sidan 40.

Lagervärdering och avsättning till investeringsfonder

av direktör Stig Svensson

Studerar man vad som redan skrivits i ämnet lagervärdering och avsättning till investeringsfonder, inte minst det som redovisas i företagsbeskattningskommitténs eget betänkande, finner man en mängd synpunkter för och emot de nu föreslagna omläggningarna. Jag skall inte här försöka katalogisera alla dessa synpunkter pro et contra och skall inte heller alltför mycket fördjupa mig i förslagens olika tekniska detaljer. Den tid som ställts till mitt förfogande skall jag i stället använda till att kritiskt granska vissa huvudprinciper i förslagen i ljuset av de regler och den praxis som hittills tillämpats inom dessa områden av beskattningen. Vidare kommer jag att ägna den största uppmärksamheten åt avsnittet om varulagervärderingen, eftersom jag anser detta vara av dominerande betydelse i jämförelse med förslaget till den nya förordningen gällande investeringsfonder för konjunkturutjämning. Det sistnämnda förslaget har jag alltså tänkt ge en mera översiktlig behandling, ehuru näringslivet naturligtvis har stora intressen att bevaka även inom detta område.

Min huvudsakliga erfarenhet i dessa frågor har jag hämtat från handeldns område. Det företag jag företräder har dock vissa intressen även på det industriella planet, och vår ställning ger oss möjligheter till en del inblickar i industriens problem även i övrigt. Emellertid är det kanske inte så stor nackdel att jag till övervägande delen ser spörsmålen ur distributionsföretagens synvinkel. Dels är väl dessa problem av ganska likformig karaktär för hela näringslivet. Dels är beroendet av bestämmelserna för varulagervärderingen åtminstone relativt sett mera påtagligt inom handeln än inom industrien, därför att distributionsföretagen i allmänhet saknar de avskrivningsunderlag i inventarier och maskiner som industrien har till förfogande. Jag vill emellertid reservera mig beträffande vissa speciellt renodlade industriella frågor, där jag skall nöja mig med att endast redovisa problemställningarna.

Innebörden av nu gällande regler

Bestämmelsen i den nu gällande 41 § i kommunalskattelagen och de därtill hörande anvisningarna — att den i räkenskaperna gjorda värde-

sättningen på tillgångar avsedda för omsättning eller förbrukning i rörelse endast skall frångås vid inkomstberäkningen, om särskilda omständigheter därtill föranleder — tillkom under intryck av efterkrigs-krisen under 1920-talets första del. Erfarenheterna visade att företagens konjunkturberedskap varit alltför svag. Det kunde varken ur statsmak-ternas eller ur näringslivets synpunkt vara befogat att längre vidmakt-hålla skatteregler, baserade på att varulagren skulle upptas till verkligt värde utan att inrymma möjligheter till reservbildningar. Tidigare hade man väl knappast kunnat förutse att så stora svängningar skulle inträda på varumarknaderna. En ny syn på företagens värderingsproblem blev följd, och en anpassning av skattelagstiftningen i samma riktning växte fram som ett naturligt krav.

Bakgrunden till att bestämmelserna kunde accepteras ur beskattnings-synpunkt utgjorde det förhållandet, att en möjlighet till liberal lager-värdering inte undandrar vinster från beskattning utan endast upp-skjuter skattebärandet. Visserligen har det ju sedan dess från skatte-myndigheternas sida många gånger gjorts gällande, att beskattningen av de reserverade medlen genom företagens livslängd och lagrens succes-siva utbyggnad kommit att ligga allt längre fram i tiden. Även om man åtminstone delvis kan förstå ett sådant resonemang ur fiskalisk synpunkt, kvarstår dock som faktum, att företagen alltid haft att räkna med en latent skatteskuld på de reserveringar som gjorts inom varu-lagrens ram.

I allmänhet har varulagervärderingen betraktats såsom fri, och pro-cesserna i skattedomstolarna beträffande nedskrivningarnas storlek har varit fåtaliga. Så småningom har som bekant Mellankommunala pröv-ningsnämndens riktlinjer, den s. k. Annelmetoden, vunnit burskap och tillämpning i mycket stor omfattning. De flesta företag som kommit i riskzonen har väl inriktat sin varulagervärdering efter dessa anvis-ningar, i stort sett innebärande möjlighet till nedskrivning — först till dubbla förkrigsvärdet, varefter det kvarstående beloppet ytterligare kan nedskrivs med högst 70 %. Möjligen skulle man kunna rikta den invändningen mot tillämpningen av Annelmetoden, att förkrigsvärdena får allt mindre aktualitet som underlag för värderingar. Man kan emel-lertid fastslå, att 70 %-regeln för företagen kommit att bli den natur-liga gränsen vid varulagervärdering. Nu har kommittémajoriteten av-färdat tanken att bibehålla denna gräns, som alltså vunnit en viss hävd, med ett uttalande, att den av Mellankommunala prövningsnämnden till-lämpade procentsatsen synes medge möjlighet till en alltför långtgå-ende nedvärdering. Därmed är vi inne på kärnfrågan i denna diskussion.

Problemet storleksordning

Det torde med fog kunna ifrågasättas, om inte begränsningen i rätten att nedskrivna varulagren är det av kommitténs samtliga förslag som har

den mest ingripande betydelsen för näringslivet. I varje fall torde reglerna för varulagervärderingen ur handelns synpunkt vara av större vikt än formerna för avskrivning på inventarier. Företagsbeskattningskommittén har gjort en undersökning beträffande storleken av de förefintliga dolda reserverna i varulagren. På sidan 199 i betänkanudet säger man, att man torde "kunna räkna med att den sammanlagda nedskrivningen av lagerhållningen vid 1951 års slut utgjorde mellan 10 och 20 miljarder kronor". Beträffande den genomsnittliga procentuella nedskrivningen, beräknad på anskaffningsvärdet, kommer man fram till procentsatser mellan 50 och 58 %. Siffrorna har framräknats ur en bearbetning av deklarationerna för taxering till investeringsskatt. Man har måst göra reservationer beträffande materialets representativitet, dels med hänsyn till att siffrorna ursprungligen framlagts för annat ändamål, dels också därför att undersökningen fått stickprovskaraktär.

Det finns anledning tro, att en undersökning framförd till 1953 skulle ge högre siffror. Reservanterna Gustafson och Wehtje säger här om bl. a., att "år 1951 representerar ett år med mycket speciella prishållanden. Partipriskurvan nådde då sin kulmen efter den hausse, som följde på Koreakrigets utbrott. Sedermera har för ett stort antal varor mycket betydande prisfall inträffat. I den mån företagen strävat att bibehålla förefintliga lagerreserver kan man anta att den faktiska nedskrivningen i förhållande till de aktuella priserna sedan dess i hög grad ökats."

Under alla förhållanden torde man kunna slå fast, att varulagerreserverna hos företagen idag är av sådan storleksordning och av sådan betydelse, att en förändring av de grundregler och den praxis som hittills gällt måste få kännbara verkningar såväl för de enskilda företagen som för näringslivet och samhälls ekonomin i stort.

Varför denna försiktiga varulagervärdering?

Man kan då fråga sig, varför näringslivet har ställt in sig på en varulagervärdering efter så försiktiga normer. En av orsakerna kan sägas vara, att det aktuella skattetrycket — särskilt efter 1947 års skatte-reform — blivit så starkt, att det motverkat en på företagsekonomiska grunder motiverad strävan till ökad *synlig* reservbildning. Man kan alltså här se ett direkt samband mellan skattenivåns höjd och strävan efter dold reservbildning.

Om man analyserar uppkomsten av de dolda reserver som enligt kommittén genomsnittligt uppskattas till mellan 50 och 60 % men som sannolikt i dagens läge ligger högre, kommer man fram till att dessa reserver till väsentlig grad inte avser nedskrivningar i egentlig mening. De har säkerligen till stor del sin grund i att företagen inte funnit anledning att skriva upp omsättningstillgångarna i samband med pris-

stegringen. Man kan sålunda också se ett samband mellan reservökningen och penningvärdets nedgång.

Vill man närmare precisera de nu aktuella dolda reservernas innebörd och natur, kommer man fram till att syftet med dessa närmast varit tvåfaldigt. Dels har man ansett att ett påtagligt behov av *prisfallsreserv* förelegat, alltså en naturlig strävan från företagets sida att gardera sig mot prisfallsrisker. Härvidlag har ju inte minst 1920-talets förluster på inneliggande lager varit en påminnelse. Dels synes det vara så, att även mycket stora prisfallsreserver under ogynnsamma betingelser snabbt kan smälta samman. Det är speciellt textilbranschen samt sko- och läderbranschen som under senare år har fått göra erfarenheter i detta avseende.

De i vissa fall mycket långtgående reserveringarna inom varulagren har emellertid inte enbart karaktär av prisfallsreserver. Till icke oväsentlig grad måste de anses utgöra *allmänna reserveringar*, avsedda att utjämna andra riskmoment än inom varulagersektorn. Det kan då vara skäl att erinra om de restriktiva bestämmelser som gäller rörande avskrivningar ifråga om fordringar och i vissa fall aktier.

Jag framhöll nyss några av de motiv som enligt min bedömning varit avgörande för uppläggandet av dolda reserver inom varulagren i den storleksordning som det här är fråga om. Jag vill till detta knyta ytterligare några synpunkter, då det gäller *företagens konsolidering och kapitalförsörjning*. Det torde väl knappast vara tvivel underkastat, att den förstärkning av företagets soliditet och likviditet som kunnat äga rum genom en försiktig varulagervärdering utgjort en konjunkturbedskap av mycket stort värde, inte bara för företagen utan även för hela samhället. Det är givetvis värdefullt, om företagen kan möta t. ex. en ökad utlandskonkurrens med en finansiell ställning som gör det möjligt att upprätthålla verksamheten i full utsträckning, om än till priset av försämrade räntabilitet.

Vinstutjämningsmöjligheterna

I detta sammanhang bör också påpekas den möjlighet att motverka olägenheterna av vad man brukar kalla beskattningsårets okränkbarhet som är förknippad med nu gällande regler för varulagervärderingen. Härigenom har skapats ett instrument för jämnare vinstredovisning samt en stabilare utdelningspolitik, som måhända i visst avseende kan kritiseras men som dock ovedersägligt har sin stora betydelse ur konjunkturutjämningsynpunkt. Det borde också överensstämma med det allmännas intresse att uppnå jämnhet ifråga om skatteintäkterna.

Vill man framhålla några olägenheter som kan vara förknippade med det nuvarande systemet, stannar man väl främst inför de överdrifter som det i några fall påstås ha lett till. Det kan väl inte heller förnekas,

att en tendens stundom gjort sig gällande att inför boksluten upprätthålla en onormalt hög lagernivå. Denna strävan i vissa fall att ha tillräckligt avskrivningsunderlag per balansdagen torde dock knappast innebära vådor av sådan omfattning, att den bör tas till intäkt för ett underkännande av de principer beträffande varulagervärderingen som hittills haft så välgörande effekt för näringsliv och samhälle.

Ytterligare några synpunkter på varulagervärderingen

Om man som inledare skulle vilja göra det lätt för sig i fortsättningen, skulle man i huvudsak kunna hänvisa till reservanternas synpunkter på lagervärderingen. Jag vill emellertid till dessa knyta ytterligare några påpekanden.

De skattskyldiga kan givetvis inte annat än hälsa med tillfredsställelse, om man som grundval för lagervärderingen har regler av permanent karaktär, klart utformade på sådant sätt, att ingen tveksamhet behöver råda då dispositioner skall vidtas. Kommittén har också strävat efter att ge bestämmelserna en sådan innebörd. Det betänkliga synes dock vara, att man i betänkandet antyder möjligheten att införa ytterligare inskränkningar i form av speciella regler för högkonjunkurlägen. På sidan 383 säges sålunda: "I mer extrema högkonjunkurlägen får inte förbises att de föreslagna reglerna lämnar ett inte godtagbart utrymme för vinstdispositioner." Detta kan innebära, att kommitténs majoritet skapat en bakgrund för nya skärpningar, som kan komma att visa sig än mer besvärande än de nu diskuterade. Vi har ju hittills varit förskonade från tillämpningen av sådana specialregler av korttidskaraktär när det gäller varulagren, med undantag av det år då investeringsskatten var aktuell. Visserligen fanns ju för ett par årtionden tillbaka tillfälliga regler antagna med särskilda inskränkningar i rätten att nedskrivna varulagren, men dessa regler upphävdes som bekant innan de hann tillämpas, vilket från näringslivets håll mottogs med särskild lättnad.

Fastställandet av en viss högsta procentsats för varulagrets nedskrivning innebär ofrånkomligt en viss uniformering, inom vars ram hänsyn inte alltid kan tas till de mycket differentierade behov som föreligger inom olika branscher. Om man å ena sidan tar ett detaljhandelsföretag med standardartiklar av en typ som ger en snabb omsättning av varulagret, och å andra sidan ett företag med modebetonat sortiment av ett slag som medför mycket låg omsättningshastighet, är det uppenbart, att riskerna inte kan bedömas ligga på samma nivå.

För tillgångar som framställts inom det egna företaget skall enligt förslaget som värderingsnorm användas de direkta tillverkningskostnaderna, bestående av materialkostnader och arbetslöner ökade med viss andel av de indirekta tillverkningskostnaderna. Däremot skall hänsyn

inte tas till ränta på eget kapital. Det har påpekats för mig, att lämpligheten av pålägg för indirekta kostnader i vissa fall kan diskuteras. Jag har här endast velat framföra denna synpunkt och överlämnar till diskussionen att uttala, vad som i detta avseende kan anses motiverat.

Jag vill också anknyta till kommitténs behandling av *normallagermetoden*. Man framhåller att det torde höra till undantagen, att ett företag konsekvent tillämpar denna metod. Jag önskar emellertid endast anmäla detta påstående till närmare granskning. Själv har jag inte tillräcklig inblick i det svenska näringslivets redovisningsprinciper för att kunna bedöma möjligheten att i praktiken konsekvent tillämpa normallagermetoden. Teoretiskt går det som bekant bra.

I detta sammanhang må det påpekas, att även andra hävdvunna lagervärderingsprinciper vore värda att här tas upp till belysning och sättas i relation till skattekommitténs förslag.

Verkningar under övergångsperioden

Många företag står givetvis — åtminstone på kort sikt — helt oberodda av de åtstramade regler som föreslås av företagsbeskattningskommittén. Detta gäller dels många nystartade företag, dels företag vars avkastningsförhållanden eller vinstdispositionspolitik inte medgivit uppbyggandet av reserver inom varulagren i sådan omfattning, att de restriktivare bestämmelserna får någon inverkan. Kvar står dock även för dessa företag, att en framtida möjlighet till ytterligare konsolidering nu kan väntas försvinna.

De företag som för närvarande har sina varulager nedskrivna längre än förslaget medger skall under beskattningsåren 1955—1960 successivt anpassa sig till reglerna. Kommittén säger härom (sid. 219): "Det sagda innebär att hos dessa företag till beskattning framtages en inte realiserad vinst eller, riktigare uttryckt, att en tidigare verkställd, långtgående nedskrivning av lagret inte längre kan fullt ut bibehållas."

Man kan då ställa frågan, vilka åtgärder som från de berörda företagens sida vidtas i denna situation. Vissa erfarenheter tyder på att företagen kan bedöma läget vara sådant, att en lagerökning är motiverad, varigenom den dolda reserven i kronor räknat kan bibehållas utan skattemässiga konsekvenser. Detta skulle alltså närmast peka mot en tendens till lagerökning. Om detta skulle inträffa under en högkonjunkturperiod, bleve konsekvensen motsatt den som åsyftas från kommitténs sida.

Man kan också tänka sig, att företagen anser det nödvändigt att förstärka sin likviditet inför den skatteökning som blir en följd av att ta fram viss del av den dolda reserven. I den mån denna likviditetsförstärkning verkställs genom lagerminskning, skulle resultatet bli minskad varuefterfrågan. Givetvis kan detta i en labilare konjunktursitua-

tion verka rubbade på samhällsekonomin. Relativt svaga tendenser till återhållsamhet i efterfrågan kan nämligen få multiplikatoreffekt och påverka näringslivet i sin helhet ganska starkt såväl i direkt avseende som ur psykologisk synpunkt. Det är givetvis svårt att långt i förväg bedöma, vilka verkningarna kan bli under dessa övergångsår.

Investeringsfonderna

Det har ju tagit åtskilliga år innan reglerna för investeringsfonder fått den utformning som de numera har enligt 1947 års lagstiftning. Vi rör oss som bekant med fyra slags fonder. Någon allmän popularitet har dessa fonder ingalunda kunnat tillvinna sig. Enligt den redovisning som finns i företagsbeskattningskommitténs betänkande hade vid 1952 års utgång 660 företag avsatt ett totalbelopp på 246 milj. kronor. Härav utgjorde nära 200 milj. kronor avsättningar till investeringsfond för byggnader, där de skattemässiga fördelarna för företagen är störst.

En orsak till att investeringsfonderna hittills inte utnyttjats i avsedd omfattning har varit, att medlen inte kunnat tas i anspråk annat än i vissa speciella fall. De sakkunnigas förslag gör nu å ena sidan investeringsfonderna mindre attraktiva genom att medlen till viss del skall steriliseras, men å andra sidan skapas en stimulans till fondavsättningar genom att upp till 30 % av medlen efter fem år får tagas i anspråk efter den skattskyldiges eget bedömande.

Den förenkling som förslaget innebär genom nedsärning av antalet fonder till *en* synes ur olika synpunkter vara väl motiverad. Huruvida den konjunkturutjämnande effekt som lekt de sakkunniga i hågen skall uppnås genom att intresset från företagens sida för fondavsättningar ökas, torde i nuvarande läge vara svårt att bedöma. Till viss del sammanhänger detta med den fortsatta räntabilitetsutvecklingen inom näringslivet och med den inverkan som varulagervärderingsreglernas omvandling eventuellt kan få på företagens dispositioner.

Diskussion

Deltagare: kamrer K. Claesson, Husqvarna Vapenfabriks AB; ombudsman L. Fredholm, Kockums Mekaniska Verkstads AB; aukt. revisor H. Gentele, AB Industribyrå; kamrer B. Henning, AB Bofors; ombudsman B. Holmgren, Svenska Cellulosa AB; ombudsman S. Johansson, Dynäs AB; ingenjör B. Lövgren, Bolidens Gruv AB; civilekonom M. Nerman, Nermans Trycksaker; kamrer A. Parnerud, Osbypannan AB Vattenvärmare-Kompaniet; direktör N. Wadstein, Uddeholms AB; kamrer B. Vinberg, Bolidens Gruv AB.

Ordförande: direktör B. Petri, Svenska Bankföreningen.

Den allmänna diskussionen föregicks av diskussioner i fem mindre grupper, varvid två grupper behandlade frågan om avskrivning på inventarier och maskiner i anslutning till Wadsteins föredrag och de övriga grupperna lagervärderingsproblemet i anslutning till Srenssons föredrag. Här följer först sammandrag av gruppernas redogörelser, som presenterades av en referent för varje grupp.

Claesson — grupp A: Vi angrep främst den s. k. 30-regeln. Den är inte särskilt genial, eftersom den har måst kompletteras med en regel om femårig lineär avskrivning. Vi trodde oss dock kunna finna ett försvaret för förslaget. Det är ju för det första inte alla företag som kan utarbeta en avskrivningsplan, och det skulle heller inte bli förbjudet att avskriva den lilla resten under femte året. För det andra kommer det att bli enklare för taxeringsmyndigheterna att arbeta med 30-regeln, eftersom de då bara behöver gå till föregående års utgångsvärde för att kontrollera årets avskrivning. Det blir med andra ord lätt att få fram den nya utgående balansen.

Någon inom gruppen anförde, att den bundna och den fria avskrivningen i det långa loppet leder till samma resultat. Flertalet ansåg emellertid den fria avskrivningen fördelaktigare än den föreslagna metoden, som dock utgör en viss broms på anskaffningen i de fall denna inte sker kontinuerligt. Den föreslagna metoden leder då till att avskrivningarna blir mera jämnt fördelade mellan åren än anskaffningarna är. Även i det fall då en "kvantitativt" fullständigt kontinuerlig anskaffning äger rum kommer avskrivningarna vid en eventuell pristegrig att bli relativt sett sänkta på grund av eftersläpningen.

Återanskaffningsvärdet som underlag vid avskrivning borde vara det mål som man skulle sträva mot. En viss kompensations har vi dock i att många inventarier har en längre livslängd än fem år. Kommittén har kanske valt anskaffningsvärdet därför att småföretagen och även

taxeringsmyndigheterna skulle ha svårt att räkna med återanskaffningsvärden. Brandförsäkringsvärdet hade kanske varit en utväg, men även detta skulle förmodligen leda till avsevärda komplikationer.

Självfinansieringen vore inte så väsentlig för företagen, om man hade en normal kreditmarknad med rörlig ränta. Det vore också möjligt att självfinansiera med beskattade medel, men detta leder förr eller senare till fondemissioner och krav på högre utdelning från aktieägarna. Har man möjlighet att bilda dolda reserver slipper man detta. Erkännas måste dock, att det alltså finns vissa möjligheter att skapa dolda reserver, då ju fem år är en kort avskrivningstid för många inventarier och maskiner.

Holmgren — grupp B: Man bör i princip basera avskrivningarna på återanskaffningsvärdet. Hur den föreslagna 30-procentregeln kommer att verka vid kraftigare prisstegringar hade vi olika meningar om. Vid en måttlig prisstegring borde den dock vara tillräcklig. Det framhölls, att den fria avskrivningsrätten i många fall lett till överdrivna och oekonomiska investeringar. Kommitténs förslag är emellertid behäftat med en del nackdelar. En sådan är, att man åter måste börja dra en gräns mellan inventarier och maskiner å ena sidan och reparationer å andra sidan. Det är också svårt att skilja mellan inventarier med en livslängd under tre år och sådana med en livslängd över tre år. Den fria avskrivningsrätten hade dock också vissa avigsidor. Har man en gång skurit ner sina inventarier till ett mycket lågt värde, måste man fortsätta med det, annars tror folk, att företagets läge försämrats. Vi fann också inom gruppen, att skattetänkandet nog i viss mån påverkat företagens investeringar. Det rådde enighet om att man skulle kunna godkänna 30-procentregeln men däremot angripa förslaget om lagervärderingsreglerna.

Henning — grupp C: I det stora frågekomplex som rör de föreslagna bestämmelserna för varulagervärderingen skall här beröras två betydelsefulla avsnitt, där stor oklarhet råder beträffande tillämpningen av de synnerligen diffust utformade reglerna.

För det första gäller det frågan om nedskrivningsrätt på beställningsarbeten. Kommitténs ledamöter synes inte ha haft någon klar uppfattning om problemkomplexet, och kommittén har dessutom icke definierat begreppet beställningsarbeten. Enligt en vid tolkning skulle *alla* beställningar, avseende såväl standardvaror som mera speciella varor, kunna betraktas som beställningsarbeten, för vilka nedskrivningsrätten skulle regleras i en särskild ordning.

Om kommittén med beställningsarbeten däremot menar sådana varor som beställarna önskar få utförda efter egna ritningar och specifika-

tioner, synes stora svårigheter komma att föreligga i vissa branscher att vid inventering fastställa gränsen mellan arbeten av denna art och övriga tillverkningar. I vissa företag består tillverkningen av standardiserade enheter, vilka antingen kan säljas som standardvaror eller kan sammanställas och monteras enligt beställarnas önskemål och därmed bli beställningsarbeten. I sådana fall föreligger överstigligna svårigheter att skilja mellan de båda kategorierna.

Om med beställningsarbeten avses sådana varor, för vilka förskotts-betalningar lämnats av beställarna, kommer företagen att belastas mycket godtyckligt. De kapitalstarka företagen skulle då föredraga att inte ta emot förskott från solventa kunder, en konsekvens som särskilt ifråga om utlandsaffärer skulle vara synnerligen olämplig. Stora svårigheter torde också vidlåda den praktiska tillämpningen av en sådan bestämmelse.

Det vore sålunda önskvärt att få en exakt definition av begreppet beställningsarbeten. Då en sådan tydligen är svår att åstadkomma, vore det bättre att avstå från särbestämmelser för beställningsarbeten, i all synnerhet som sådana bestämmelser kommer att få orimliga konsekvenser hur de än utformas.

Den omständigheten att kontrakt eller beställning föreligger på en viss produkt behöver inte betyda mindre *risker* för det tillverkande företaget. Om man bortser från det fall att ett arbete utföres på löpande räkning, föreligger prisfallsrisker även för beställningsarbeten. Därjämte torde *tillverkningsriskerna* ofta vara avsevärt större vid beställningsarbeten, vilket bör motivera möjligheten att skapa reserver. Flertalet företag med beställningsarbeten torde sålunda ha minst lika stora behov av nedskrivningsmöjligheter som företag med standardtillverkningar och borde därför inte ställas i sämre läge.

Den andra frågan gäller värderingen av varor som framställs inom eget företag. Dessa skall enligt kommittén värderas till direkta tillverkningskostnader ökade med indirekta tillverkningskostnader.

Begreppet *indirekta tillverkningskostnader* är ingalunda entydigt. Kommittén gör dock ingen annan bestämning av detta begrepp än att man säger, att ränta på eget kapital inte skall behöva inräknas. Gränsdragningen mellan administrationsomkostnader och tillverkningskostnader torde i vissa fall bli svår att utföra.

Kostnadsberäkningen inom företagen är utformad efter olika principer beroende på syftet. För att nämna ett enda exempel kan syftet med ett företags kostnadsberäkning vara att ge grunden för fastställande av försäljningspriser på företagets produkter. I detta fall gäller att så långt möjligt fördela alla kostnader. De värden som erhålles genom en sådan kalkyl kan emellertid svårligen användas för värdering av ineliggande egna produkter, då detta skulle innebära, att företaget

skulle aktivera och till beskattning ta fram förväntade, i vissa fall fiktiva vinster. Mot ett sådant betraktelsesätt borde balansteknikern eller den auktoriserade revisorn kunna lägga in ett kraftigt veto.

Det vore nu synnerligen allvarligt, om bestämmelserna i en ny skattelagstiftning inte endast skulle göra det möjligt för företagen att redovisa fiktiva vinster utan t. o. m. förorda att så skall ske. Det torde starkt behöva framhållas, att köpmannased kräver, att man vid lagervärdering inte realiserar framtida vinstförväntningar. Därför borde inom ett företag tillverkade produkter rätteligen värderas till *särkostnad*, dvs. nedlagda materialkostnader, lönekostnader och övriga till respektive produkt direkt hänförliga kostnader.

Wadstein — grupp D: Man uppfattar ofta hela skillnaden mellan dagsvärdet och det bokförda värdet av varulagret som en verklig reserv. Denna skillnad bör dock täcka även speciella risker, som kan vara mycket påtagliga. För det första bör den täcka inkurans. Kommittén har här accepterat ett avdrag på fem procent utan särskild prövning. I praktiken är nedskrivningsbehovet för inkurans mycket varierande och kan ofta vara betydligt över fem procent. För det andra har vi prisfallsrisken. Denna är olika för olika varor och kan vara mycket stor, när det gäller varukategorier med starkt fluktuerande priser. Prisfallsrisken gör att lagerreserven i vissa fall helt kan försvinna, när högkonjunkturen är över. Den verkliga reserven motsvarar endast den del som blir kvar, när inkurans och prisfallsrisk täckts. Endast denna verkliga reserv kan — efter skatt — disponeras som eget kapital i företaget.

Man kan fråga sig, om det överhuvudtaget är lämpligt med en generell procentsats för lagervärdering. Den kan accepteras av praktiska skäl, men den måste i så fall sättas så lågt, att alla legitima nedskrivningsbehov blir täckta. Inskränkningen i lagervärderingsrätten är utan tvekan det allvarligaste i hela förslaget. För att komma upp till den föreslagna procentsatsen måste många företag ta fram fiktiva reserver och göra sig av med betydande likvida medel.

Det finns två supplementära regler till huvudregeln. En av dem gäller när lagret är mycket lågt. Här har man möjlighet att basera nedskrivningen på de tre senaste årens genomsnittslager. Här fann vi, att det sista, onormala året borde få elimineras. En annan supplementär regel gäller värdering av råvaror och stapelvaror. Här uppstod frågan: vad menas med rå- och stapelvaror? En annan sak i samband med den andra supplementregeln är särskilt anmärkningsvärd, nämligen att man här har slopat den för övrigt tillämpade principen med lägsta värdet. Produkter av egen tillverkning får enligt sistnämnda supplementregel inte längre värderas på grundval av tillverkningskostnaderna utan måste värdesättas efter marknadspris.

Så är frågan, vad man menar med tillverkningskostnader. Problemet uppstår i samband med värdering av varor som tillverkats i eget företag. Det är motiverat att endast räkna med de på kort sikt påverkbara kostnaderna för tillverkning, alltså utan centrala administrationskostnader, avskrivningar och räntor. Skälet är inte, att man på det viset skulle få ur skattesympunkt fördelaktigare värden, utan att det i de normala fallen inte kan vara riktigt att via lagervärderingen balansera en periods kostnader över på en kommande period, som har att bära sina egna tidsbundna kostnader av samma slag.

Lövgren — grupp E: Vi fann i vår grupp att normallagerprincipen skall vara den huvudsakliga regeln vid varulagervärdering. Vi kom till den slutsatsen, att normallagret bör kunna tas upp till noll, medan lagerökningar utöver normallagrets nivå skall tas upp med anskaffnings- eller återanskaffningsvärdet. Sjunger lagret under normallagrets nivå, dvs. under den kvantitet som är absolut nödvändig för driftens upprätthållande, borde man ha rätt att göra en motsvarande reservering på passivsidan av balansräkningen.

I övrigt instämmer vi på alla punkter med de synpunkter som lagts fram av de övriga grupperna.

Parnerud: Jag skulle vilja anknyta till resonemanget beträffande värderingen av produkter som har framställts inom det egna företaget. Enligt kommitténs förslag bör man till de direkta löne- och materialkostnaderna även lägga indirekta tillverkningskostnader, dock inte ränta på det egna kapitalet. Inom storföretagen och kanske även inom en del medelstora företag med en utbyggd kalkyl går det att fastställa de indirekta kostnaderna för varje produkt, men hur skulle det vara möjligt i små företag där ofta strängt taget ingen kalkyl förekommer? Hur många småföretag kan räkna fram kostnadernas sammansättning för en viss producerad enhet?

Den andra sidan av saken är, att det strängt taget inte finns några rörliga kostnader i vårt industrisamhälle. Om vi tänker oss en inskränkning av driften — vilka tillverkningskostnader sjunker då i motsvarande mån? Inte ens den direkta lönekostnaden sjunker alltid, eftersom man ju strävar efter att i möjligaste mån hålla kvar arbetskraften åtminstone en viss tid. Vid värdering av de inom företaget tillverkade produkterna borde man i varje fall inte behöva räkna med andra kostnader än direkta löne- och materialkostnader. Det vore olyckligt och skulle strida mot de principer som man tillämpar inom företagen, om man skulle bli tvungen att bland tillgångarna börja redovisa sådana fasta kostnader som är oundvikliga för driftens upprätthållande.

Fredholm: Bestämmelserna om värdering av beställningsarbeten är mycket bristfälliga. Motivet för att tillverkaren av sådana varor inte skall ha rätt att skriva ner sitt lager till 50 %-gränsen är, att dessa varor redan anses vara sålda och att någon risk för tillverkaren alltså inte föreligger. Man kan emellertid fråga sig, varför regeln endast avser beställda varor. Även standardvaror kan vara sålda och är ofta sålda i mycket stor utsträckning, i synnerhet under goda konjunkturer. Vid beställningsarbeten är det beställaren som bär risken, säger man i betänkandet. Man glömmer därvid, att specialtillverkade varor ofta är svåra att sälja. När beställaren kommer med en annullering, kan tillverkaren i själva verket lida avsevärda förluster. Men om man nu utgår ifrån att det är beställaren som bär alla risker, och om man därför berövar tillverkaren en del av rätten till nedskrivning, borde man å andra sidan bevilja tillverkaren rätt till nedskrivning på beställda råvaror. Att det inte finns några prisfallsrisker på beställningsvaror är riktigt, men den allmänna kostnadsnivån kan också stiga, och då förlorar ju säljaren på denna utveckling.

Dessutom uppstår frågan vad som menas med beställningsarbete. När en konfektionsfabrik beställer ett tyg som är litet avvikande från standarden eller när en standardmaskin beställes med mindre kompletteringar, är detta då beställningsarbete? Det uppstår också svåra problem, när det gäller att fastställa kostnaderna för beställningsarbeten i sådana företag som tillverkar även standardvaror.

Det hela är en ytterst allvarlig fråga, isynnerhet för varvsindustrien. Om bestämmelserna för beställningsarbeten kommer att tillämpas på denna industrigren, kommer den att belastas med ökad skatteutgift på åtskilliga tiotal miljoner kronor årligen.

Vinberg: Det har här framhållits, att det inte räcker med att kritisera företagsbeskattningskommitténs betänkande. Det är nödvändigt att också komma med något positivt, med ett alternativ. Jag skall göra ett sådant försök.

Min utgångspunkt är, att jag bestrider den generella nyttan av att inskränka möjligheterna till resultatutjämnning mellan olika verksamhetsår. Den negativa effekten på konjunkturerna av en sådan inskränkning är sannolikt starkare än den positiva. Företagsbeskattningskommittén har nog innerst inne haft detta förhållande ganska klart för sig. Det är kanske därför deras förslag till inskränkning av den fria avskrivningsrätten hållits så moderat, att det från olika håll fått beteckningen halvmesyr.

Det finns emellertid ett ganska tungt vägande argument för inskränkning i den fria avskrivningsrätten, nämligen den omständigheten att en del företag under högkonjunkturlägen kan befaras dra på sig

mindre nödvändiga investeringar och lagerökningar för att få avskrivningsobjekt, så att de onormalt stora vinsterna kan "grävas ned".

De förändringar i skattelagarna som föreslås av företagsbeskattningskommittén synes inte nämnvärt ändra på detta förhållande. Enligt den föreslagna 30-regeln får nyanskaffade inventarier skrivas av med 30 % första året och med 51 % de två första åren. Ett tillskott i lagret av förrådsvaror, råvaror eller färdigvaror skulle omedelbart få nedskrivas med 50 %. Det kan t. o. m. tänkas, att en del företag efter den föreslagna inskränkningen skaffar större lager för att få tillräckligt med avskrivningsobjekt.

Det logiska synes mig vara att helt ta bort rätten till avskrivning på nyanskaffade tillgångar och i övrigt behålla den fria avskrivningsrätten. För att effekten skall bli tillräcklig, borde man kanske förbjuda avskrivningar på de två senaste årens anskaffningar. Om det dröjer två år innan en ny tillgång kan utnyttjas som avskrivningsobjekt, är det föga troligt, att det blir några onödiga anskaffningar. Inget företag vet, hur konjunkturen är om två år och om man då har några vinster att gräva ned.

Den tekniska formuleringen skulle jag vilja göra så, att inventarierna ej får upptas till lägre värde än de två sista årens nettoanskaffningar. Förslaget innebär inte, att de två sista årens inventarier skall värderas till 100 % värde, vilket skulle strida mot aktiebolagslagen, utan det innebär, att *samtliga* inventarier lägst får värderas till anskaffningsvärdet av de två senaste årens anskaffningar. Endast vid nystartade företag skulle man komma i konflikt med aktiebolagslagen, men detta kan lätt regleras med en kompletteringsregel, som säger, att de tekniskt motive-rade avskrivningarna, normalt 10 % per år, alltid är tillåtna. Någon övergångsbestämmelse behövs inte. Tack vare de senaste årens provisoriska inskränkningar i avskrivningsrätten på inventarier har alla företag en hel del bokvärden som skulle kunna skrivas bort det första året de nya bestämmelserna är i kraft.

En parallell till tvåårsregeln, om jag får kalla den så, skulle för varulagrets del i princip innebära, att de senaste årens lagerökningar eller lagerminskningar inte påverkar den dolda reservens storlek.

Tiden tillåter mig inte att i detalj redovisa, hur jag kommit fram till följande förslag till lagervärderingsregler.

Lagret skall nedskrivas direkt. Mot bruttovärdekontot ställes ett lagerreservkonto. Skillnaden utgör lagrets bokvärde.

På bruttokontot får lagret lägst upptas till det lägsta anskaffnings- eller återanskaffningspris som förekommit de senaste fem åren och högst till dagsvärdet, varmed menas det lägsta av årets anskaffnings- eller återanskaffningspris.

Lagerreserven får uppgå till högst 70 % av bruttokontots medelvärde vid de tre bokslut som ligger mellan två och fyra år tillbaka i tiden (jämförelselagret). Om bruttokontot tar upp lagret till dagsvärde, må dock lagerreserven alltid uppgå till 30 % av detta dagsvärde.

Om man idag ökar sitt lager, medför det inga extra nedskrivningsmöjligheter förrän om två år. Enda undantaget är nystartade företag eller företag som av en eller annan anledning haft sina lager så gott som tomma. Dessa måste anses ha ett legitimt behov att göra en mindre nedskrivning av nyanskaffade lager för att täcka förlustrisker.

Man behöver inte vara rädd för en tillfällig lagerminskning, om den skulle vara affärsmässigt befogad. Lagerreserven får man ha intakt, även om det skulle medföra negativt bokvärde för lagret. Först om lagerminskningen blir bestående beskattas den i lagret frigjorda vinsten.

En tillfällig prisstegring behöver man inte ta hänsyn till vid värderingen. "Vinsten" av en sådan prisstegring blir följaktligen inte beskattad. Den försvinner ju igen, när priserna sjunker.

Företagsbeskattningskommittén föreslår en reduktion av lagerreservens maximivärde från nuvarande normalt 70 % till 50 %. Det vägande argumentet härför är risken för spekulativa lagerökningar i högkonjunktur. Då ovanstående förslag eliminerar denna risk, finns det ingen anledning att skära ner lagerreserven till 50 %, ett tal som enligt erfarenhet i många branscher är otillräckligt.

Allt det ovanstående syftar till att få bort skattetänkandets negativa inverkan i konjunkturavseende. Kan man då göra något positivt, kan man få skattereglerna att verka direkt konjunkturdämpande? Den enda praktiskt tillämpliga vägen tycks vara investeringsfonderna.

Dessa fonder har redan funnits ett antal år. De går ut på att de företag som bygger i lågkonjunktur som belöning för sitt välförhållande får rättighet att skriva av byggnaden, inte på 25 eller 50 eller 100 år, inte heller då den byggs, utan flera år innan den byggs, nämligen då avsättning till investeringsfond sker.

Idén förefaller god, men vi vet inte om den fungerar. Det har nämligen aldrig varit lågkonjunktur, sedan lagstiftningen om investeringsfonder trädde i kraft. I högkonjunkturen medför fonderna emellertid, att företagets likviditet blir större. Statsmakterna har därför genom en tillfällig lagstiftning tills vidare förbjudit avsättning till investeringsfonder.

För att minska den ogynnsamma effekten i högkonjunktur föreslår företagsbeskattningskommittén, att 40 % av fondmedlen skall insättas på spärkonto hos Riksbanken. Jag tycker att man gärna kan gå längre, till 50 eller varför inte 100 %.

Fonderna är emellertid nu inte särskilt populära och skulle säkert bli en tom lagparagraf, om spärkontoförfarande införs utan någon

kompensation. Kommittén föreslår den blygsamma kompensationen, att företagen skall garanteras rättighet att efter fem år få igen 30 % av spärmedlen oavsett konjunkurläget. De skeptiska företagarna kommer antagligen att uppfatta detta som en antydan, att de inte kan räkna med att få igen övriga 70 %. Enligt min åsikt fordras helt andra åtgärder, om fonderna skall få någon praktisk betydelse.

Företagen måste garanteras att oavsett myndigheternas bedömning av konjunkurläget inom rimlig tid få tillbaka 100 % av sina medel. En lämplig utformning torde vara, att om myndigheterna inte inom fem år frigjort en investeringsfond, skall företaget .fr. o. m. sjätte t. o. m. femtonde året få disponera 10 % per år. Slutligen är det alldeles nödvändigt, att Riksbanken betalar hygglig ränta, t. ex. 4 %, på de spärrade medlen. Teoretiskt kan invändas, att ränta inte skall betalas, därför att pengarna i annat fall skulle ha gått till skatt, och på skatten får man ingen ränta. Skall investeringsfonderna vara effektiva och bli populära, måste de emellertid kunna dra till sig pengar.

Johansson: Det är synd, att förslaget om investeringsfonder har kommit litet i skymundan i denna diskussion. Här har kommittén försökt att komma med ett initiativ i positiv riktning, och man måste fråga sig vilken effekt det framlagda förslaget kan väntas få. Kommer investeringsfonderna verkligen att användas? Det är givetvis svårt att i förväg svara på denna fråga, men frågan måste dock ställas, om man vill undvika ett nytt misslyckat försök med lagstiftning om dessa fonder.

Vi får tänka oss en företagare som i en högkonjunktur står inför valet att antingen investera direkt eller avsätta medel till investeringsfonder och investera dem först senare, då de avsatta medlen blir disponibla. Företagaren har att avväga de olika alternativens fördelar och nackdelar mot varandra. Vid direkt investering vinner han omedelbar avkastning på de investerade medlen. Han får vidare tillgodogöra sig en 30-procentig avskrivning på de inventarier och maskiner som ingår i investeringsobjektet. Väljer han den andra vägen och gör avsättningar till investeringsfonder, går han miste om dessa fördelar och får dessutom stå en mycket kännbar inflationsrisk för de avsatta medlen. Han kan visserligen hoppas på att arbets- och materialkostnader blir lägre om investeringen göres senare i ett lågkonjunkturläge, men denna möjlighet framstår som ytterst diffus. Det är väl dessa överväganden som hittills avhållit företagarna att i större utsträckning utnyttja möjligheten att avsätta till investeringsfonder.

Enligt det nya förslaget skulle vid avsättning till investeringsfonder 40 % av de avsatta medlen insättas på spärkonto. Detta är såvitt jag förstår ofrånkomligt om den konjunkturutmattande effekten skall kunna nås. Dessutom har stadgats att 30 % av de avsatta medlen fritt

får disponeras efter fem år. Denna regel kan synas liberal men är dock inte tillräckligt långtgående för att någon verklig effekt skall kunna nås med investeringsfondernas hjälp. Den konjunkturutjämnande effekten kan inte vinnas på annat sätt än att vissa bestämda investeringsobjekt — t. ex. reinvesteringar inom den tunga industrien, skogsvårdsåtgärder och andra av konjunktursvängningarna mindre beroende investeringar — överflyttas från högkonjunktur till lågkonjunktur. Om emellertid ett sådant investeringsobjekt kostar t. ex. 2 miljoner kronor och företagaren vid avsättningstillfället vet, att han får disponera endast 600 000 kronor om fem år, lär han inte kunna ta risken att med investeringsfondernas hjälp skjuta investeringarna på framtiden. Investeringsfonderna kommer därför inte att ur konjunktursynpunkt ha någon större betydelse i framtiden än vad de haft hittills.

Det är dock inte omöjligt att uppnå den konjunkturutjämnande effekten. Då måste emellertid företagen redan efter en kortare tidsperiod, t. ex. tre år, få fritt disponera den avsatta, icke spärrade delen av beloppet. Det invändes givetvis, att man ingenting vet om hur konjunkturen är efter tre år och att medlen trots avsättning kan komma att disponeras under en högkonjunktur. Detta är riktigt. Man vinner dock att den investeringsstimulans dämpas som ligger i den rådande högkonjunkturen och att investeringarnas spridning i tiden blir mindre beroende av konjunktursvängningarna. I längden måste en konjunkturutjämnande effekt nås på detta sätt. I varje fall måste denna ordning föredras framför kommitténs förslag, som med säkerhet medför, att fondavsättningarna blir obetydliga och endast kommer att tillgripas som ett komplement till avskrivningsreglerna. Den konjunkturutjämnande effekten blir enligt förslaget mycket obetydlig.

Det är en detalj beträffande lagförslagets tekniska utformning som jag gärna vill fästa uppmärksamheten på, då dess verkningar knappast förutsetts av kommittén. Jag syftar på 18 § 3 stycket i den föreslagna förordningen om investeringsfonder. Om ett företag ett visst år av Arbetsmarknadsstyrelsen ålagts att ta investeringsfond i anspråk men av en eller annan anledning inte kunnat göra detta, skall investeringsfonden eller del därav återföras till beskattning. Nettointäkten av den förvärvskälla det är fråga om — i allmänhet rörelse — skall därvid upptas till lägst det belopp som av investeringsfonden återförts till beskattning. Äläggande att ta investeringsfond i anspråk sker regelmässigt under lågkonjunktur, då företagen med nu föreslagna restriktiva av- och nedskrivningsregler kan komma att redovisa betydande förluster. Skattemässigt kan emellertid nyssnämnda regel leda till att viss nettointäkt redovisas och företagen därigenom går förlustig inte endast skattebefrielse på fondavsättningen utan även det förlustavdrag som de enligt den föreslagna förordningen om förlustutjämning skulle ha kun-

nat tillgodogöra sig under kommande vinstår. Ingenting hindrar att sistnämnda förlust kan uppgå till betydligt större belopp än de investeringsfondmedel som återförts till beskattning. På denna punkt bör rätelse av lagförslaget ske.

Nerman: Det gläder mig, att majoriteten tycks vara villig att acceptera slopandet av den fria avskrivningen på maskiner och inventarier. Jag tror att det är riktigt att inte överdriva vådorna härav och att det är bättre att i stället koncentrera sig på viktigare delar av kommitténs förslag, särskilt inskränkningen i möjligheterna till lagernedskrivning och varför inte även bolagsskattesatsen.

Gentele: Jag är för min del snarare förvånad över att reaktionen på kommitténs förslag har varit så mild. Jag tror att Vinbergs förslag mycket väl skulle kunna tas som utgångspunkt för ett positivt motförslag. Det förslaget kan utan tvekan ha en konjunktureddämpande effekt. Kommitténs förslag har framför allt det felet, att det skulle leda till beskattning av fiktiva vinster. Det må vara hänt, att reserverna har varit stora, men man får inte glömma, att värdena förstörs mycket fort genom inflation. Kommittén säger emellertid, att praktiska skäl talar emot tillämpning av återanskaffningsvärdena. Beträffande varulagervärderingen kan det finnas en del branscher och företag där reglerna är tillräckliga, men vad vet man om framtiden. Vi kan få sådana prisfall, att de nuvarande reserverna helt förtärs. Den föreslagna normallagerversionen, baserad på treårsmedeltal, är en dålig utväg. Vore det inte tänkbart att anlita priskontrollnämndens hjälp för att skaffa underlag för en verklig återanskaffningsvärdesmetod? Är det verkliga meningen, att de gamla "reserverna" nu skall plockas fram för beskattning? I textilindustrin t. ex. har man behövt och med taxeringsmyndigheternas bifall gjort starka nedskrivningar under en längre tid. Är det nu meningen, att detta skall bestraffas? Kommittén bör ha en bakläxa för att den inte har penetrerat problemen tillräckligt. Man säger att förslaget kanske inte är så farligt, men det kan i praktiken visa sig vara nog så farligt på längre sikt.

Holmgren: Jag delar Genteles förvåning över att indignationen inte har blivit starkare. En uppskrivning av varulagrets värde skall nu ske, och de framkomna fiktiva vinsterna, som huvudsakligen beror på förändringar i penningvärdet, skall beskattas. För skogsindustrin, som förutom med virke från egen skog täcker sitt råvarubehov dels genom köp av färdigavverkat virke, dels genom köp av skog på rot, uppstår här allvarliga problem. När det gäller rotposter anses dessa nämligen som kontrakt, och avskrivning där är inte tillåten annat än för prisfallsrisk. Med hänsyn härtill kommer det reella lagret enligt huvud-

regeln icke att kunna nedskrivnas lägre än till cirka 60 procent. För råvaror föreslås alternativt en nedskrivning till 70 procent av de tre senaste årens genomsnittspris. En historisk undersökning av virkespriserna, som går längre tillbaka i tiden än den kommittén har gjort, visar emellertid, att tillämpningen av denna regel under 1920-talet inte skulle ha varit tillräcklig för att täcka förluster genom prisfall. Skall man ha medeltal, måste detta beräknas på flera år, minst tio. Kommittén har gått på Annells regel med viss justering av procentsatsen, men man har bortsett från Annells supplementära regel om en nedskrivning till 60 procent av förkrigspriset. Detta har varit ett fast pris, som företagen haft att rätta sig efter, och den principen bör inte statsmakterna ha rätt att tumma på. Varje ändring av varulagervärderingsreglerna som inte tar sikte på ett normallager och inte heller tar hänsyn till de à-priser som företagen under senare år nedskrivit till, är för företagen synnerligen otillfredsställande.

Avsättning till pensions- och andra personalstiftelser

av direktör Sven Hydén

Frågan om ändrade regler för den skattemässiga behandlingen av avsättningar till pensions- och andra personalstiftelser är inte av tillnärmelsevis så kontroversiell karaktär som de flesta övriga av företagsbeskattningskommittén förordade nya beskattningsregler. Kommittén har på detta område nått fram till en enhällig ståndpunkt.

Det är uppenbart, att mindre nogräknade arbetsgivare begagnat de nuvarande bestämmelserna om möjlighet till avdrag till fri pensionsstiftelse på ett sätt som icke överensstämmer med den nuvarande lagstiftningens syfte. Under sådana förhållanden kan man inte motsätta sig, att lagstiftningen i framtiden ges en sådan utformning att missbruk försvåras. Ändringarna får emellertid inte oskäligt drabba den stora massan lojala arbetsgivare.

Olämplig tidpunkt för förändringar

Det bör till en början framhållas, att tidpunkten för att vidta förändringar synes vara sällsynt illa vald, i all synnerhet som lagändringarna av skäl som jag strax skall återkomma till inte kan väntas bli bestående för någon avsevärd tid. Frågan om pensionering av i enskild tjänst anställda är nämligen nu föremål för övervägande, dels i en statlig kommitté, vars betänkande är att vänta på sommaren 1955, dels med anledning av det förslag om arbetarpensionering som utarbetats inom Svenska Arbetsgivareföreningen och nyligen bringats till offentlighetens kännedom. Om detta förslag pågår, ehuru endast på ett mycket förberedande stadium, överläggningar mellan Arbetsgivareföreningen och LO. Under sådana förhållanden hade det otvivelaktigt framstått som mest rationellt att skjuta frågan om den skattemässiga behandlingen av avsättningar till pensionsstiftelser något på framtiden i avvaktn på resultatet av de båda förslagen.

Gynnsammare regler i Sverige än i utlandet

Även om jag i fortsättningen kommer att framföra en viss kritik mot kommitténs förslag, vill jag dock gärna understryka, att de för-

ordade reglerna trots vissa försämringar vid en internationell jämförelse måste betraktas som acceptabla.

Så gäller exempelvis i Förenta Staterna, att för skattefrihet erfordras inte endast att medel avsedda för pensionering fysiskt avskiljes från företagets övriga tillgångar och förvaltas utanför företaget utan även att den personkrets som skall omfattas av pensioneringen icke får understiga 70 % av företagets samtliga anställda. Mycket stora belopp avsättes på grund av de nu relaterade bestämmelserna för pensionsringsändamål och överlämnas till utomstående institutioner, i allmänhet särskilda trustees eller försäkringsinrättningar, vilka sedan — ehuru i begränsad omfattning — har möjlighet att återlåna medlen till företagen. En mycket betydande del av sålunda tillhandahållna medel användes för placering i förlagslån eller aktier.

I Tyskland kan man för pensionering använda ett system som i princip är detsamma som det svenska. Emellertid är möjligheterna till avsättning i vissa hänseenden begränsade. Man söker åstadkomma en likartad avsättning år från år, varvid dock — om avsättning inte kunnat ske under ett visst år — en metod får användas som i princip har samma karaktär som den bunden avskrivning. Enligt praxis tillåtes icke, att ett företag som beslutar om inrättande av pensionsstiftelse avsätter varierande belopp till dess avsättningen når det tak som motsvaras av en tänkt premiereserv. Man måste alltså följa en viss plan, med det väsentliga undantaget att företag i samband med stiftelsens upprättande på en gång — men endast under det året — får avsätta ett belopp motsvarande premiereserven för dittills intjänad pension.

I Holland har man möjlighet till avsättning på samma sätt som i Sverige, ehuru efter något mindre gynnsamma regler för beräkning av premiereservens storlek. Emellertid har ett lagförslag nyligen framlagts enligt vilket nuvarande interna pensionsstiftelser under en 25-årsperiod skall upplösas och medlen överlämnas till utomstående organ, som har att ombesörja pensioneringen. I fortsättningen skall avsättningar till interna stiftelser inte längre kunna ske.

I Storbritannien kan interna avsättningar i princip inte förekomma, om man vill utnyttja skatteavdrag för avsättningarna.

Det är sålunda uppenbart, att den svenska lagstiftningen för närvarande får betraktas som tillfredsställande. Detta är emellertid i och för sig inte ett skäl till försämringar. Det är otvivelaktigt, att en omfattande pensionering av arbetare och de tilläggspensioner utöver SPP-pensionerna som ges åt tjänstemän icke skulle kommit till stånd, om man inte haft nuvarande gynnsamma regler för avsättning. Man har anledning befara, att intresset för pensionering i fortsättningen kommer att avta — åtminstone för andra företagsformer än aktiebolag och ekonomiska föreningar — om de föreslagna reglerna blir genomförda.

Företag i icke-aktiebolagsform diskrimineras

Den ur finansieringssynpunkt betänkligaste bestämmelsen i det nya förslaget synes mig nämligen vara den diskriminering som skett beträffande fysiska personer samt handelsbolag och kommanditbolag. Kommittén har visserligen förklarat sig i princip stanna för att till pensionsstiftelse avsätta medel allttjämt i regel bör kunna inestå såsom fordran hos den som gjort avsättningen utan att säkerhet ställes för betalningsskyldighetens fullgörande. Det räcker sålunda, att en revers överlämnas till pensionsstiftelsen. Denna rättighet förbehålles dock aktiebolag och ekonomiska föreningar. För såväl fysiska personer som handelsbolag och kommanditbolag skall däremot gälla, att medlen överföres till stiftelser i form av kontanta medel eller andra liknande tillgångar. Dessa företag kommer säkerligen inte att vilja avhända sig medlen på det sätt som kommittén föreslagit.

Min erfarenhet rörande avsättningar till pensionsstiftelse begränsas till Arbetsgivareföreningens område. Flertalet av föreningens medlemmar utgöres av aktiebolag, vilka som nämnts inte skall diskrimineras i detta hänseende. Emellertid finns inom föreningen också åtskilliga företag som drivs såsom handelsbolag, och utanför föreningen finns hela grossistnärings och distributionen i övrigt. Inom hithörande branscher utgöres många företag av enskilda firmor eller drivs i form av handelsbolag eller kommanditbolag. Även för dessa företag finns önskemål att sörja för pensionering både av tjänstemän och av arbetare. Av tjänstemännen torde ett mycket stort antal redan ha pensionsförsäkrats i SPP eller hos annan försäkringsinrättning, men som regel är dessa försäkringar begränsade till att avse pension till vissa maximibelopp, och mellan arbetsgivaren och den anställda är underförstått eller på grund av bindande utfästelser reglerat, att ytterligare pension skall komma att utgå. Hittills har det funnits möjlighet att åtminstone i handelsbolag eller kommanditbolag göra avsättningar till pensionsstiftelse på samma sätt som i aktiebolag. Däremot synes skattemyndigheterna ha iakttagit en mycket stark restriktivitet, då det gäller avsättningar till pensionsstiftelse inom enskilda firmor. Där har man som regel krävt medlens avskiljande. Det sociala syftet att sörja för pensionering även för anställda hos enskild person eller i handels- och kommanditbolag är uppenbarligen detsamma som när det gäller personal i aktiebolag eller ekonomiska föreningar. Likviditeten torde på intet sätt kunna anses vara större hos de ifrågavarande företagstyperna än hos aktiebolag och ekonomiska föreningar. Framför allt sådana företag som drivs av handelsbolag eller enskild person och som har ett mycket växlande kapitalbehov eller har stora belopp bundna i fasta tillgångar har intresse av att även fortsättningsvis kunna utnyttja pensionsstiftelser på samma sätt som hittills.

Motiv för diskriminering

Kommittén har dock framfört mycket vägande erinringar mot det nuvarande systemet och har särskilt vad beträffar enskilda firmor framhållit, att verksamheten där är så intimt knuten till innehavarens person, att den upphör eller övergår i andra händer när denne avlider. Det finns intet som hindrar, att den som övertar en rörelse inte därmed övertar ansvaret för de av överlåtaren ingångna pensionsförpliktelserna. Vad beträffar handelsbolag och kommanditbolag framhåller utredningen, att gränsen mellan enskild firma och handelsbolag ofta är svävande, och att det därför stundom är svårt att avgöra, om ett visst företag utgör enskild firma eller handelsbolag. Man nämner såsom exempel att ett handelsbolag kan övergå till att bli enskild firma i samband med att en bolagsdelägare avgår. Av denna anledning bör man enligt kommittén jämställa fysisk person med handelsbolag och kommanditbolag. Vad åter beträffar aktiebolag eller ekonomiska föreningar finns i lag givna föreskrifter om revision, vinstutdelning, likvidation m. m., vilka föreskrifter ger en hög grad av trygghet för de avsättningar som motsvaras endast av en revers till stiftelsen.

De synpunkter som kommittén här dragit fram är i och för sig riktiga, men man får inte bortse från att den förmånliga behandlingen av avsättningar till pensionsstiftelse haft ett starkt socialt motiv, som icke är beroende av den företagsform som valts. Man borde enligt min mening kunna åtminstone beträffande handelsbolagen och kommanditbolagen medge avsättning på samma sätt som för aktiebolag och ekonomiska föreningar, om man införde en viss kontroll över stiftelserna. Det är möjligt, att det inte är tillräckligt med den granskning som länsstyrelserna i fortsättningen förutses komma att utöva, men man skulle sannolikt genom att ge stiftelsefordringen inom handels- och kommanditbolag en viss förmånsrätt komma förbi de betänkligheter som kommittén framfört. Om man vidare begränsar de berättigades krets, såsom för övrigt är föreslaget, till att endast avse sådan personal som icke i egenskap av huvudintressenter har inflytande på företagen, synes en viss källa för missbruk ha undanröjts och en viss om och ringa grad av säkerhet ha givits åt de anställda.

Investeringskattetaketen föreslås bli permanent

Ett annat område där de föreslagna bestämmelserna innebär en viss försämring rör begränsningarna i de belopp som skattefritt må överföras till pensionsstiftelse. Som bekant kunde man före år 1950 överföra praktiskt taget obegränsade belopp. Detta år infördes det s. k. kommunalskattetaketen, som återfinnes i punkt 2 av anvisningarna till 29 § i kommunalskattelagen och som innebär att avsättningar icke får

överstiga det belopp, den s. k. engångspremiereserven, som enligt försäkringsteknisk beräkning erfordras för att säkerställa de pensioner jämte dyrtidstillägg eller andra därmed jämförliga tillägg som enligt gjorda utfästelser eller på grund av inom vederbörande företag tillämpad sedvänja högst må utgå. Denna bestämmelse innebär alltså, att man enligt kommunalskattelagen skulle kunna verkställa avsättningar till pensionsstiftelse motsvarande engångspremiereserven för samtliga pensioner vid företaget, eller med andra ord möjliggöra en avsättning som delvis motiveras av först i framtiden intjänta pensioner.

Som bekant har emellertid under senare år gällt en kraftigare begränsning genom det s. k. investeringsskattetaket. Enligt detta får man ju endast göra avsättning till pensionsstiftelse med ett belopp som måste avsättas för att stiftelsens förmögenhet vid beskattningsårets utgång skall uppgå till det belopp som erfordras för att *jämte framtida avgifter* säkerställa pensionerna. Härigenom har sålunda under senare år icke medgivits någon avsättning hänförlig till framtida anställningar. Det är nu märkligt, att den anordning som fastställdes vid 1950 års riksdag, det s. k. kommunalskattetaket, vilket endast tillämpats vid taxeringen under år 1951, föreslås bli förändrad så, att i stället det s. k. investeringsskattetaket skall bli permanent. Eftersom man av praktiska skäl har måst fastslå vissa schabloner, kan investeringsskattetaket i vissa fall lämna utrymme även för avsättning belöpande på kommande år. I andra fall åter kan investeringsskattetaket visa sig vara för snävt, så att det inte ens finns utrymme för avsättningar som motsvarar premiereserven för perioden t. o. m. beskattningsårets utgång. I sådana fall är investeringsskattetaket otillfredsställande ur företagets synpunkt. Emellertid kan företagen då genom en försäkringsteknisk utredning styrka den exakta pensionskulden och därigenom få avdrag så långt avsättningen täcker denna pensionskuld. Här bör dock observeras att avsättningen tidigare fått hänföras till såväl utfäst pension som pension på grund av sedvänja, medan man enligt förslaget endast har att ta hänsyn till utfäst pension.

I vad mån företagen anses böra beredas möjlighet att under goda vinstår på förhand få täcka sina pensionsförpliktelser, är beroende av en avvägning mellan å ena sidan företagets och de anställdas intresse av pensionsförpliktelseernas säkerställande och å andra sidan det fiskala intresset. Vid den avvägning i berörda hänseende som låg till grund för statsmakternas år 1950 fattade beslut, varigenom det s. k. kommunalskattetaket fastställdes, tillerkändes intresset för pensionsförpliktelseernas säkerställande sådan prioritet, att obegränsad avdragsrätt medgavs för avsättningar avsedda att på förhand täcka vid avsättningstillfället befintliga pensionsförpliktelser. Trots att frågan nu liksom för fyra år sedan gäller en permanent, för normala förhållanden avsedd författning, går man nu in för en motsatt princip.

Det förefaller som om man nu förordar väl hårda regler. Om det nu är så att beräkningen enligt kommunalskattetaket anses bereda så liberala avsättningsmöjligheter, att fiskala och konjunkturpolitiska skäl påkallar en viss begränsning, borde dock begränsningen ha kunnat göras med större moderation. Angelägenheten av att på förhand säkerställa pensionsstiftelserna under goda vinstår har nu ytterligare accentuerats med hänsyn till det allmänna intresset för tjänstepensionering. Jag tillåter mig i detta hänseende påpeka, att man vid utformningen av de civilrättsliga bestämmelserna på detta område funnit det angeläget att genom fastställande av vissa säkerhetsmarginaler bereda pensionstagarna skydd. Så t. ex. stadgas som bekant i 8 § sista stycket i lagen om aktiebolags pension- och andra personalstiftelser den 18 juni 1937, att vid beräkning av stiftelsens pensionsreserv det enligt försäkringstekniska grunder fastställda kapitalvärdet av pensionsförpliktelserna skall ökas med en tiondel. Det minsta man nu kunde begära är väl, att under sådana förhållanden den uppmjukningen av föreliggande förslag vidtas att avdragsgilla avsättningar medges med 110 % av investeringsskattetaket. Sker detta, torde man kunna vara ganska säker på att de medgivna avsättningarna inte kommer att understiga den aktuella premiereserven för utfästa pensioner.

Från sedvänja till utfästelse

Ytterligare en punkt skulle jag vilja understryka, nämligen den förändring som ligger däri, att förslaget endast godtar avsättning som hänför sig till *utfästelse* om pension, däremot icke godkänner *sedvänja*, vilket tidigare varit fallet. Genom en av Svenska Arbetsgivareföreningen verkställd undersökning om förekomsten av ålderspension för arbetare har vi konstaterat, att cirka 72 % av företagen med arbetarpensionering har ett verkligt genomfört system för pensioneringen. I inte mindre än 56 % av dessa fall grundar sig pensioneringen antingen på beslut av företagets styrelse avseende framtida pensionering eller på praxis. I de återstående 28 % av företagen grundas pensionen på beslut i enstaka fall. Det är synnerligen vanligt, att företagen vid beslut om pension meddelar, att pension kommer att utgå tills vidare och att företagen förbehåller sig rätt att återkalla pensionsbeslutet. I samtliga dessa fall synes pension utgå enligt den tekniska termen *sedvänja*. Det är sålunda uppenbart, att man i många företag nu måste lägga om sin pensionsringpolitik och lämna bindande *utfästelse*. För egen del hesiterar jag inte inför denna omläggning. Den synes mig sammanhänga med ett krav på ordning och reda, och för den händelse pensionsbeslutet eller *utfästelsen* kombineras med att pension garanteras endast i den mån förefintlig pensionsstiftelses medel därtill förslår, torde man kunna anse förslaget acceptabelt på denna punkt.

I fråga om andra personalstiftelser än pensionsstiftelse har jag inga kommentarer till eller kritiska synpunkter på företagsbeskattningskommitténs förslag.

Diskussion

Deltagare: direktör B. Cederquist; ombudsman L. Fredholm, Kockums Mekaniska Verkstads AB; direktör S. Hydén, Svenska Arbetsgivareföreningen; direktör P. Johansson, Ji-Te Aktiebolag; civilekonom M. Nerman, Nermans Trycksaker; kamrer A. Parnerud, Osbypannan AB Vattenvärmare-Kompaniet.

Ordförande: direktör R. Sundén, Jernkontoret.

Johansson: Internationellt sett har vi i Sverige hittills varit mycket gynnsamt ställda, inte bara ifråga om avsättningsmöjligheter till pensionsstiftelser utan även ifråga om mycket annat. Jag vill dock inte medge, att det som Hydén sade i sitt föredrag, inte föreligger några problem för aktiebolagens del. De mindre företagens — även aktiebolagens — problem är ju så helt olika storföretagens problem, som här närmast diskuteras.

Mot företagsbeskattningskommitténs förslag om förbud att skattefritt avsätta medel till pensionsstiftelse för anställd delägare i företag av typen familjebolag måste jag inlägga en bestämd protest.

Det är beklämmande att se, att ett så orättvist och olyckligt förslag enhälligt kunnat förordas av kommittén. Jag skall be att få komma med en del synpunkter, stödda på erfarenhet från det familjeföretag jag själv representerar.

De tjänstemän som inte är delägare i företaget uppvisar en relativt stor rörlighet, och det föreligger helt naturligt från dessa tjänstemäns sida krav på att pensionsförmånerna skall vara oantastbara. Det har därför syntts oss nödvändigt att i allmänhet ordna deras pension i SPP, under det att tjänstemän som samtidigt är delägare och därför mera villiga att ta de risker som är förbundna med en fri pensionsstiftelse försäkrats i sådan stiftelse. I vår firma är således 32 tjänstemän pensionerade i SPP och endast två delägare och två anställda oantastbart pensionerade i tjänstemannapensionsstiftelse.

Kommittén synes vara inne på att helt vända på detta förhållande. Så påpekas på sidan 311 i förslaget, att det står ett familjebolag fritt att teckna pensionsförsäkring för en anställd som samtidigt är huvuddelägare i företaget. Längre ner på samma sida framhåller kommittén, att "det inte torde möta hinder för familjebolag att, även om avdrag inte erhålles vid taxeringen för överföring av medel avseende huvud-

delägars pension, till honom lämna en pensionsutfästelse, för vilkens fullgörande en i företaget befintlig pensionsstiftelse i sista hand svarar”.

Av uttalandena på sidorna 300, 312 m. fl. att döma förefaller det också, som om kommittén utginge ifrån att de genom pensionsstiftelser ordnade pensionerna i allmänhet inte är oantastbara. Enligt min erfarenhet är det väl tvärtom så, att tjänstemännens pensioner numera till övervägande delen är oantastbara, och utvecklingen går väl mer och mer åt det hållet. Arbetsgivareföreningens undersökning visar också, att pensionsförmånerna är oantastbara för ungefär två tredjedelar av de pensionsförsäkrade tjänstemännen. Detta gäller då andra pensioneringsätt än försäkring i SPP. Den dag torde väl inte vara långt avlägsen, då även arbetarpensioner blir i huvudsak oantastbara.

Så långt min erfarenhet sträcker sig är därför kommitténs antagande alldeles felaktigt, att pensionsstiftelserna i allmänhet — även utan att medel avsättes till huvuddelägars pension — ändå räcker till härför. Kommitténs förslag är därför synnerligen orättvist, såvida man inte förutsätter, att pensionering av tjänstemännen hädanefter icke behöver ske genom SPP- eller liknande försäkring utan genom stiftelse. Detta kan väl dock rimligtvis inte vara kommitténs mening.

För de små och medelstora företag det här gäller är finansieringsproblemet i allmänhet det verkligt svåra. Enligt kommitténs förslag skulle familjeföretagen få betala skatt på belopp som andra företag får avsätta till pensionsstiftelser. Detta är i och för sig direkt orättvist, men dessutom minskas härigenom även familjeföretagens möjlighet att er-hålla kredit. Ett progressivt företag kan öka sin kredit med 50 à 100 % av det belopp som avsättes till pensionsstiftelse. Det blir här således fråga om synnerligen stora belopp som frånhändes familjeföretagen.

Aktieägaren i ett familjeföretag blir straffad även på ett tredje sätt. Vid värdering av icke börsnoterade aktier skall skuld till pensions- eller andra personalstiftelser räknas som skuld. Får man nu inte av-sätta till pensionsstiftelser för delägars pension, blir således aktierna upptagna till högre värde och delägarna i familjeföretag således beskattade för detta ökade värde, som i själva verket inte finns. Även här kan det bli fråga om rätt avsevärda belopp. Märkligt nog har dessa förhållanden tydligen helt förbisetts och icke med ett enda ord berörts av kommittén.

Som skäl för att avsättning till pensionsstiftelse för delägare inte behöver ske har anförts, att en delägare ofta inte avgår vid pensions-åldern, varför behov av avsättning icke föreligger. Det är emellertid först på sista tiden som pensionsstiftelser kommit till användning. Hade det funnits tillräckliga avsättningar, hade delägars pensionering kun-nat ske tidigare. Ur såväl samhälls- som företagsekonomisk synpunkt

måste det vara olyckligt, att en delägare ser sig nödsakad stå kvar i tjänsten till långt efter pensionsåldern.

Det kan naturligtvis med visst fog sägas, att avsättningarna till pensionsstiftelserna i allmänhet varit ovanligt höga i förhållande till vinsterna. Men i själva verket är det ju här i allmänhet endast fråga om att gottgöra äldre försummelse, och en begränsning av avsättningarnas storlek är ju redan nu i lag föreskriven.

Den grupp av företag som jag representerar och därför bäst känner till, nämligen träförädlingsföretagen, utgöres till större delen av små familjeföretag. Denna industri är för närvarande tyvärr starkt efterbliven och undergår därför en stark strukturförändring, så att de mera progressiva företagen har ofantliga behov av investeringar. Om förslaget till ändrade bestämmelser angående varulagervärdering och pensionsstiftelser går igenom, kommer den pågående rationaliseringen att hindras eller fördröjas. Det har framhållits, att de nuvarande avskrivningsvillkoren m. m. lett till illa planerade eller för stora investeringar, men såvitt jag kan finna, har detta praktiskt taget aldrig varit fallet med träförädlingsindustrin.

Förslaget blir så mycket orättvisare, som en del äldre företag redan har gjort tillräckliga avsättningar, medan de nya företagen — som särskilt är i behov av denna möjlighet — inte får utnyttja denna förmån.

Det är här inte fråga om några millimeterorättvisor utan tvärtom om så stora orättvisor, att man verkligen undrar, hur en enhällig kommitté med fullt allvar kunnat föra fram dessa förslag.

Parnerud: Det finns numera ett tak för avsättningarna till pensionsfonder, det s. k. investeringsskattetaket. Härigenom hindras avsättningar för kommande års premier. Enligt min mening borde taket höjas, så att man skulle kunna avsätta tillräckligt med medel för att kunna betala ut full pension till alla de anställda till vilka man har utfärdat utfästelser. Som det är nu har de anställda som säkerhet för framtiden bara en papperslapp vars värde är beroende av företagets framtida avsättningsmöjligheter. Har man däremot hela kapitalpremien inbetald som en garanti för full pension, skulle detta innebära en ökad trygghet för de anställda. En sådan metod vore inte orimlig eller oskäligen.

Hydén: Det vore naturligtvis ett önskemål att fullt tillgodose även familjebolagens intressen, men som jag nämnde i mitt föredrag har just på det området många missbruk kunnat konstateras. Det mest eklatanta exemplet som jag känner till är följande. En herre satte sig själv på aktier. Hela inkomsten sattes på pensionsstiftelsen för ägarens försäkring. Medlen lånades sedan av ägaren, som levde upp dem. Stiftelsen fick sedan skriva av sin fordran helt och hållet. Därmed var operationen fullbordad. Beträffande önskemål om ett högre tak framhöll

jag, att man helst ville ha kvar 1950 års bestämmelser, men om detta nu inte går, då är investeringskattetaket faktiskt tillfredsställande. 110-procentsregeln kan motiveras av bestämmelsen i 1937 års lag. En fråga som har blivit förbisedd är den inverkan på aktievärdena som herr Johansson var inne på. Detta är ett allvarligt problem som på något sätt måste tas upp. En sådan effekt bör ju rimligtvis kunna undvikas.

Johansson: Det är ju klart, att det missbruk som Hydén påtalade är fruktansvärt, men det bör ju finnas någon möjlighet att undvika sådana missbruk. Herr Hydén tycks anse fallet vara helt hopplöst. Däremot är jag mera förstående för Hydéns ståndpunkt att tjänstemännens pensioner och företagarens-delägarens pensioner skall baseras på lika villkor.

Nerman: Även jag representerar ett familjeföretag, och jag vill understryka, att det verkligt allvarliga i kommitténs förslag är frånvaron av varje försök att lösa familjeföretagens problem. Av ren ilska över missbruk har man, förefaller det, helt avstått från att göra ett försök. Det finns ju olika kontrollmöjligheter även i detta fall.

Mindre företag har i allmänhet allvarliga finansieringsproblem att brottas med. De har visserligen ofta rätt goda möjligheter att få kredit men det är svårt att få *bindna* krediter, och i det avseendet kan möjligheten till skattefria avsättningar till pensionsfonder betyda mycket.

Fredholm: Det finns företag som har gjort mycket stora avsättningar till pensionsfonder. Det finns inga övergångsbestämmelser som säger, att sådana stora avsättningar skall upplösas inom en viss tid, så att man kommer ner till investeringskattetaket. När det gäller varulagervärderingen däremot har man inga betänkligheter emot att pressa ner företagens överkonsolidering. Denna dualism är ganska egendomlig.

Cederquist: Kommitténs förslag att sätta de enskilda företagen i strykclass förefaller mig oriktigt. Man har enligt min mening förbiset vissa garantier som dock finns i dessa företag. Enskilda företagare och även delägarna i ett handelsbolag är ju personligt ansvariga för företagets skulder, och detta utgör en icke föraktlig form av säkerhet för pensionsstiftelsens fordran. Däremot är ju i ett aktiebolag ansvaret begränsat, och i många mindre och medelstora aktiebolag kan läget därför vara sämre än i ett enskilt företag eller handelsbolag.

Pannerud: För de aktiebolag som redan före 1951 har nått det högre taket innebär förslaget en retroaktiv verkan, som går ut över de anställda, såtillvida att om någon ytterligare anställd anslutes till stiftelsen, får stiftelsens förmögenhet omräknas efter det lägre taket och följ-

aktligen någon ny avsättning inte ske. Den nyanslutne får alltså helt enkelt dela med de tidigare "delägarna". För de "gamla", som redan hade hundra procentigt skydd, innebär detta en väsentlig diskriminering.

Hydén: Som svar till Fredholm vill jag framhålla, att det ju bara är bra, att man inte behöver räkna ner de pensionsreserver som man hittills kunnat samla upp. Jag skulle också vilja framföra ett företagsekonomiskt skäl som starkt talar för att familjebolagen skulle få göra skattefria avsättningar till pensionsstiftelser. Sådana avsättningar skulle nämligen ge familjebolagen möjlighet att skaffa sig någonting som liknar reservfond hos aktiebolag.

Sundén: Det problem som ligger under vår diskussion är, huruvida man skall ha kvar pengarna i företaget eller inte — fördelar och nackdelar med de båda möjligheterna. Jag har på sista tiden hört från inte så få håll, att man hyser farhågor för att dessa stiftelser för tjänstemän och arbetare inom företagen skulle leda till krav på medinflytande och att man på det sättet skulle få ett rätt avancerat delägarskap inom svenska aktiebolag. Jag vet inte om detta är en realitet, eller om man här bara målar spöken på väggen.

I dagens diskussion har vidare förekommit någonting som kan tas som en motsägelse. Här talas å ena sidan om ständig brist på kapital för företagen och samtidigt å andra sidan om svårigheter att finna placeringsobjekt för kapital. Jag tror emellertid, att denna motsättning endast är skenbar. Det råder brist på ett visst slag av kapital, nämligen det riskvilliga kapitalet, medan det passiva, icke riskbärande kapitalet från de stora fonderna flödar allt rikligare. Jag tror att den största betydelsen av Arbetsgivareföreningens förslag är, att det visar en väg till fruktbärande och risktagande användning av de stora medel som samlas hos pensionsstiftelserna.

Resultatutjämnig

av direktör Bengt Cederquist

Principen om beskattningsårets slutenhet har hittills hållits helig i svensk beskattningsrätt. Detta har skett oaktat att det gång på gång och i olika sammanhang framhållits, att året är en alldeles för kort beskattningsperiod för att man skall kunna undvika beskattning av på något längre sikt fiktiva vinster.

Att kraven på införandet av en effektiv resultatutjämnig mellan olika beskattningsår så länge kunnat avvisas har berott på de liberala regler som gällt för nedskrivning på varulager, avskrivning på inventarier samt avsättningar till pensionsändamål. Det har visserligen framhållits, att denna möjlighet till resultatutjämnig inte funnits för nystartade företag och inte heller för företag vilka inte har lager, anläggningstillgångar eller större personal. Dessa sämre lottade företag har emellertid uppenbarligen inte haft någon möjlighet att göra sin röst tillräckligt starkt hörd.

Då företagsbeskattningskommittén nu framlägger ett förslag som innebär en väsentlig minskning av möjligheterna att åstadkomma förteckt resultatutjämnig genom nedskrivningar, avskrivningar och pensionsavsättningar, så har man tagit den logiska konsekvensen därav och även framlagt ett förslag om införande av viss rätt till öppen resultatutjämnig. Så långt är allt gott och väl.

Fysiska personer och enskilda företag uteslutes

Då kommittén givit sig i kast med att utforma reglerna för den öppna resultatutjämnigen, har det emellertid skett med en beklämmande avsaknad av entusiasm. Denna brist söker man dölja bakom det speciella svenska rättvisetänkande som följer schemat: "A och B har det uselt. Man kan nu möjligen göra så att det blir bättre för A, men det är för tillfället omöjligt att göra det bättre för B. Det vore orättvist mot B, om A skulle få det bra. Alltså får man låta bli att göra det bättre för någon av dem."

Man anser sig sålunda tvingad att begränsa förslaget till en förlustutjämnig, emedan en fullständig resultatutjämnig för rörelseidkarna skulle utgöra en blodig orättvisa mot de progressivt beskattade icke rörelseidkande skattskyldiga, vilka alltjämt skulle sakna möjlighet att

mildra den progressiva beskattningens verkningar vid ojämna inkomster. Man kommer därefter till följande slutsats. Då man inte kan lösa resultatutjämningsproblemet för alla fysiska personer, bör man inte lösa det för några fysiska personer. Inte ens en förlustutjämning bör medgivas de fysiska personerna, om den inte kan komma alla till godo.

Sedan kommittén kommit så långt, hade man väntat sig, att den skulle avvisa varje form av resultatutjämning även för de juridiska personerna. Det måste ju te sig helt olidligt för de fysiska personerna att de juridiska erhåller en förmån. Här har man emellertid gjort en liten paus i rättvisetänkandet och föreslagit en viss rätt till förlustutjämning.

Jag kan förstå att kommittén i avslutningsarbetets trötthetstecken kan ha haft svårt att mobilisera den andliga spänsten att konstruera effektiva resultatutjämningsregler. Jag kan även tänka mig att undertrycka misstanken, att det är en lyhördhet för de fiskaliska intressena som motiverat denna obenägenhet till tankeverksamhet. Däremot har jag svårt att smälta, att man tillgriper luftiga rättviseresonemang för att söka dölja, att man inte kunnat, orkat eller velat få fram någonting som liknar effektiva regler, utan att man nöjt sig med en begränsad specialregel för att kasta någonting åt vargarna.

Ingen skatterestitution

När man nu stannat vid att föreslå en förlustutjämning allenast för de juridiska personerna, så kastar man sig hastigt över problemet hur man på bästa sätt skall kunna motivera, att även denna förlustutjämning begränsas så mycket som möjligt. Man tillgriper då den gamla älsklingsmotiveringen, att man måste undvika en komplicering av de taxeringstekniska problemen. Sålunda finner de kommitterade, att man "i likhet med vad i regel är fallet i utländska skattesystem inte synes böra tillåta kvitning mellan ett redovisat underskott och en för tidigare beskattningsår redovisad vinst, framför allt med hänsyn till det tekniskt komplicerade restitutionsförfarande, som skulle bli följden härav". Det upphör aldrig att förvåna en enkel skattskyldig, att det blir sådana kolossala tekniska komplikationer då staten skall restituera skatt, medan man däremot inte ser några allvarliga bekymmer ur teknisk synpunkt i genomförandet av exempelvis fem års efterbeskattning. Det kan väl inte vara mera komplicerat att restituera än att efterbeskatta. Om man påstår det, är det, så vitt jag kan förstå, endast för att försöka undvika något för de fiskaliska intressenas företrädare så motbjudande som att lämna ifrån sig en skatt som en gång drivits in. Man menar, att det blir svårigheter för staten att säkert beräkna sina inkomster, om restitutioner skulle kunna förekomma i mera betydande omfattning. Detta skäl är knappast bärande. Den osäkerhetsfaktor som här skulle

kunna uppstå torde inte vara större än många som man ändå måste räkna med, och den gör nog varken från eller till i de större sammanhangen.

Förlustutjämning gäller ej kommunalskatten

Sedan man på nyssnämnt sätt begränsat resultatutjämningsrätten till en ofullständig förlustutjämning för juridiska personer, övergår man till att diskutera, om man skall få dra av förlust i en förvärvskälla icke allenast mot vinst i samma förvärvskälla utan även mot vinst i en annan förvärvskälla. Jag vill påpeka, att det sålunda framkastade problemet har en relativt begränsad betydelse. Det är ju blott de juridiska personerna det gäller, och dessa torde endast i undantagsfall redovisa flera förvärvskällor. Man betraktar ju numera i regel ett av många verksamhetsgrenar sammansatt företag såsom drivande samtliga verksamhetsgrenar inom samma förvärvskälla. Kommittén finner, att det kan vara praktiskt att tillåta kvittning mellan olika förvärvskällor, men att i så fall den komplikationen uppstår, att en kommun skulle kunna få vidkännas avdrag för en förlust som uppkommit i en annan kommun. Denna komplikation föranleder, att man föreslår förlustutjämnningen begränsad till den statliga taxeringen. Det sker, såvitt jag kan förstå, på mycket svaga argument. Annorlunda hade det kanske varit, om den ena kommunen skulle ha löpt risk att få betala igen skatt som erlagts till en annan kommun. Men så är nu inte fallet, sedan man eliminerat möjligheten till restitution av skatt vid senare uppkommen förlust. Det torde i praktiken vara mycket sällan som ett företag överför kvittningsbar förlust från en kommun till en annan. Det är också oriktigt att som skett bagatellisera kommunskattens betydelse för företagen.

Därmed är man alltså framme vid den lilla rest av öppen resultatutjämning som kommittén frambär såsom ett motbud mot att man på många andra punkter allvarligt beskär företagens möjligheter att undgå beskattning av fiktiva vinster. Kommittén föreslår att ett företag som är en juridisk person vid den statliga beskattningen skall få dra av ett tidigare års förlust från ett senare års vinst och att denna kvittningsmöjlighet skall begränsas i tiden till tio år.

Förlusten bör taxeringsmässigt fastställas

På det taxeringstekniska planet föreslår man att ett års förlust skall bli kvittningsgill ett senare år, endast om den skattskyldige efter ansökan därom fått förlusten taxeringsmässigt prövad och fastställd. I och för sig är det kanske inte mycket att invända mot en sådan regel. Om man bortser från den risk för rättsförlust genom underlåtenhet att göra ansökan som den skattskyldige kommer att löpa och som kanske borde eliminerats, vänder sig ju regeln huvudsakligen, kan man säga, till skattmyndigheterna och ålägger dem att pröva även minusdeklarationer

och inte bara lägga dem åt sidan såsom mindre intressanta. Emellertid får denna formella regel om förlustens faktiska fastställande en annan, mera tillfällig betydelse, som inte får förbises. Den omöjliggör nämligen kvittning av förluster under år före lagens ikraftträdande mot vinster som inträffar sedan lagen trätt i kraft. De tidigare förlusterna har ju nämligen inte blivit fastställda och kan sålunda aldrig utnyttjas för kvittning. Det är en nästan rörande respekt för den gamla regeln att en ny lag inte får ges tillbakaverkande kraft som man möter på denna punkt. Då emellertid kommittén i andra avsnitt utan att tveka föreslår skärpningar med retroaktiv verkan, hade det dock varit rimligt, om man hade tillåtit kvittning mot de senaste tio årens förluster.

Reservanternas kritik och alternativ

Reservanterna Gustafson och Wehtje har med enligt min uppfattning riktig kritik av majoritetens förslag framhållit, att de inte finner skälen att vägra fysiska personer förlustutjämnning bärande. Tvärtom är det väl så, att de föreslagna skärpningarna i lagstiftningen i övrigt kommer att drabba de fysiska personerna hårdare än de juridiska. Under sådana förhållanden är det ju särskilt angeläget, att den förlustutjämnning som skall mildra verkan av skärpningarna även kommer dem till del. Reservanterna ger den upplysningen att frågan om förlustutjämnning kommit upp först sent under kommitténs arbete, varför det för dem varit svårt att i detalj utarbeta ett fullständigt system gällande fysiska personer. Det bekräftar den uppfattning man får när man läser majoritetens förslag, nämligen att kommittén på slutet funnit sig tvingad att ge något motbud mot allt vad man tagit bort, och att man då hastigt och lustigt gjort sitt lilla förslag om förlustutjämnning. Reservanterna har trots den knappa tid som stått dem till förfogande dock lyckats utarbeta ett förslag, enligt vilket även fysiska personer i viss utsträckning skulle komma att få åtnjuta rätten till förlustutjämnning.

Det förefaller mig beklagligt, att kommittén inte på ett tidigare stadium tagit upp och ordentligt prövat resultatutjämningsfrågan. De erfarenheter som står att vinna genom ett studium av förhållandena i utlandet har, såvitt jag kan förstå, inte utnyttjats till fullo. Då den föreslagna förlustutjämnningen skulle komma att gälla först från och med 1956 års taxering, förefaller det mig rimligt att denna viktiga fråga återremitteras för en ordentlig undersökning och utarbetande av ett nytt förslag. Om majoritetens förslag antas som det föreligger eller med den av reservanterna föreslagna förbättringen, kommer man ändå att ha en känsla av att man inte nått ett så gott resultat som vore önskvärt med hänsyn till det behov av resultatutjämningsregler som uppstår och möjligt med hänsyn till det goda erfarenhetsunderlag som kan erhållas genom ett studium av utländsk rätt. Om man verkligen skall kunna

acceptera exempelvis ett avvisande av restitution av tidigare erlagd skatt under ett förlustår eller ett avvisande av all resultatutjämnning vid den kommunala taxeringen, så vill man ha bättre motiv därför, grundade på en noggrannare utredning och mognare överväganden.

Personligen anser jag, att man måste dels ge de fysiska personerna en chans, dels acceptera en kvittning av senare års förlust mot tidigare års vinst. Anser man att en öppen förlustutjämnning bör införas — och det synes numera alla göra — så kan man inte godkänna att den begränsas såsom skett i förslaget. Den föreslagna skärpningen av skatte-reglerna i övrigt kräver kompensation i form av en *effektiv* förlustutjämnning, om man skall kunna undvika en försämring av deklara-tions-moralen.

Jag har ovan talat om återremittering som en tänkbar åtgärd för att råda bot på bristerna i det framlagda förslaget till resultatutjämnings-regler. Det är väl knappast möjligt i ett så utpräglat tekniskt avsnitt att på remisstadiet få fram sådana i detalj utarbetade förslag som kan föreläggas riksdagen. Det får dock givetvis inte gå så, att riksdagen godkänner företagsbeskattningskommitténs förslag i övrigt men ställer införandet av regler för resultatutjämnning på en oviss framtid. Jag upp-repar min åsikt, att goda resultatutjämningsregler är en komplettering förutan vilken de föreslagna skärpningarna i andra avseenden under inga förhållanden kan anses acceptabla.

Diskussion

Deltagare: direktör B. Cederquist; ombudsman L. Fredholm, Kockums Mekaniska Verkstads AB; aukt. revisor H. Gentele, AB Industribyrån; civilekonom M. Nerman, Nermans Trycksaker; direktör N. Wadstein, Uddeholms AB.
Ordförande: direktör R. Sundén, Jernkontoret.

Wadstein: Resultatutjämnning kan enligt Cederquist tänkas utgöra en kompensation för skärpningarna i andra avseenden. I så fall är det en mycket blygsam kompensation. Kommittén själv anser, att dess förslag inte kan betecknas som någon skärpning av skattetrycket på företagen, men enligt min mening är skärpningen avsevärd. Frågan är nu, om den kompensation som man får genom möjlighet till resultatutjämnning är tillräcklig. Jag tror att den rätta kompensationen vore en sänkning av skattesatserna. Skattesatsernas höjd och de liberala reglerna för beräkning av vinsterna har ju tidigare alltid sammankopplats.

Cederquist: Det är klart att det ligger en viss kompensation i utjämningsreglerna, och kompensationen vore naturligtvis större, om man

också hade rätt till kvittning bakåt i tiden. Den fria avskrivningen och de liberala lagervärderingsbestämmelserna har erbjudit företagen fördelar ur likviditetssynpunkt och har inneburit en viss räntevinst, även om man kan fråga sig om denna räntevinst har varit särskilt stor. När nu lagervärderingsreglerna skärpes, blir företagen tvungna att skriva upp sina lager. För att bibehålla den dolda reserven kan företagen anse det önskvärt att öka lagren, vilket ju bl. a. leder till att den eftersträvalde effekten ur konjunktursynpunkt motverkas. Hade man däremot rätt att i framtiden kvitta vinst mot en senare uppkommen förlust, skulle man nog inte tveka att redovisa större vinster, och man skulle då kanske avstå från att öka varulagret.

Nerman: Jag måste protestera mot synpunkten att den dolda reservbildningen *endast* innebär en skattekredit. En evig kredit är ju egentligen gynnsammare än kredit i vanlig mening. Och som evig har skattekrediten betraktats av nästan varje företagare. Företagaren betraktar sitt företag som evigt bestående, på längre sikt också som evigt expanderande. Endast vid likvidation skulle "krediten" behöva återbetalas. Detta är så gynnsamt, att jag inte kan förstå, att man från företagarehåll ibland försöker reducera förmånens betydelse.

Gentle: Resultatutjämning är ett viktigt problem. Ett år är en alldeles för kort redovisningsperiod, och man är därför tvungen att göra förtäckta reserveringar. Reglerna för vinstberäkning kunde kanske göras stramare, men i så fall bör man ha möjlighet till en öppen resultatutjämning både framåt och bakåt. Kommittén har här dessutom föresluttit en stor chans att göra en väsentlig insats i konjunkturutjämningens syfte. Om företagen fick tillbaka pengar under lågkonjunkturer genom skatterestitution, skulle ju detta verka i hög grad stimulerande på konjunkturen, eftersom företagen då skulle få ökade möjligheter att uppehålla sysselsättningen.

Nerman: Föredragshållaren vågade inte gå in på hur en resultatutjämning för fysiska personer skulle kunna se ut. Vill han möjligen nu under diskussionen säga något om sina synpunkter på den saken?

Cederquist: Det är ett mycket svårt tekniskt problem. Bertil af Klercker berör frågan i sin bok "Resultatutjämning mellan olika beskattningsår". Jag kan här inte komma med några ytterligare detaljer och inte heller ge någon redogörelse för hur det är ordnat i utlandet. Det vore önskvärt att grundligt undersöka inte bara de utländska lagbestämmelserna utan även praxis, ståndpunkter och reglernas effekt.

Fredholm: Det finns ju redan en viss möjlighet till resultatutjämning för fysiska personer med ackumulerad inkomst. En författare med

en stor inkomst — s. k. ackumulerad inkomst — kan slå ut denna inkomst på ett antal år. På samma sätt skulle fysiska rörelseidkare kunna göra med sin förlust. För författarna gäller det bara en utjämning bakåt i tiden under ett visst antal år, på vilka man sålunda tillämpar ett eftertaxeringsförfarande.

Sundén: Det var ett övervägande tekniskt beskattningsproblem som Cederquist behandlade, men även detta föredrag bekräftade den tendens i den svenska lagstiftningen som man har kunnat spåra under de senaste decennierna, nämligen att man missgynnar de individuella företagen och gynnar de kollektiva. Det finns även en annan tendens, nämligen att man missgynnar de nystartade företagen och gynnar de etablerade. På längre sikt kan dessa tendenser inte undgå att menligt påverka näringslivets utveckling, och en skattereform som inte försöker motverka dessa tendenser kan anses som bristfällig.

Skatterna och produktiviteten

av disponent Axel Hemmar

Detta inledningsanförande kommer närmast att beröra de av företagsbeskattningskommittén föreslagna reglerna för fri avskrivning och lager- nedskrivning men kommer samtidigt också att på vissa punkter ge skattereglerna en mera allmän belysning.

Vi lever i en dynamisk tid med ständiga förändringar betingade av att vetenskapens och forskningens resultat alltmer tillämpas på produktionen. Denna ökas ständigt under målsättningen: mera och bättre varor till lägre kostnad. Huruvida detta är ett i och för sig lyckligt förhållande skall i detta anförande lämnas därhän. Måhända befinner vi oss — i enlighet med vad Bertrand Russell förmodar — i ett övergångsskede, som förr eller senare måste avlösas av en viss stabilitet. I denna diskussion bör vi emellertid utgå ifrån att produktivitetens höjande är det mål vi alla strävar efter. Även om man måste komma ihåg, att det är människan och den mänskliga yrkesskickligheten som spelar den primära rollen när det gäller att öka produktionen, skall vi här uppehålla oss vid de materiella förutsättningarna för en höjd produktivitet.

Beskattningens uppgifter

I den revolutionära tidsålder som vi befinner oss i förmärkes en allmän tendens till allt starkare statsledning. Staten tar en allt intensivare omvårdnad om sina medborgare och strävar efter allt fastare grepp om produktionen. Denna utvidgning av statens verksamhet kräver ökade medel, vilka huvudsakligen tas ut i form av skatter. I vårt rörliga utvecklingsskede kan inte heller skattereglerna vara oföränderliga. De måste anpassas efter de pågående förändringarna, även om en viss stabilitet är önskvärd.

Förutom den fiskaliska uppgiften att täcka de samhälleliga utgifterna har man i vår tid velat tillägga beskattningen även en del andra uppgifter. Därvid har rättvisesynpunkten förts fram, varmed man då alltmer menar, att skatterna skall drabba mest där de lättast kan bäras. Vidare har beskattningssystemet utnyttjats för förmögenhetsutjämning. I direktiven för företagsbeskattningskommittén möter vi slutligen den konjunkturpolitiska synpunkten, dock endast i den inskränkta bemärkelsen att skattereglerna skall bidra till eller icke motverka en samhälls- ekonomisk balans enbart under inflationskonjunktur.

Jag är villig att acceptera åsikten att även den konjunkturpolitiska synpunkten bör beredas plats vid utformningen av skatteregler. Ett skattesystem bör vara så uppbyggt, att det icke motverkar utan snarare medverkar till samhällsekonomisk balans. Man bör sträva efter sådana skatteregler som befordrar produktiviteten under bibehållen samhällsekonomisk balans. Statsmakterna och näringslivet har ett gemensamt intresse av att realisera en sådan målsättning.

Ökning av produktiviteten kräver investeringar, och investeringar i sin tur förutsätter sparande. Sparandets verkliga innebörd är som bekant, att man avstår från konsumtion för att fortgående höja produktiviteten genom investeringar. Sätter man som mål en fortsatt höjning av vår levnadsstandard under full sysselsättning, kräves härför oundgängligen tillräckligt sparande. Är sparandet mindre än investeringarna, blir resultatet inflation.

Den primära konjunkturpolitiska synpunkten på skattereglerna bör vara, att de icke skall motverka utan befordra sparandet. Skattereglerna bör emellertid även vara så utformade, att de, sedan inflation kommit i gång, inte onödigtvis driver på inflationsförloppet genom ökad benägenhet för investeringar.

Sparandet är av huvudsakligen tre slag, nämligen enskilt sparande, företagssparande och samhälleligt sparande. Vi skall här endast sysselsätta oss med företagssparandet, ehuru givetvis både det enskilda och det samhälleliga sparandet har stor betydelse för produktiviteten.

Vid Aros-mässan 1951 framhöll professor Torsten Gårdlund, att samtidigt som den industriella kapitalbildningen i Sverige under efterkrigsåren tagit i anspråk en större del av nationalinkomsten än före kriget har industriens bankeskuld liksom även aktie- och obligations-emissionerna gått ned i förhållande till nationalinkomsten. Övervägande delen av de industriella investeringarna har skett genom självfinansiering. Dessa uppgifter belyser det intensiva företagssparande som skett i vårt land under efterkrigstiden. Man torde kunna utgå ifrån att företagssparandet även utanför den industriella sektorn har varit betydande. Till detta ökade företagssparande har flera omständigheter bidragit. En av de mest betydande är säkerligen den utformning våra skatteregler fått under tiden mellan de två världskrigen.

Det svenska skattesystemet ur näringslivets synpunkter

Det svenska skattesystemet har tre utmärkande drag, nämligen omständlighet, höga skatteskalor och för näringslivets särskilt förmånliga och enkla avdragsregler. Kombinationen av höga skatteskalor och liberala avdragsregler har i synnerligen hög grad befrämjat företagssparandet. Härvidlag är det huvudsakligen bestämmelserna om fri avskriv-

ning, lagervädering och avsättning till personalstiftelser som varit verk-
samma. Bestämmelserna om fri avskrivning och lagervädering har i
princip inneburit viss s. k. skattekredit. Vid reglernas tillkomst räknade
nog lagstiftaren i stor utsträckning med att skattekrediterna skulle koma
att inlösas på icke alltför lång sikt sett. I åtskilliga fall har så också
skett, men på grund av den fortgående expansionen inom näringslivet
har skattekrediterna tenderat att bli mycket långa.

Avsättning till stiftelser har en annan karaktär. Här gäller det i regel
inte skattekredit utan en definitiv överföring av en del av vinsten till
eget kapital. I regel har nämligen avsättning till stiftelse skett i form
av en ouppgängbar skuld från företaget till stiftelsen — och de bakom
stiftelsen stående anställda. Denna skuld företer flera gemensamma
drag med skulden till aktieägarna, aktiekapitalet.

Näringslivet ställer framför allt två krav på skattesystemet, nämligen
att det skall vara enkelt och att det skall vara företagsekonomiskt rik-
tigt. Därtill kommer, som förut antytts, även vissa konjunkturpolitiska
överbåganden.

Enkelheten i ett skattesystem har stor betydelse även för produktivi-
teten. Ett invecklat skattesystem, vilket såsom det svenska i princip strä-
var efter millimeterrättvisa, är ägnat att medföra mycket improduktivt
arbete hos skattebetalarna och en alltmer växande skattebyråkrati. Enkla
schematiska regler är också ägnade att minska kollisioner mellan nä-
ringslivet och det allmänna, vilket likaledes är av betydelse för pro-
duktiviteten.

Kravet att skattereglerna bör vara riktigt utformade även ur före-
tagsekonomisk synpunkt innebär, att skatterna bör medge förutom rim-
lig ränta på det investerade kapitalet jämväl ersättning för initiativ,
risktagande och ökad produktivitet.

Reglerna för den fria avskrivningen har genom sin enkelhet och ge-
nom den stora frihet som därigenom medgivits vid vinstdispositionen
verkat starkt befordrande på produktiviteten och företagssparandet. Där-
emot kan det ifrågasättas, om inte denna regel i ett högkonjunkturläge
verkat stimulerande på inflationstendenserna. Det har framhållits, att
den skattekredit som lämnats näringslivet genom den fria avskrivningen
och lagernedskrivningen är liten jämförd med beloppet för de totala
investeringarna. Även om detta är riktigt, får man dock inte förbise,
att även jämförelsevis begränsade belopp i det fria näringslivets händer
kan verka inflationsdrivande i ett läge som kännetecknas av konkurrens
om materiella resurser och arbetskraft. Ifråga om den fria avskrivningen
kommer härtill, att den i sig inneburit ett incitament till nya investe-
ringar särskilt i inflationskonjunktur.

Fria avskrivning på anskaffningsvärdet otillräcklig

Medan den fria avskrivningen i stort sett kan betecknas som förmånlig, har den i många fall likväl varit otillräcklig ur företagsekonomisk synpunkt, beroende på att den varit baserad på det historiska anskaffningsvärdet. Ett företag kan vid stigande prisnivå icke hålla en tillräcklig utvecklingstakt med sådan avskrivningsmetod. Vid avsättning för anskaffning av en ny maskin bör hänsyn tas till penningvärdets försämring. Dessutom bör man ta hänsyn till den tekniska utvecklingen och den pågående expansionen av produktionen. Endast på så sätt tryggas en tillfredsställande ökning av produktiviteten, och endast med tillämpning av sådan avsättningsmetod åstadkommes riktig resultatredovisning.

Låt oss ta ett schematiskt exempel. Ett pappersbruk omfattar tio pappersmaskiner, som anskaffades för fyrtio år sedan — medelåldern på svenska pappersmaskiner är bortåt fyrtio år — varvid kostnaden per maskin i genomsnitt uppgick till en halv miljon kronor, alltså tillhoppa fem miljoner kronor. Företaget har under den i stort sett gynnsamma efterkrigskonjunkturen visat goda vinster och har numera skrivit bort hela det historiska anskaffningsvärdet av maskinerna. Det har tio miljoner i bank och kassa och ett väl nedskrivet normallager. Företaget står nu inför behovet att skaffa nya maskiner, vilka emellertid i dagens läge drar en kostnad av tjugofem miljoner kronor. Resultatredovisningen för ett sådant företag har trots fullt utnyttjande av den fria avskrivningens möjligheter icke varit företagsekonomiskt tillfredsställande. Företaget har visat delvis fiktiva vinster och till följd härav bl. a. betalat för stora skatter.

Förhållandena skiftar starkt inom olika branscher och företag. I en hel del fall, där utrustningen huvudsakligen består av mindre maskinenheter, kan den fria avskrivningen ha medfört större avsättningar än som ur företagsekonomisk synpunkt varit nödvändigt eller som kunnat anses förenligt med en acceptabel belastningsfördelning mellan olika skattebetalarkategorier.

I företagsbeskattningskommitténs förslag återges en av professor Nils Västhamen gjord jämförelse mellan de faktiska fria avskrivningarna under en viss period för vissa industribranscher och de avskrivningar som skulle ha varit möjliga vid bunden avskrivning på återanskaffningsvärdet. Denna intressanta jämförelse visar, att de faktiskt genomförda fria avskrivningarna i stort sett sammanfaller med en bunden avskrivning på återanskaffningsvärdet. Härav får man dock inte dra den slutsatsen, att den fria avskrivningen kan ersätta bunden avskrivning på återanskaffningsvärdet. Vad jämförelsen ger vid handen är, att under den angivna perioden inom ifrågavarande industribransch de båda avskrivningsmetoderna genomsnittligt gett ungefär samma resultat. I kom-

mittéförslaget avböjes närmare undersökning av avskrivning på återanskaffningsvärdet trots den uttryckliga anvisningen därom i direktiven. Förslaget hänvisar därvid bl. a. till professor Västhagens undersökningar.

Det är riktigt, att svårigheterna vid omläggning från avskrivning på historiskt anskaffningsvärde till avskrivning på återanskaffningsvärde är stora, men de bör inte vara oöverstigligen. Man måste göra klart för sig, att man härvidlag icke får sträva efter alltför stor exakthet och "rättvis" avvägning. Man bör i stället eftersträva enklaste möjliga teknik i enlighet med uppgjorda schabloner. Det bör inte vara omöjligt att från sådan utgångspunkt åstadkomma ett system för avskrivning på återanskaffningsvärden, som i stort sett blir företagsekonomiskt riktigt.

Vårt konventionella och föråldrade tänkande för resultatredovisningen måste förutsättningslöst omprövas. Till en tid kan ett system med fria avskrivningar på anskaffningsvärdet ersätta avskrivning på återanskaffningsvärdet, men i längden håller det inte. Den konventionella resultatredovisningen kan också, som det visats i det föregående exemplet, ge högst missvisande resultat, som leder till beskattning av fiktiva vinster.

Lagervärderingsproblemet

De liberala reglerna för lagernedskrivning har i än högre grad än den fria avskrivningsrätten befordrat företagssparandet. Den jämförelsevis förvånliga utveckling vårt näringsliv åtnjutit sedan den stora krisen i början på trettioåret kan till stor del tillskrivas den konsolidering och resultatutjämning som skett genom den praktiskt taget fulla friheten ifråga om lagervärderingen. Den fria lagernedskrivningen kan ur vissa medborgargrupperns synpunkt te sig orättvis. Framför allt gäller detta de löntagare som inte är direkt knutna till näringslivet. Genom den möjlighet till ökat företagssparande inom handeln och industrien som den fria lagervärderingen öppnat har emellertid vår produktivitet kunnat ökas till båtnad för allas levnadsstandard och trygghet.

Missbruk har säkerligen förekommit, kanske särskilt under krigskonjunkturskattetiden. I det stora hela torde missbruken dock inte ha spelat någon större roll. Konjunkturväxlingarna har, även om de varit relativt små, lärt företagen att icke låta skattetänkandet förleda sig till övernormal lagerhållning enbart för att slippa eller uppskjuta skattebetalning.

Även under den relativt gynnsamma efterkrigskonjunkturen har vi kunnat se exempel på de risker som är förenade med företagsamheten och produktionen. Inom rayonbranschen nedskrev det största svenska företaget i bokslutet för 1951 sitt lager så långt det gick med tillämpning av de gällande regler, varvid lagerreserven ökade från cirka två till cirka fyra miljoner kronor. Företaget ansågs starkt konsoliderat genom denna lagernedskrivning. I 1952 års bokslut visade företaget

visserligen inte förlust men blev tvunget att tillgripa nästan hela lagerreserven. Likväl räckte det sålunda redovisade resultatet inte till någon avskrivning på maskinerna. Lagerreserven var alltså i själva verket otillräcklig för att möta konjunkturavmattningen 1952.

Textilindustrin gör idag liknande erfarenheter. De stora reserver som uppsamlades under de goda åren under och efter kriget har redan till stor del förbrukats. Det har uppgivits, att exempelvis ett konfektionsföretag, som för några år sedan hade reserver på bortåt tio miljoner kronor, idag helt förbrukat denna reserv.

De mycket stora reserveringar som gjorts i anförda exempel har följaktligen icke varit tillräckliga för att möta de risker som förelegat. Dessa risker kommer säkerligen att öka avsevärt genom den skärpning i konkurrensen som en fri och öppen marknad väntas medföra. Man får vidare räkna med att vårt dynamiska utvecklingsskede ständigt kommer att medföra starka förändringar, även om de inte kommer att yttra sig i konjunkturkriser av den gamla typen. Varje inskränkning i rätten att nedskryva lager påverkar menligt initiativ och risktagande inom produktionslivet och är därför ägnad att hämma produktiviteten, även om man bortser från effekten på företagssparandet.

Vi kan inte här gå närmare in på hur reglerna för lagernedskrivning borde vara utformade för att kunna betraktas som företagsekonomiskt riktiga. Såsom en allmän princip kan dock framhållas, att någon gemensam procentregel för hela det svenska näringslivet helst icke bör fastställas. Förhållandena är nämligen starkt växlande i de olika branscherna. I ett handelsföretag kan lagret omsättas mycket snabbt, under det att exempelvis cellulosaindustriens lager av massaved ofta motsvarar upp till tre års produktion.

Det är möjligt att det riktigaste vore att för olika branscher söka fastställa normallager, som står i en viss relation till omsättningen. Inom detta normallager kunde i enlighet med praxis före Annullregeln fri nedskrivning tillåtas. För överskjutande lager skulle strängare regler ges. På så sätt skulle man trygga produktivitetsens utveckling utan att ge incitament till onormala lagerökningar i inflationslägen.

I samband med införandet av vissa skattelättnader yttrade Förenta staternas president nyligen: "Ett skattesystem måste förse samhället med de resurser som erfordras för att trygga frihet och socialt välbefinnande men samtidigt också medge folket att sätta in sitt initiativ och sin driftighet på ett fruktbringande sätt i en fri och stark ekonomi. Detta betyder, att skatterna bör vara så avpassade att de drabbar där skattebelastningen är minst påfrestande, och så planerade att de stimulerar sysselsättningen och därigenom ökar inkomsterna för folkets stora massa."

Den princip som kommit till uttryck i detta vackra uttalande är givetvis riktig. Den innebär dock ett avvägningsproblem, som är svårt att lösa och som skiftar med tiden och de politiska förhållandena.

Diskussion

Deltagare: byråchef G. Cederwall, Kungl. Finansdepartementet; ankt. revisor H. Gentele, AB Industribyrån; disponent A. Hemmar, Fiskeby Fabriks AB; direktör P. Johansson, Ji-Te AB; civilekonom M. Nerman, Nermans Trycksaker; fil. dr H. Nordenson; bankdirektör L. E. Thunholm, AB Svenska Handelsbanken; direktör N. Wadstein, Uddeholms AB.

Ordförande: direktör B. Petri, Svenska Bankföreningen.

Nerman: Den skatteskäpning som kommittén föreslår är inte exceptionellt stor. Därmed är emellertid inte sagt, att förslaget är i alla delar acceptabelt. Det innebär ju bl. a. beskattning av tidigare på legal väg uppsamlade medel. Kommittén har inte kunnat genomföra skärpningen utan att ge den en retroaktiv verkan. Trots att finansministern synes anse, att den totala skattebördan inte bör ökas, går förslaget direkt ut på att åstadkomma en försvagning av företagens finansiella ställning. När man från näringslivets sida framhåller, att det redan förut förelåg en brist på kapital, får man ofta till svar, att det dock inte finns några klara bevis för att så är fallet. Man glömmer därvid, att behovet av riskbärande kapital under senare år delvis kunnat tillgodoses genom inflationen på småspararnas bekostnad. Man kan säga, att de miljardbelopp varmed det icke riskbärande sparkapitalets värde har sjunkit motsvaras av en riskvillig kapitalbildning inom den spekulativa sektorn i samhället. Att näringslivets kapitalproblem delvis lösts härigenom hindrar inte, att vi underkänner metoden som omöjlig att använda i längden. Vi vill inte fortsätta med att låta riskkapital skapas genom inflation.

Varifrån skall då riskkapitalet komma i fortsättningen? Kommittén säger, att det skall komma från bankerna. Det säges ju, att företagen skall bli mera beroende av kreditmarknaden. Denna utveckling behöver inte drivas långt, för att vi skall få en betydande strukturförändring i bankernas utlåning. Dilemmat är således, att samtidigt som den tekniska utvecklingen kräver ständigt ökad riskkapitalbildning, så accepterar inte samhället, att denna kommer till stånd genom mera betydande privat förmögenhetsbildning genom arbete och sparsamhet, ej heller att den som hittills skall kunna ske i den "anonyma" form som bildandet av dolda reserver i företagen utgjort. "Kreditmarknaden" skall nu överta funktionen att tillhandahålla riskkapital. Det må vara tillåtet att tvivla på att detta är en lycklig, om ens möjlig lösning.

Cederwall: Det är viktigt, att man ställer frågorna i ett större sammanhang. Hemmars utgångspunkt att betona den fantastiska utveckling som ägt rum var alldeles riktig. Från att ha varit ett fattigt land

har Sverige blivit ett rikt land med den högsta levnadsstandarden i Europa. Man bör göra allt för att detta framåtskridande skall kunna fortsätta och standarden förbättras ytterligare. Den utveckling som har ägt rum innebär inte endast en allmän standardhöjning utan även en utjämning, en demokratisering. Trots alla de pessimistiska profetior som näringslivets företrädare lagt fram årtionde efter årtionde, har framstegstakten inte minskat utan tvärtom accelererat, samtidigt som vi har kunnat åtnjuta ett enastående socialt framåtskridande. Hemmar citerade bruttoinvesteringarna i procent av nationalprodukten. Vi kan här redovisa en ökning från cirka 10 procent under 20-talet till 20 procent i slutet av 30-talet och bortåt 30 procent nu. Även nettoökningen av den materiella utrustningen har skett i allt snabbare takt. Det har därför behövts ett allt större sparande. Alla tre kategorierna av sparande — enskilt, företags- och samhälleligt sparande — har deltagit i denna ökning. Det enskilda sparandet är idag både absolut och relativt sett större än för en generation sedan. Detta sammanhänger med att välståndsökningen och inkomstutjämningen har lyft upp stora grupper till en nivå som har en så att säga borgerlig livssyn. Det enskilda sparandet har haft olika former — banksättningar, bostäder, bilar med mera.

Men jag vill också säga några ord om det samhällliga sparandet. Varför anser Hemmar det vara så hemskt? Bortåt hälften av bruttoinvesteringarna ligger för närvarande i den samhällliga sektorn. Den alldeles dominerande delen av utbyggnaden av vattenkraften och av transportväsendet sker i samhälligt regi. Samhället kan naturligtvis skaffa medel genom att låna eller också genom ett budgetöverskott. Jag vill bara påpeka här, att mer än hälften av dessa medel kommer fram såsom avskrivningsmedel hos statliga och kommunala företag. Det vore kanske riktigt att låta samhällets investeringar ske i större utsträckning genom löpande inkomster och därigenom minska de samhälliga anspråken på kapitalmarknaden. En sådan finansieringsform är väl inte mera anstötlig än en upplåning på obligationsmarknaden. Man bör alltså tillämpa goda konservativa principer vid budgetbehandlingen med stora avskrivningar på de offentliga anläggningarna.

Företagssparandet har otvivelaktigt spelat en mycket stor roll vid finansiering av de enskilda investeringarna. Nu är det ju så, att de totala investeringsbehoven för närvarande tenderar att överstiga sparandet i olika former. I det läget säger man, att det kanske vore önskvärt att ha ett skattesystem som inte fullt så starkt som hittills stimulerar investeringarna inom företagen. Det kanske vore bra med en försiktig broms på dessa investeringar. Jag är inte övertygad om att en sådan broms skulle få så katastrofala följder som ofta göres gällande, utan jag tror att en liten broms i dagens och morgondagens läge är moti-

verad. Det är klart, att effekten av en sådan åtstramning helt och hållet beror på vad samhället använder dessa medel till. Den ökade inkomsten får inte leda till ökade samhälleliga utgifter. Den måste öka statens budgetöverskott, inte dess investeringar. Statens utgifter får med andra ord inte stimuleras.

Det finns ett problem som Hemmar berörde, nämligen de nybildade företagen. Vårt skattesystem verkar utan tvekan i riktning mot en viss koncentration. Nybildning sker främst inom ramen för de gamla företagen. Hur skall man få fram friska initiativ? Jag kan inte se någon enkel lösning. Jag vill bara säga, att skadan inte kan ha varit så stor. Nybildningen har under senare år i själva verket varit större än tidigare, men jag medger att uppgifterna härom är ganska dåliga. Hemmar hade nog fel, när han sade, att vi har rekordhöga skattesatser här i landet. På företagsbeskattningens område är skatterna ungefär lika höga som i ett flertal andra länder. Det totala skattetrycket är dock lägre i Sverige än i de flesta västeuropeiska länderna. Medan andra länder har mera indirekta skatter, har vi en relativt hög direkt beskattning och en relativt hög progressivitet vid den personliga inkomstskatten. Detta är ett led i vår utjämningspolitik.

I kören av pessimister vill jag gärna uppträda som en optimist, en inte alldeles bläögd sådan, då jag har en del sakuppgifter att grunda min optimism på. Jag tror att vår utveckling visar, att det går att förena social rättvisa och ett snabbt framåtskridande.

Johansson: Vårt skattesystem och i synnerhet det nya förslaget är i hög grad diskriminerande mot familjebolagen. Dessa företag missgynnas ifråga om pensionsstiftelserna. De har sämre kreditmöjligheter och de får betala en mycket hög förmögenhetsskatt. Denna stora och upprörande diskriminering motiveras av kommittén med det missbruk som förekommit, men att fördenskull avstå från alla förbättringsförsök är att som strutsen sticka huvudet i sanden.

Det är bestickande att, som Cederwall säger, alla olycksprofetior kommit på skam, men jag tror att dessa olycksprofetior kan försvaras. När man för flera årtionden sedan ställde sig så pessimistisk, visste man ju inte att t. ex. den fria lagervärderingen, den fria avskrivningen på inventarier och de liberala möjligheterna till avsättningar till pensionsstiftelser skulle komma att införas eller i ett senare skede kunna utnyttjas så som skett. Dessa gynnsamma förändringar har rubbat på profetiorna. Nu håller man på att stänga alla dessa utvägar, och nu kan profetiorna faktiskt komma att slå in, om inte nya uppfinningar kommer till stånd. Men härom vet man ju ingenting. Man kan endast konstatera, att företagen hittills har haft en underlig förmåga att klara sig.

Thunholm: Cederwall sade att vi skall göra allt för att trygga ett fortsatt framåtskridande. I det avseendet har vi alltså en gemensam utgångspunkt. Cederwall sade vidare, att framstegstakten inte har minskats utan snarare ökats. Det är också riktigt. Men jag kunde inte vara med i fortsättningen. Cederwalls resonemang gick kort sagt ut på att eftersom det har varit så bra hittills, så gör det ingenting om vi nu försämrar villkoren. Jag tycker det är nödvändigt att understryka, att de framsteg som vi har gjort i hög grad har berott just på de gynnsamma skattebestämmelserna, som har motverkat det höga skattetryckets effekt. Jag vet att Cederwall inte vill att man talar om "företagsekonomiskt riktiga principer". Det kallar han "teologi". Men vad han förbiser är, att dessa företagsekonomiska principer, som man bygger vinstbegreppet på, har ett rent praktiskt syfte, nämligen att behålla det i företaget arbetande kapitalet. Man går ofta ännu längre och vinnläger sig om en sådan resultatredovisning, att företaget kan disponera över medel för sin utveckling i takt med den tekniska utvecklingen. Därigenom skapas grundvalen för ett fortsatt framåtskridande. När det nu blir nödvändigt för företagen att redovisa rena inflationsvinster, kommer deras kapital att förtäras. Detta blir ju redan konsekvensen av att man inte kan räkna avskrivningarna på återanskaffningsvärdet. De nya reglerna kommer att försvaga det skydd som företagen hittills har haft mot prisstegring. Det kan visserligen sägas, att de nya reglerna för avskrivningar i och för sig är mycket liberala. Den taxeringstekniska sidan kan kritiseras, men reglerna räcker i och för sig till för normala tider. Detta gäller dock endast under förutsättning av ett fast penningvärde.

Beträffande de nya lagervärderingsreglerna är effekten avsevärt allvarligare. En viss uppskrivning av lagrens värde blir nödvändig, och därigenom tvingas företagen att redovisa fiktiva, helt bokföringsmässiga vinster och betala skatt för dem. Detta leder till likviditetsförluster och kapitalförtäring. En sådan skärpning står inte i god samklang med kravet på att skattesystemet ej skall hindra framåtskridandet.

Genom skärpt beskattning dras pengarna in till staten. Man kan ifrågasätta den konjunkturpolitiska fördelen av denna indragning. Det är ingalunda givet, att den kommande 6-årsperioden, under vilken efterbeskattningen av lagerreserverna skall ske, får karaktären av det höga konjunkturläge som kommittén förutsätter. Den ökade finansiella bördan kan medföra avbräck för företagen i ett läge där den internationella konkurrensen tenderar att skärpas. Det ekonomiska klimatet kan komma att bli hårdare. Vidare är det uppenbart, att de konjunkturutjämnande insatserna från företagets sida försvåras genom skärpt beskattning. Man säger nu, att det dock är nödvändigt att få en broms på investeringarna i ett extremt konjunkturläge. Jag medger att man skall ha en konjunkturpolitik som är effektiv, men man har inte be-

visat, att det är omöjligt att klara den uppgiften genom penningpolitiska åtgärder. Siffrorna i betänkandet visar i hur hög grad industrien under efterkrigstiden har varit beroende av kredit. Detta innebär att beroendet av penningpolitiken har varit större än vad man har sagt.

Skattetrycket i Sverige är kanske inte exceptionellt högt, men vad som är anmärkningsvärt är, att vi just i dagens läge skärper trycket, medan andra länder håller på att lätta det. Nivån i och för sig spelar kanske inte så stor roll, åtminstone inte på kort sikt, eftersom man vänjer sig vid en viss skattebörd. Men vad som spelar stor roll är de förändringar man inför.

Wadstein: Det har sagts, att staten inte bör använda de pengar som dras in genom skärpt beskattning med konjunkturpolitiskt syfte. Cederwall sade också, att det inte är meningen, att medlen skall användas. Jag vill nu ställa en direkt fråga. Vad finns det för möjlighet att verkligen garantera, att inte staten i stället för företagen använder dessa pengar, så att syftet med konjunkturbeskattningen helt förfelas?

Petri: Cederwalls resonemang om framåtskridande och social rättvisa har fört diskussionen till ett mycket allmänt plan. Det finns numera ingen som önskar tillbaka orättvisorna från sekelskiftet eller arbetslösheten från 1930-talet. Att undvika allt detta är en nödvändig förutsättning för att hela samhällsekonomin skall fungera. Detta hindrar emellertid inte, att man måste ställa sig frågan hur långt man skall gå. Vi har t. ex. frågorna om arbetstidsförkortning och arbetarpensionering. Hur snabbt skall vi gå fram där? Det är en anpassnings- och avvägningsfråga. Nu säger Cederwall, att vi har det mycket bra med hög levnadsstandard, högt sparande och livlig företagsbildning. Vi har goda tider, men därmed är inte sagt, att allt har gjorts som kunnat göras. Vi har ju sluppit krig, och det hade varit ganska svagt, om vi inte hade klarat det skapligt. Den viktigaste frågan tycks vara, hur vi skall dela kakan, men varför inte i stället fråga: hur skall vi få en större kaka? Är det rätta vägen att skärpa skatterna? Kanske den motsatta vägen vore bättre. Viljan att göra stora insatser bör inte förstöras genom överdrivna rättvisesträvanden.

Nerman: Skulle man inte kunna utforma de nya reglerna för vinstberäkning, som tekniskt sett i och för sig kunde anses acceptabla, så att de inte verkar retroaktivt. Företagen har haft full rätt att handla som om skattekrediten vore evig. Från statsmakternas sida har den fria avskrivningsrätten och den liberala lagervärderingen ständigt sammankopplats med bolagsskattesatsens höjd. Det är klart, att en överexpansion har skett i många fall — i god tro på värderingsreglernas beständighet. Det verkar också orättvist att straffa alla företag för enstakas

"missbruk". Har kommittén överhuvudtaget övervägt möjligheterna att låta existerande dolda reserver finnas kvar, t. ex. så att de finge ombildas till synliga reserver?

Gentile: Det framåtskridande som man idag har talat så mycket om kanske inte har varit så snabbt. Statistiken härom är mycket bristfällig, och ingenting kan sägas med bestämdhet. Den för närvarande viktigaste frågan gäller investeringarna och konjunkturförloppet. Men varför skall endast investeringarna skäras ner och inte konsumtionen? Jag förstår visserligen, att en omsättningsskatt kan vara impopulär och därför svår att genomföra, men det tycks ju även vara svårt att påverka investeringssektorn.

Kommittén har funnit avskrivningarna på inventarier liksom även lagernedskrivningarna vara för stora. Man har således kommit till andra slutsatser än Västhagen i sin utredning, och ändå tar även Västhagen endast hänsyn till de fria avskrivningarna. När kommittén räknar fram lagerreserver, tar den läget under 1951 som utgångspunkt. Då hade emellertid många industrier, exempelvis textilindustrin och pappersindustrin, våldsamma nedskrivningar. Nu har åtminstone textilindustrin inte alls lika stora lagerreserver. Vi vet mycket litet om den konjunkturutmattningen som förslaget kan få, men däremot vet vi att lageruppskrivningen kommer att medföra en likviditetsförsämring inom företagen. Jag tror för min del, att man mycket väl kunde göra reglerna för avskrivning och lagervärdering mera restriktiva, bl. a. för att få en pedagogisk effekt på företagens redovisning, men jag har svårt att acceptera en förändring som medför beskattning av rent fiktiva vinster. Man borde ha försökt att införa återanskaffningsprincipen. Förlustutjämningen borde ha gjorts retroaktiv. Hela förslaget borde skickas tillbaka till kommittén för vidare bearbetning.

Nordenson: Jag har varit med om riksdagens behandling av beskattningsfrågorna och känner igen argumentet, att skatterna skall vara anpassade till konjunkturpolitiken. Men tidigare låg hela tonvikten vid företagets möjligheter att motstå en konjunkturförsämring och uppehålla sysselsättningen vid en lågkonjunktur. Nu ser jag till min stora överraskning, att hela förslaget syftar till att i stället motverka en högkonjunktur, och att skyddet mot lågkonjunkturen raderas. Man måste på den punkten bli mycket skeptisk. Jag tror att kommittén har gått alltför långt. Inskränkningen i avskrivningarna kan möjligen motiveras, men man borde ha infört återanskaffningsprincipen. Förändringen kunde möjligen accepteras, om man samtidigt hade stannat vid en relativt fri nedskrivning av varulagren, exempelvis vid reservanternas 30 procent. Reserverna i varulagren kunde då kompensera den otillfredsställande reserven i maskiner och inventarier och framför allt den

mycket låga avskrivningen på byggnader. I den kemiska industrien exempelvis har byggnaderna ofta en mycket kortare livslängd än den som accepteras av skattemyndigheterna.

Principiellt är varje fastlåsning av varulagervärderingen vid ett visst värde betänkligt, men en låg procentsats lindrar dock i hög grad olägenheterna. Det mest olyckliga är, att man nu genom lageruppskrivning både drar stora värden från företagen och raserar en skattereserv för statskassan under en lågkonjunktur. Företagen kunde eljest lättare redovisa vinster i en lågkonjunktur och betala skatt på dem.

Cederwall förebrår näringslivet för dess pessimism och felprognoser. Det begås nog misstag, men jag vill erinra om att det svenska näringslivet inte alltid har varit för pessimistiskt. Det var alltför optimistiskt under det första världskriget. Följderna därav skapade den försiktighet som sedan dess har präglat näringslivets framtidsbedömning. En optimistisk våg förekom även 1929 men inte så mycket i Sverige som i Amerika, där den ledde till den oerhört svåra depressionen. Pessimismen har inte hindrat näringslivet att vara optimistiskt i sitt eget handlande. Under 1930-talet upptog det svenska näringslivet investeringarna och började expandera fortare än på annat håll. Vi är pessimistiska inte så mycket på vårt eget område som beträffande den officiella ekonomiska politiken, framför allt dess tendens att leda till en ständig försämring av penningvärdet.

Man kan för övrigt peka på många mindre lyckade prognoser på officiellt håll. Jag vill här endast påminna om Myrdal-kommissionens pessimistiska efterkrigsprognos. Det färskaste exemplet har vi i den senaste valrörelsen, då majoritetspartierna framhöll, att det rådde utomordentlig stabilitet. Nu, fjorton dagar senare, talas i samma kretsar om stora inflationsrisker och förebådas rigorösa åtgärder mot dessa.

Cederwall: Jag talade ju om bedömningen av utvecklingen på lång sikt, inte om bedömningen av de olika faserna i konjunkturen. Depressionen under 20-talet berodde på en deflationspolitik som ingen regering kommer att upprepa. Jag tror att så skarpa kriser som 1929 års kan undvikas. Vi har därför att räkna med i viss mån andra förutsättningar för konjunkturväxlingarna än tidigare.

Jag har hört många som varit pessimister inför framtiden, men herr Gentele tycks vara pessimist även beträffande den gångna tiden. Statistiken ger anledning till en del skepsis, men man kan känna sig ganska lugn beträffande de allmänna slutsatser jag drog. En annan fråga är, om människorna är lyckligare nu än förr. Denna fråga är helt undandragen statistisk bedömning.

Beträffande varulagervärderingen vill jag påminna herr Nerman om vad herr Johansson sade, nämligen att det i början inte fanns någon

som trodde, att varulagervärderingsreglerna skulle komma att användas så som skett. De flesta som var med om att införa dessa regler är nog förvånade över hur de har kommit att användas. Vi kan resonera om det praktiska genomförandet av de föreslagna förändringarna, exempelvis om sex år är en riktig period för uppskrivning av varulager eller ej. Om vi står inför en inflation, tror jag det är nödvändigt att minska företagets likviditet. Har vi ett kärvare klimat att vänta, som Thunholm talar så mycket om men som jag inte tror så mycket på, kommer ju problemet att lösa sig självt. Prisfall kommer då att eliminera den stora skillnaden mellan dagsvärdet och det bokförda värdet, och den fiktiva vinsten elimineras automatiskt. I ett inflationsläge kommer de nya reglerna att ha en betydande effekt. Man kan väl inte ta stora belopp från företagen utan en likviditetsförsämring.

Thunholm kom med internationella jämförelser. Han påpekade att vi går mot en restriktiv politik, samtidigt som andra länder går i motsatt riktning. Men när man nu här i landet har en hög investeringsnivå, mycket gynnsamma avskrivningsregler, gynnsammare än i många andra länder, då är det ju meningslöst att ta fram den där ramsan om skiljaktigheten utan att nämna olikheterna i utgångsläget. Om man t. ex. påpekar att regeringen i England — där investeringarna är cirka hälften så höga som i Sverige — vidtar åtgärder i stimulerande riktning, så kan man fråga sig vad detta har med saken att göra?

Hemmar: Såsom framhölls i inledningsanförandet bör principen för företagets resultatredovisning revideras. Här finns utrymme för initiativ från näringslivet och dess organisationer. Näringslivet bör utreda och visa, hur resultatredovisning byggd på nutida företagsekonomi skall se ut. Först därefter och på denna grund kan man bedöma hur ett skattesystem skall vara beskaffat. Vår nuvarande resultatredovisning har gått motsatt väg och i stor utsträckning anpassats efter reglerna för företagsbeskattningen.

Gentemot Cederwall vill jag framhålla, att jag icke sagt att de svenska skatterna är rekordhöga. Jag sade att Sverige är bland de ledande länderna i fråga om höga skatteskalor. I fråga om företagsbeskattning känner jag väl till att Sverige inte ligger högst. Om jag inte minns fel, har exempelvis Förenta Staterna en bolagsbeskattning med 52 %. Inte heller anser jag det samhällseliga sparandet hemskt, men jag anser det hemskt, om samhället skall ta hand om allt sparande, såväl det enskilda som företagssparandet.

Jag undrar om inte Cederwall litet väl kraftigt turnerade Thunholms internationella jämförelse. Thunholm beklagade sig ingalunda över våra regler för företagsbeskattning. Vad Thunholm enligt min mening underströk var tvärtom, att det har sina risker att i ett tidsläge, då

konkurrensen utifrån tenderar att öka kraftigt, genom ändrade skatte-regler försämra vår ställning, under det att utlandet samtidigt genomför skattelättnader. Föreligger det inte här — även om vi har det bra — risk för att vår konkurrenskraft mattas?

Det är sannolikt riktigt, att lagstiftarna inte tänkt sig en sådan till-lämpning av den fria lagervärderingen som faktiskt skett. Emellertid har vi färskt exempel på att även mycket stora lagerreserver snabbt kan förbrukas. Ett sådant exempel är textilindustrien, där — trots goda konjunkturer i övrigt — lagerreserverna, som under de gångna goda åren på sina håll blivit mycket stora, nu snart är förbrukade.

SNS vill

- söka vidga och sprida kunskapen om ekonomiska och sociala förhållanden och om näringslivets och samhällets funktioner och arbetssätt;
- främst inom näringslivet men även i vidare kretsar stimulera intresset för samhällsekonomiska och andra allmänna frågor såväl som för arbetslivets särskilda problem, och för positiva insatser i vad avser forskning, diskussion och individuellt ställningstagande rörande dessa frågor, för att därigenom
- bidra till att skapa förutsättningar för en allmän politik som tillfredsställer kraven på både snabb ekonomisk utveckling och socialt framåtskridande.

SNS verkar

- genom att bedriva vetenskaplig forskning,
- genom att stimulera till studier och debatt i lokala grupper,
- genom att anordna centrala konferenser och kurser och
- genom att publicera resultaten från dessa olika verksamhetsfält.

Forskning

i ekonomiska, sociologiska och andra samhällsvetenskapliga problem och i företagsadministrativa frågor bedrivs av vetenskapsmän inom eller utom SNS.

Lokalgrupper

har bildats runt om i landet av personer i företags- och arbetsledande ställning för studium och diskussion av resultaten från forskningsarbetet och av andra ämnen i anslutning till särskilda föredrag. Inom lokalgrupperna försiggår en betydelsefull verksamhet i mindre *arbetsgrupper*, som mera ingående bearbetar särskilt aktuella frågor.

Konferenser och kurser

kring företagslednings- och samhällsproblem anordnas på olika håll med deltagande av representanter för näringsliv, stats- och kommunalförvaltning, arbetarrörelsen, universitet och högskolor samt andra institutioner.

Publikationer

Resultaten av forskningsarbetet utges i SNS skriftserie. I särskilda småskrifter presenteras sammanfattningar av större utredningar liksom rapporter om mindre omfattande undersökningar. SNS publicerar understundom också debattinlägg eller handlingsprogram, i vilka forskare och arbetsgrupper framlägger sina synpunkter på av dem behandlade problem.

SNS är en ideell sammanslutning av enskilda personer inom svenskt näringsliv.

SNS är fristående från både politiska partier och intresseorganisationer.

SNS bildades den 5 juni 1948, och dess arbete finansieras genom bidrag från näringslivet.

SNS SKRIFTSERIE

- TJÄNSTEMÄNNEN, NÄRINGSLIVET OCH SAMHÄLLET**
En attitydundersökning
av *Edmund Dablström*. 280 sid., utg. 1954. Pris kr 14: 50
- KONJUNKTURER OCH EKONOMISK POLITIK**
Utveckling och debatt i Sverige sedan första världskriget
av *Erik Lundberg*. 552 sid., utg. 1953. Andra tryckn. 1953.
Pris häft. kr 28: 50, inb. kr 32: 50
- NÄRINGSLIV OCH SAMHÄLLE**
En samling föredrag från SNS konferenser
124 sid., utg. 1953. Andra tryckn. 1954. Pris kr 7: 50
- TJÄNSTEMÄNNEN OCH DEN INDUSTRIELLA OMVANDLINGEN**
En studie av tjänstemannakårens tillväxt inom industrien
av *Erik Höök*. 114 sid., utg. 1953. Pris kr 5: 50
- DISTRIBUTIONSEKONOMISKA PROBLEM**
En inventering
164 sid., utg. 1953. Pris kr 9: 50
- MÄNNISKAN I INDUSTRISAMHÄLLET — ARBETSLIVET**
av *Torgny T. Segerstedt* och *Agne Lundquist*. 440 sid., utg. 1952. Pris kr. 25: —
- SVENSK STATSFÖRVALTNING I ARBETE**
av *Gunnar Heckscher*. 436 sid., utg. 1952. Pris häft. kr 14: 50, inb. kr 17: 50
- EFFEKTIVITET OCH RÄTTSSÄKERHET**
Ett diskussionsinlägg om statsförvaltningen
28 sid., utg. 1952. Pris kr 1: 50
- VINSTDELNING OCH VINSTANDELSSYSTEM**
Uppkomst — Utveckling — Framtidsmöjligheter
av *Torsten Skjott* och *Sven H. Asbrink*. 48 sid., utg. 1952. Pris kr 3: 75
- KONKURRENS ELLER SAMVERKAN**
Ett diskussionsinlägg om kartell- och monopolproblemen
av *Hans Brems*, *Bert Lindström*, *Jonas Nordenson*, *Jan Rydström*,
Ulf af Trolle och *Jan Wallander*. 260 sid., utg. 1951. Pris kr 8: 75
- FÖRHÅLLET MELLAN FÖRETAG OCH ANSTÄLLDA
I SVENSK INDUSTRI**
Några jämförelser med amerikanska förhållanden
av *Charles A. Myers*, Massachusetts Institute of Technology.
116 sid., utg. 1951. Pris kr 6: 75
- Myers' bok finns även i en engelsk upplaga
- INDUSTRIAL RELATIONS IN SWEDEN**
112 sid., utg. 1951. Pris inb. kr 8: 75
- SKOLREFORMEN OCH NÄRINGSLIVET**
Synpunkter på försöksverksamheten och reformens psykologiska
och pedagogiska förutsättningar
av *Jan Agrell*. 135 sid., utg. 1950. Pris kr 4: 50

SNS böcker finns i bokhandeln — men de kan också beställas
direkt från SNS, Sköldungagatan 2, Stockholm Ö.

Tel. 23 25 20

Pg 35 62 60